

Panteia

Research to Progress

Research voor Beleid | EIM | NEA | IOO | Stratus | IPM

Financieringsmonitor 2015-1

**Onderzoek naar de financiering van het
Nederlandse bedrijfsleven**

Dit onderzoek is gefinancierd door het Ministerie van Economische Zaken.

Tommy Span
Lia Smit
Wim Verhoeven

Zoetermeer, mei 2015

De verantwoordelijkheid voor de inhoud berust bij Panteia. Het gebruik van cijfers en/of teksten als toelichting of ondersteuning in artikelen, scripties en boeken is toegestaan mits de bron duidelijk wordt vermeld. Vermenigvuldigen en/of openbaarmaking in welke vorm ook, alsmede opslag in een retrieval system, is uitsluitend toegestaan na schriftelijke toestemming van Panteia. Panteia aanvaardt geen aansprakelijkheid voor drukfouten en/of andere onvolkomenheden.

The responsibility for the contents of this report lies with Panteia. Quoting numbers or text in papers, essays and books is permitted only when the source is clearly mentioned. No part of this publication may be copied and/or published in any form or by any means, or stored in a retrieval system, without the prior written permission of Panteia. Panteia does not accept responsibility for printing errors and/or other imperfections.

Inhoudsopgave

Belangrijkste uitkomsten en ontwikkelingen	5
Uitkomsten	5
Verschillen met de voorjaarsmeting van 2014	7
1 Inleiding	8
2 Kredietfinanciering gezocht	11
2.1 Benutten beschikbare kredietruimte	11
2.2 Zoeken van externe financiering	11
2.3 Waarom géén financiering gezocht?	13
2.4 Bron van gezocht vreemd vermogen	13
2.5 Verkrijgen vreemd vermogen en reden afwijzing	14
2.6 Bekendheid met overheidsregelingen	19
2.7 De belangrijkste punten op een rijtje	21
3 Eigen vermogen	23
3.1 Keuze om (niet) te financieren met eigen vermogen	23
3.2 Bron van eigen vermogen	24
3.3 Financiering krijgen en reden indien <i>niet</i> geslaagd	25
3.4 Ontwikkeling eigen vermogen	27
3.5 De belangrijkste punten op een rijtje	28
4 Afhandeling en voorwaarden	29
4.1 Afhandeling	29
4.2 Rente	30
4.3 Onderpand	31
4.4 Financieringsvoorwaarden banken	32
4.5 Acceptatiecriteria banken voor kredieten mkb en grootbedrijf	33
4.6 Aanpassing van eigen betalingsvoorwaarden	34
4.7 De belangrijkste punten op een rijtje	34
5 Verwachte financieringsbehoefte	37
5.1 Financieringsbehoefte	37
5.2 Doel van te zoeken financiering	38
5.3 Bron van te zoeken financiering	39
5.4 Verwachte slaagkans bij verkrijgen van financiering	40
5.5 Relatie slaagkans met gezocht bedrag	41
5.6 Alternatieve bronnen van financiering?	41
5.7 De belangrijkste punten op een rijtje	43
6 Solvabiliteit	45
6.1 De solvabiliteit naar bedrijfsgrootte	45
6.2 Financiering, slaagkans en solvabiliteit	46
6.3 De belangrijkste punten op een rijtje	47
7 Financieringsbehoefte bedrijven	49
7.1 Totaalbedragen	49

7.2	Gezocht financieringsbedrag naar omvang bedrijf	50
7.3	De belangrijkste punten op een rijtje	51
8	Snelle groeiers versus overige bedrijven	53
9	De financiële positie van het bedrijfsleven in 2013	55
9.1	De financiële positie in beeld gebracht	55
9.2	Balansstructuur en financiële prestaties van het bedrijfsleven	55
9.3	Balansstructuur en financiële prestaties naar sector	58
9.4	Balansstructuur en financiële kengetallen naar grootteklasse	62
9.5	Ontwikkeling financiële kengetallen 2008-2013	64
9.6	De belangrijkste punten op een rijtje	66
Bijlagen		67
Bijlage 1	Vragenlijst	68
Bijlage 2	Onderzoeksverantwoording financiële positie	73
Bijlage 3	Onderzoeksverantwoording en kenmerken respondenten	75
Bijlage 4	Tabellen naar omzetklasse	77

Belangrijkste uitkomsten en ontwikkelingen

De meest voorname bevindingen van de voorjaarsmeting van de Financieringsmonitor en de belangrijkste ontwikkelingen ten opzichte van een jaar geleden zijn als volgt:

Uitkomsten

Het jaar 2014 stond in het teken van herstel. De Nederlandse economie groeide weer, aangedreven door export, voorzichtig aantrekkende investeringen door het bedrijfsleven en winstherstel. De financieringsvraag is kleiner geworden in omvang: er wordt bovendien op een andere manier invulling aan gegeven.

De kredietbehoefte van het bedrijfsleven is in 2014 afgenomen

Er waren vorig jaar minder bedrijven die méér gebruik maakten van de kredietruimte waar zij al toegang toe hadden en meer bedrijven hadden simpelweg geen krediet. Dit speelt het sterkst in het mkb, waar vooral kleine bedrijfjes steeds meer financieren met privévermogen en geld ingelegd door familie en vrienden en steeds minder vaak proberen vreemd vermogen aan te trekken. De afname in bedrijven die een beroep doen op vreemd vermogen buiten hun bestaande kredietruimte is echter een bredere trend die zichtbaar is in het gehele bedrijfsleven: in 2013 zocht 21% hier naar en in 2014 is dit tot 17% teruggelopen.

Dit is deels een verschuiving in het kleinbedrijf naar financiering met eigen vermogen, maar bedrijven geven ook steeds vaker aan geen kredietfinanciering te zoeken omdat ze het simpelweg niet nodig hebben. Deze ontwikkeling concentreert zich in het mkb, dat sterker dan het grootbedrijf op Nederland gericht is en zich in 2014 nog steeds geconfronteerd zag met vraaguitval door een achterblijvende ontwikkeling van de particuliere consumptie.

Bedrijven financieren steeds creatiever

De weg naar de bank om een banklening aan te vragen wordt voor bedrijven steeds minder de standaard gang van zaken. Steeds meer bestaat bedrijfsfinanciering uit een mix van financieringsvormen, -typen en -bronnen. Zo zijn bedrijven in het afgelopen jaar steeds vaker naar een mix van eigen én vreemd vermogen gaan zoeken en meer gaan rondzoeken naar alternatieven.

Ondernemingen zien ook steeds vaker dat er alternatieven zijn voor bankfinanciering. Zag in 2013 nog 29% een alternatief, in 2014 is dit toegenomen tot 37%. Dit vertaalt zich bovendien naar een forse afname van de huisbank als voornaamste financieringsbron voor vreemd vermogen. De huisbank als potentiële financieringsbron voor het bedrijfsleven is in een jaar tijd fors afgenomen van 74% tot nog slechts 44% van het bedrijfsleven dat vreemd vermogen zocht. Steeds vaker wordt ook gekeken naar andere banken en financieringsvormen als leaseconstructies en private leningen bij familie en vrienden, vooral in het mkb. Eigen vermogen wordt nu vaker dan voorheen gezocht bij andere bedrijven en in het kleinbedrijf ook in de eigen kenniskring.

Vaker financiering gezocht voor investeringen

De investeringen door bedrijven namen het afgelopen jaar voor het eerst sinds 2011 weer toe en zullen het komende jaar naar verwachting nog verder toenemen. De gezochte financiering wordt dan ook steeds vaker aangetrokken voor investeringen in

huisvesting, bedrijfsmiddelen en andere investeringen. Tegelijkertijd neemt het belang van werkkapitaalfinanciering, hoewel nog steeds het meest voorname doel, iets af.

Vaker succes bij verkrijgen vreemd vermogen, minder bij eigen vermogen

Minder bedrijven proberen vreemd vermogen aan te trekken, maar de bedrijven die nog wel zoeken, slagen hier ook vaker in. In 2014 werd 78% van de aanvragen (ten dele) gehonoreerd, in 2013 was dit nog slechts 62%. Deze positieve ontwikkeling heeft zich in alle grootteklasse voorgedaan, maar nog steeds bestaat er een groot verschil tussen het kleinbedrijf (57%) en het grootbedrijf (97%). Afwijzingen worden vooral beargumenteerd met onvoldoende onderpand en vooral met een te hoog risico voor de kredietverstrekker: een breed argument waar diverse redeneringen aan ten grondslag kunnen liggen. De helft van de bedrijven die met een afwijzing te maken krijgt, zoekt nog verder. De andere helft doet dit niet, onder meer vanwege de verwachting elders ook niet te zullen slagen.

Eigen vermogen wordt iets minder vaak succesvol aangetrokken dan een jaar geleden: in 2013 werd nog 62% van de aanvragen (deels) gehonoreerd, in 2014 was dit 60%. Dit komt vooral door een terugval van succesvolle aanvragen in het grootbedrijf, dat vorig jaar minder succesvol was in het aantrekken van eigen vermogen dan het mkb. Mogelijk komt dit voort uit de verschillende manieren van eigen vermogen financiering die gangbaar zijn in de diverse grootteklassen.

Solvabiliteitspositie verbetert iets

Het aandeel bedrijven dat aangeeft een daling te ervaren van het eigen vermogen in zowel absolute als relatieve zin ligt traditioneel op één op de drie ondernemingen. In deze meting is er voor het eerst in tijden sprake van een wezenlijke daling van dit aandeel naar iets meer dan één op de vijf respondenten. Het aandeel dat spreekt van een verslechtering is dus gekrompen: ofwel er is sprake van een verbetering van de algehele solvabiliteit. Dit heeft echter nog geen zeer uitgesproken invloed op de overall solvabiliteit die iets toeneemt van 39% een jaar geleden tot 40% nu.

Financieringsvoorwaarden vooral voor grotere bedrijven versoepeld

Bedrijven die financiering zochten in 2014 slagen vaker in het (deels) aantrekken van de door hen gezochte bedragen. Dit past in het beeld van financieringsvoorwaarden die zich in algemene zin stabiliseerden in het afgelopen jaar. De behandelingstijd van aanvragen is afgenomen. Een groter deel wordt nu binnen twee maanden afgehandeld. De te betalen rente volgt de ontwikkelingen in de Euribor en in de rente op tienjaars staatsleningen in het Eurogebied en is gedaald. Kredietverstrekkers vragen bovendien ook iets minder vaak naar onderpand en ook de banken zelf rapporteren dat ze de acceptatiecriteria voor het grootbedrijf versoepeld hebben en voor het mkb gelijk houden. Überhaupt zijn er veel minder bedrijven die aangeven dat hun kredietvoorwaarden zijn aangepast: in 2013 was dit nog 63%, het afgelopen jaar was dit 44%.

Tegelijkertijd zijn er nog steeds meer bedrijven die aangeven dat de overige kosten verhoogd zijn dan dat er zijn die een verlaging rapporteren, zijn er meer die melding maken van een verkleining van de kredietlijn dan van een vergroting en worden eisen ten aanzien van het onderpand en solvabiliteit vaker aangescherpt dan versoepeld.

Verwachte financieringsbehoefte in 2015

Ook de verwachte financieringsbehoefte voor het komende jaar is iets afgenomen: 22% van het bedrijfsleven verwacht externe financiering te zullen gaan zoeken. Een jaar geleden was dit 24%. Deze afname concentreert zich in het grootbedrijf. De

praktijk leert dat de realisatie vaak lager uitvalt dan de verwachting. Het aandeel bedrijven dat in de volgende meting aangeeft op zoek te zijn geweest naar financiering buiten de bestaande kredietruimte kan daarom nog eens lager uitvallen dan de huidige 17%.

Bedrijven zien de toekomst echter wel wat zonniger tegemoet. Financiering zal vooral gezocht worden voor huisvesting, groei en overnames en steeds minder vaak voor werkkapitaalfinanciering. Ook verwachten meer bedrijven succesvol te zullen zijn in hun poging.

Verschillen met de voorjaarsmeting van 2014

- Minder bedrijven hebben aanvullende financiering gezocht: hun aandeel daalt van 21% naar 17%;
- Bedrijven benutten de bestaande kredietlijnen minder;
- Het totale aandeel afgewezen aanvragen was in de najaarsmeting van 2014 voor het eerst gedaald en deze trend zet zich voort. Dit geldt voor alle grootteklassen. De grootste afname van het afwijzingspercentage heeft zich voorgedaan in het kleinbedrijf;
- De solvabiliteit van alle bedrijven is iets gestegen: van 39% een jaar geleden tot 40% nu. Ook neemt de rol van een goede solvabiliteitspositie bij het verkrijgen van vreemd vermogen verder toe. Zij die slagen hebben een gemiddelde solvabiliteit van 32%, zij die niet slagen van 25%.
- Bedrijven zijn vaker op zoek naar een financieringsmix van vreemd en eigen vermogen. De eigen huisbank is daardoor nu ook fors minder vaak de enige aanbieder;
- De afhandeling en voorwaarden verslechteren minder erg. Banken handelen aanvragen nu sneller af, de te betalen rente is afgenomen en er wordt wat minder vaak naar onderpand gevraagd;
- De trend dat gezochte financiering vaker bestemd is voor investeringen in huisvesting en bedrijfsmiddelen zet zich door en het belang van financiering van werkkapitaal neemt af, maar is nog wel het hoogst;
- Iets minder bedrijven slagen (deels) in het aantrekken van eigen vermogen;
- Een steeds groter percentage van bedrijven ziet alternatieve bronnen van financiering: in vergelijking met de eerste meting stijgt dit percentage van 29% naar 37%;
- Minder bedrijven denken de komende 12 maanden extra financiering nodig te hebben, dit percentage daalt van 24% naar 22%. De terugval wordt veroorzaakt door een kleine terugval in de vraag naar vreemd vermogen.
- Succesverwachtingen voor nog aan te trekken financiering nemen weer iets toe: van 77% een jaar geleden naar 85% nu.

1 Inleiding

De Nederlandse economie maakt sinds 2014 weer een groei door, hoofdzakelijk gestuwd door uitvoer en voorzichtig aantrekkende bedrijfsinvesteringen. Verwacht wordt dat in 2015 ook de particuliere consumptie aan zal trekken en een bredere groei zal faciliteren¹. De financierbaarheid van het bedrijfsleven blijft daarbij een belangrijk aandachtspunt voor het Ministerie van Economische Zaken. Ook in deze voorzichtig aantrekkende economie is het van belang dat er voldoende financiering beschikbaar is voor gezonde bedrijven.

Toegang tot bedrijfsfinanciering blijft moeilijk voor het mkb

Bedrijven in het mkb hebben ook in 2014 meer moeite met het aantrekken van financiering dan grotere bedrijven². Afwijzingspercentages zijn hoger in dit segment van het bedrijfsleven en in het kleinbedrijf wordt slechts iets meer dan de helft van alle aanvragen (deels) gegund. Kleinere bedrijven betalen een hogere rente, worden vaker om onderpand gevraagd en hebben vaker te maken met verscherpingen van de acceptatiecriteria door banken dan grote bedrijven. Hiervoor zijn diverse oorzaken aan te wijzen. Gedreven door toegenomen risico's en strengere eisen die gesteld worden aan kapitaalbuffers zijn banken na de crisis strenger in het verlenen van kredieten. Bovendien is de relatief slechte eigen vermogenspositie van het Nederlandse mkb nog verder verslechterd tijdens de crisis, waarin het nauwelijks mogelijk was om eigen vermogen uit ingehouden winsten op te bouwen. Dit heeft verregaande effecten voor het Nederlandse bedrijfsleven dat nog steeds juist relatief sterk afhankelijk is van het bankwezen.

Het kabinet kondigde in de zomer van 2014 aan oplossingsrichtingen te zien in het verder ontwikkelen van de markt voor alternatieve financieringsbronnen. Eigen vermogen via business angels en participatiemaatschappijen en in algemene zin een verbreding van het financieringsaanbod, bijvoorbeeld met acties gericht op ketenfinanciering en promoties gericht op microfinanciering. Bovendien is er een centraal informatieportaal voor ondernemingsfinanciering toegezegd en bedient Qredits sinds december 2014 nu ook aanvragen voor kredieten tot € 250.000. (lukt waarschijnlijk niet).

Belang en doel van deze monitor

Om de ontwikkeling van de financiering van bedrijven te volgen, heeft het Ministerie van Economische Zaken aan Panteia opdracht verleend voor een halfjaarlijkse financieringsmonitor. Met de gegevens die dat oplevert, kan inzicht worden verkregen in de actuele behoefte van ondernemers aan financiering en in de wijze waarop in die behoefte wordt voorzien. Dit stelt het Ministerie van Economische Zaken in staat in te spelen op actuele behoeften en ontwikkelingen.

Deze rapportage behandelt de uitkomsten van de eerste meting van 2015, uitgevoerd in februari. Resultaten worden, wanneer mogelijk, naar drie grootteklassen op basis van werkgelegenheid en naar zeven sectoren gepresenteerd. Weging van de resultaten vindt plaats op basis van werkgelegenheid. In de bijlagen is een onderzoeksverantwoording opgenomen en wordt een deel van de tabellen uit de hoofdstuk opnieuw gepresenteerd met een grootteklasseindeling naar omzetklassen.

¹ Zie CPB Policy Brief 2014/09, Decemberraming 2014, Economische vooruitzichten 2015.

² Zie Kamerbrief betreffende Aanvullend Actieplan Mkb-Financiering, d.d. 8 juli 2014.

Interpretatie van de resultaten en steekproefomvang

De inzichten die in deze Financieringsmonitor gepresenteerd worden zijn verkregen door middel van een telefonische enquête onder een disproportioneel getrokken steekproef van de gehele Nederlandse bedrijvenpopulatie. Herweging van de resultaten zorgt er voor dat representatieve uitspraken gedaan kunnen worden. Om valide uitspraken naar grootteklasse te kunnen doen, bevat iedere grootteklasse in de steekproef ten minste 400 respondenten. Dit komt overeen met een betrouwbaarheidsniveau van 95% en een foutenmarge van 5%.

Betrouwbaarheid van de resultaten bij kleinere groepen: een rekenvoorbeeld

Uit tabel 2 blijkt dat 17% van het bedrijfsleven het afgelopen jaar naar financiering buiten de kredietruimte zocht. Deze vraag is aan de volledige steekproef gesteld. De marge rondom dit resultaat is $\pm 2,5\%$. Een jaar geleden zocht 21% naar externe financiering. Er is dus duidelijk sprake van een daling. Zelfs bij een tweemaal zo grote steekproef zou er nog een marge zijn van $\pm 1,7\%$.

In dezelfde tabel wordt een uitsplitsing gemaakt naar financieringsvorm. Het blijkt dat 31% het afgelopen jaar gebruik maakte van een mix van eigen en vreemd vermogen. Deze vraag is nog maar aan 288 respondenten gesteld. De marge rondom het resultaat is dan ook groter: 5,7%. Een jaar geleden zocht 24% naar deze mix. Er is dus nog steeds sprake van een stijging, maar de onzekerheid rond dit resultaat neemt al fors toe.

Resultaten gebaseerd op nog kleinere steekproeven (bijvoorbeeld omdat er verder doorgevraagd wordt of bij analyses naar grootteklasse) moeten dus ook voorzichtig geïnterpreteerd worden. Veranderingen van 1-2 procentpunt vallen altijd binnen de betrouwbaarheidsmarge en kunnen dus niet als harde toe- of afnames gezien worden.

Soms zijn de gepresenteerde uitspraken dan ook hooguit indicatief. Is het dan niet mogelijk om de steekproef te vergroten? Ter illustratie: om tot een betrouwbaarheidsmarge van $\pm 1,7\%$ te komen bij figuur 4 ($n=105$) waarin het al dan niet slagen van de aanvraag van eigen vermogen wordt getoond, zou een totale steekproef van meer dan 37.000 bedrijven getrokken moeten worden.

Bovenstaande wordt deels ondervangen door te werken met een gedeeltelijke panelopzet: 69% van de respondenten in de voorjaarsmeting van 2015 deed al eens eerder mee aan de monitor. Op deze wijze worden enorme uitschieters in resultaten getemperd en neemt de betrouwbaarheid van de resultaten toe.

Omdat de Financieringsmonitor steekproefonderzoek is, zal er altijd sprake zijn van een zogeheten betrouwbaarheidsmarge: bij herhaling van het onderzoek met nieuwe steekproeven zal het werkelijke populatieresultaat steeds in deze marge vallen. Deze marge wordt onder meer bepaald door de omvang van de steekproef. Een grotere steekproef leidt tot een kleinere marge en dus meer zekerheid. De monitor is zodanig opgezet dat vragen steeds dieper op een onderwerp in gaan: sommige vragen worden aan de gehele groep respondenten gesteld, sommige vragen enkel aan hen die een bepaald antwoord op een eerdere vraag gaven. Wanneer vragen aan alsnog kleinere groepen worden voorgelegd, neemt de onzekerheid van het gevonden resultaat toe.

Bij die vragen geldt daarom des te meer dat de resultaten indicatief zijn en dat veranderingen van enkele procentpunten niet met zekerheid op toe- of afnames wijzen.

Zzp'ers in de monitor?

De resultaten die gepresenteerd worden in de Financieringsmonitor zijn nadrukkelijk exclusief zelfstandigen en ondernemers zonder personeel. Deze ondernemers hebben

een financieringsbehoefte die sterk afwijkt van die van grotere bedrijven, onder meer omdat een wezenlijk deel van de zelfstandige ondernemers zijn eigen arbeid aanbiedt, wat weer weinig investeringen in zaken als huisvesting en bedrijfsmiddelen vergt. Bovendien is deze groep in Nederland zo omvangrijk, dat hun aanwezigheid een sterk vertekenend effect zou hebben op de totaalcijfers. Uitzondering hierop is hoofdstuk 9, waarin de financiële positie van het gehele niet-financiële bedrijfsleven uiteengezet wordt.

Leeswijzer

In deze Financieringsmonitor worden achtereenvolgens behandeld:

- het zoeken naar financiering en in het bijzonder vreemd vermogen, de bron en het doel, bekendheid met en eventueel gebruik van overheidsregelingen (hoofdstuk 2);
- een aantal dezelfde punten voor eigen vermogen, inclusief de ontwikkeling van het eigen vermogen (hoofdstuk 3);
- afhandeling van aanvragen en voorwaarden voor leningen (hoofdstuk 4);
- de voor het komende jaar verwachte financieringsbehoefte en slaagkans (hoofdstuk 5);
- de solvabiliteit in samenhang met kenmerken van bedrijven zoals de slaagkans van hun financieringsaanvraag (hoofdstuk 6);
- kwantificering van de financieringsbehoefte van het bedrijfsleven (hoofdstuk 7);
- een aparte analyse van snelle groeiers (hoofdstuk 8);
- de financiële positie van het bedrijfsleven in 2013 als achtergrond waartegen recente ontwikkelingen geplaatst kunnen worden (hoofdstuk 9);
- in de bijlagen zijn achtereenvolgens opgenomen de vragenlijst (Bijlage 1), de onderzoeksverantwoording (Bijlage 2) en de belangrijkste tabellen ook naar grootteklasse op basis van omzet (Bijlage 3).

2 Kredietfinanciering gezocht

Dit hoofdstuk beschrijft de zoektocht van het bedrijfsleven naar externe financiering aan de hand van diverse stappen in dit proces: benutting van het reeds beschikbare krediet, vorm en doel van gezochte financiering. Dit hoofdstuk beschrijft het zoeken naar externe financiering in algemene zin en gaat dieper in op het aantrekken van *vreemd* vermogen. Hoofdstuk 3 is geheel gewijd aan het aantrekken van *eigen* vermogen.

2.1 Benutten beschikbare kredietruimte

Voordat bedrijven overgaan tot het aantrekken van nieuwe externe financiering zullen zij eerst hun bestaande bronnen aanboren. Deze kunnen bestaan uit interne financiering in de vorm van ingehouden winsten, maar ook uit kredietruimte op hun rekening courant. De groep bedrijven die een groter beroep heeft gedaan op de bestaande kredietruimte is kleiner geworden ten opzichte van vorig jaar, dit blijkt uit tabel 1. Deze afname doet zich het sterkst voor in het middenbedrijf.

tabel 1 méér benutten van bestaande kredietruimte in het afgelopen jaar

	grootteklassen			aantal bedrijven: 1.400	
	kb	mb	gb	totaal 2015-1	totaal 2014-1
méér benut	19%	21%	18%	19%	22%
niet méér benut	59%	62%	73%	66%	66%
heeft geen krediet	21%	16%	9%	15%	12%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: Panteia, 2015.

Het mkb heeft bovendien vaker géén krediet dan een jaar terug. In de najaarsmeting van 2014 gaf het middenbedrijf al aan minder vaak op zoek te zijn naar krediet en dit lijkt zich nu vertaald te hebben naar een groter aandeel zonder krediet.

2.2 Zoeken van externe financiering

Bedrijven die hun bestaande kredietruimte hebben uitgeput, onvoldoende interne middelen hebben en toch willen investeren of uitbreiden, gaan op zoek naar externe bronnen van financiering. Uit tabel 2 blijkt dat 17% van het Nederlandse bedrijfsleven het afgelopen jaar op zoek is gegaan naar externe financiering buiten de bestaande kredietruimte. Dit aandeel neemt voor de tweede keer op rij af. Gecombineerd met de kleinere groep bedrijven die hun bestaande kredietruimte méér heeft benut, wijst dit er op dat de kredietvraag van bedrijven in 2014 is afgenomen.

Bedrijven vaker op zoek naar mix van financieringsvormen

Bedrijven die externe financiering zoeken, zijn vooral op zoek naar vreemd vermogen: 61% van hen hoopt deze vorm aan te kunnen trekken. Dit aandeel is het grootst in het grootbedrijf. Voor deze groep bedrijven is het in de regel gemakkelijker om vreemd vermogen aan te trekken: bij hen is door hun omvang in mindere mate sprake van een informatieasymmetrie tussen verstrekker en bedrijf en zij zullen doorgaans meer gediversifieerd zijn en meer onderpand hebben. Dit zijn stuk voor stuk zaken die het risico voor de bank verkleinen. De acceptatiecriteria voor deze groep bedrijven zijn sinds begin 2014 dan ook consequent versoepeld door banken (zie paragraaf 5.5).

Naar verhouding een beperkte groep (8%) probeert enkel eigen vermogen aan te trekken. Eigen vermogen kan de vorm aannemen van een aandelenemissie, het aantrekken van privékapitaal van informele investeerders of vennoten of van achtergestelde leningen (eigenlijk vreemd vermogen met eigenschappen van eigen vermogen). Deze financieringsvorm wordt het meest gezocht door het kleinbedrijf.

tabel 2 financiering gezocht buiten de bestaande kredietruimte én de aard daarvan

	grootteklassen			aantal bedrijven: 1.400 / 288	
	Kb	mb	gb	totaal 2015-1	totaal 2014-1
ja, financiering gezocht	18%	18%	16%	17%	21%
w.v. eigen vermogen	16%	4%	3%	8%	9%
w.v. vreemd vermogen	39%	69%	78%	61%	67%
w.v. beide	45%	28%	19%	31%	24%
totaal	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: Panteia, 2015.

Het aandeel bedrijven dat puur op zoek is naar één van de twee financieringsvormen is afgenomen ten opzichte van de voorgaande meting. Dit is een trend die zich sinds de tweede meting van 2013 voordoet. Bedrijven zijn dus vaker op zoek naar een mix van financieringsvormen: vreemd én eigen vermogen. Deze ontwikkeling concentreert zich in bedrijven in het klein- en middenbedrijf. Er heeft zich een forse groei van 22% naar 45% voorgedaan in het kleinbedrijf en van 26% naar 28% in het middenbedrijf, ten opzichte van de meting van een jaar geleden.

Financiering vooral voor werkkapitaal, maar steeds vaker voor investeringen
 Werkkapitaal is en blijft de meest voorname motivatie voor bedrijven om externe financiering aan te trekken. Dit blijkt uit tabel 3 waarin de verschillende doelen van de gezochte financiering uiteen worden gezet.

tabel 3 doel van de gezochte financiering

	grootteklassen			aantal bedrijven: 288	
	Kb	mb	gb	totaal 2015-1	totaal 2014-1
start bedrijf	3%	1%	0%	2%	1%
overname	5%	13%	4%	6%	7%
herfinanciering	3%	1%	5%	3%	9%
herstructurering balans	3%	1%	4%	3%	4%
werkkapitaal	39%	33%	36%	37%	41%
innovatie	1%	0%	0%	1%	2%
internationalisering	1%	1%	0%	1%	1%
huisvesting	27%	20%	5%	17%	13%
bedrijfsmiddelen	14%	16%	15%	15%	14%
overige investeringen	16%	15%	35%	23%	18%
anders	4%	17%	12%	10%	5%

Bron: Panteia, 2015.

Werkkapitaalfinanciering brengt voor de kredietverstrekker meer risico's met zich mee, omdat het ingezet kan worden voor verliesfinanciering. Het belang van werkkapitaal neemt in recente metingen echter consequent af en is afgenomen van 47% in de eerste meting in 2013 tot 37% nu. Financiering wordt steeds vaker aangetrokken voor investeringen in algemene zin en voor investeringen in huisvesting. Dit zijn na werkkapitaal bovendien ook de volgende twee meest voorname doelen, gevolgd door investeringen in bedrijfsmiddelen. Dit past in de trend van aantrekkende bedrijfsinvesteringen die in 2014 voor het eerst sinds 2011 weer groei vertonen³. Het mkb is vooral meer op zoek naar financiering voor investeringen in huisvesting, het grootbedrijf vooral voor algemene investeringen.

Een voorbeeld van een ander doel dat genoemd wordt, is het opvangen van een gat dat ontstaat door debiteuren die hun rekeningen niet tijdig voldoen.

Ketenfinanciering bij 2% van het grootbedrijf

Uitsluitend aan grote bedrijven is gevraagd of zij een ketenfinancieringsprogramma hebben waarbij zij leveranciers in hun waardeketen van garanties voorzien. 2% geeft aan een dergelijk programma te hebben.

2.3 Waarom géén financiering gezocht?

Ongeveer één op zes bedrijven zoekt financiering buiten de bestaande kredietruimte. Bedrijven die geen financiering zochten hebben dit over het algemeen simpelweg niet nodig. Uit tabel 4 blijkt dit voor 81% van die groep het geval te zijn, een toename ten opzichte van de twee eerdere metingen. Voor nog slechts 6% voldoet de bestaande kredietruimte, wat er op wijst dat bedrijven minder naar krediet zoeken.

tabel 4 waarom geen financiering gezocht? (meerdere antwoorden mogelijk)

	grootteklasse			aantal bedrijven: 1.104		
	kb	mb	gb	totaal 2015-1	totaal 2014-1	totaal 2013-1
niet nodig	89%	84%	75%	81%	72%	75%
te duur	2%	0%	0%	1%	1%	0%
verwacht het niet aan te kunnen trekken	4%	2%	2%	3%	4%	2%
bestaande kredietruimte voldoet	5%	8%	5%	6%	16%	14%
moederbedrijf beslist	2%	14%	18%	11%	15%	14%
Anders	3%	1%	3%	3%	4%	3%

Bron: Panteia, 2015.

Voor de meeste bedrijven die géén financiering buiten hun bestaande kredietruimte zoeken, is het echter een beslissing die door het moederbedrijf genomen dient te worden.

2.4 Bron van gezocht vreemd vermogen

Bij het aantrekken van vreemd vermogen is de bank vaak de aangewezen partij. Dit wordt bevestigd door tabel 5. Het aandeel van de eigen bank neemt echter af.

³ Zie Centraal Planbureau - Macro Economische Verkenning 2015: Broos herstel, koopkracht stijgt, tabel 1.1.

Ondernemingen zoeken hun financiering steeds breder

Bedrijven zijn steeds minder honkvast in hun zoektocht naar externe financiering: het belang van de huisbank als bron van vreemd vermogen schommelt maar is aan een neerwaartse trend onderhevig. In de eerste meting van 2012 was dit aandeel nog 75% en in de meest recente meting is dit gedaald tot nog maar 44% (zij het met een opleving vorig jaar). Deze daling doet zich onder alle grootteklassen voor. Het belang van banken anders dan de huisbank is juist toegenomen: bijna één op de drie ondernemingen trok het vreemd vermogen bij een andere bank aan. In het kleinbedrijf is hier echter nog nauwelijks sprake van. Mogelijk is de relatie met de eigen bank voor deze groep belangrijker. Ook voor jonge bedrijven is de relatie met de huisbank van een relatief groot belang: 65% van de ondernemingen jonger dan 5 jaar doet een beroep op de huisbank.

tabel 5 bron van vreemd vermogen (meerdere antwoorden mogelijk)

	grootteklasse			leeftijdsklasse		aantal bedrijven: 179		
	kb	mb	gb	< 5 jaar	> 5 jaar	totaal	totaal	totaal
				2015-1	2014-1	2013-1		
huisbank	36%	51%	46%	65%	43%	44%	74%	64%
andere dan huisbank	5%	22%	42%	13%	31%	29%	14%	27%
familie en vrienden	10%	1%	0%	0%	3%	3%	3%	3%
leveranciers	16%	10%	1%	4%	6%	7%	3%	6%
anders	32%	24%	23%	30%	24%	26%	19%	12%

Bron: Panteia, 2015.

Het belang van andere bronnen is ruwweg gelijk gebleven. Familie en vrienden worden over het algemeen even vaak als bron gebruikt, maar zijn in het kleinbedrijf gegroeid als belangrijke kredietbron: van 7% eerder vorig jaar tot 10% nu. Het gebruik van leverancierskrediet over het gehele bedrijfsleven is toegenomen. Het belang van de categorie anders is fors toegenomen en bestaat hoofdzakelijk uit leaseconstructies, financiering door de moedermaatschappij en private investeerders. Vooral kleine en jonge bedrijven zien zich vaker gedwongen alternatieve bronnen aan te boren.

2.5 Verkrijgen vreemd vermogen en reden afwijzing

Financiering zoeken staat niet gelijk aan financiering vinden: 17% van het gehele bedrijfsleven zocht in het afgelopen half jaar financiering buiten de bestaande kredietruimte en daarvan kreeg 78% dit ook daadwerkelijk in meer of mindere mate. Dit blijkt uit figuur 1. Door afrondingen tellen de cijfers soms niet op tot 100%.

Financieringsaanvragen vaker gehonoreerd

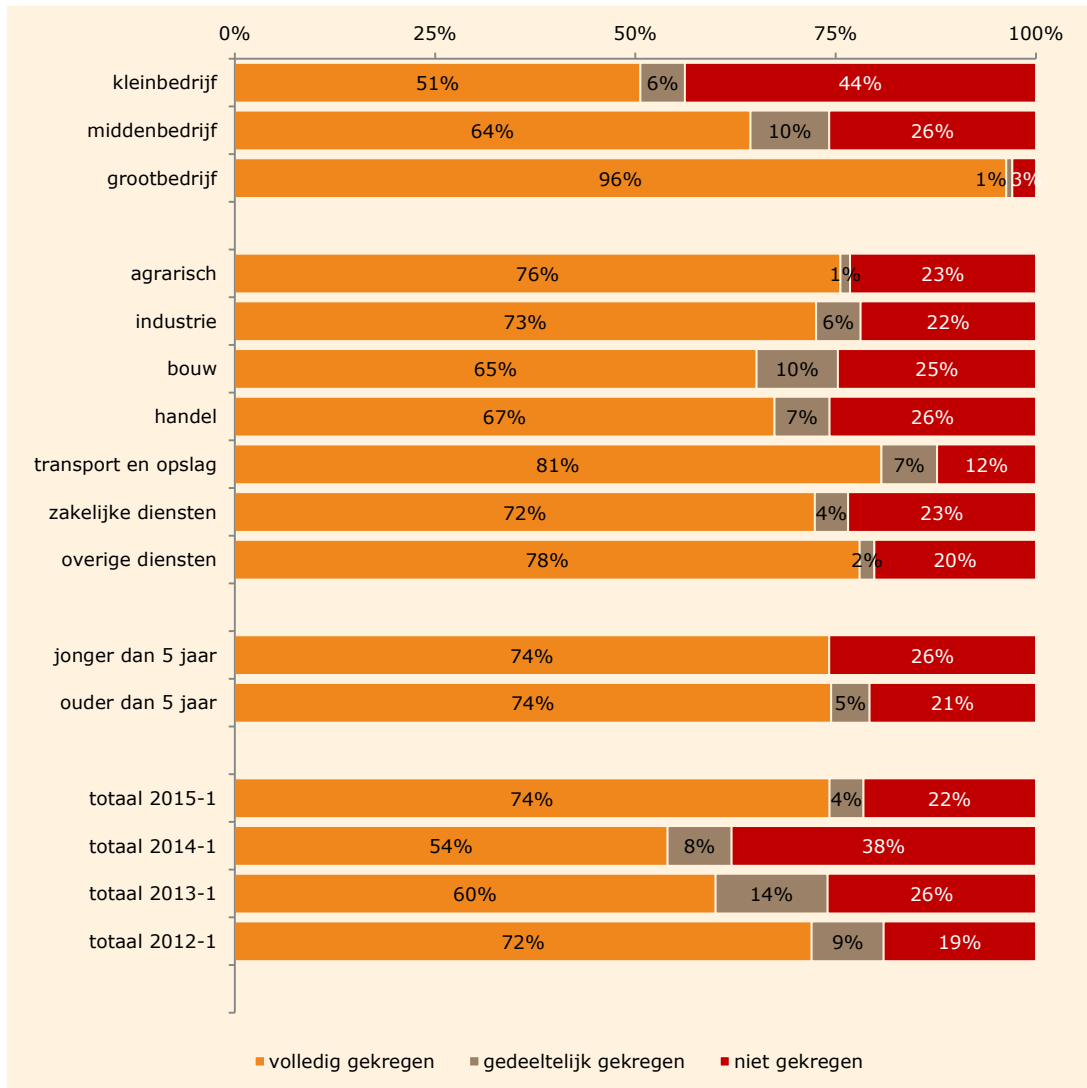
Dit duidt op een daling van het afwijzingspercentage. Was dat vorig jaar nog 38% van alle aanvragen, in de huidige meting is dit 22%. Aanvragen worden nu dus vaker deels, maar vooral ook vaker volledig gehonoreerd. Voor het kleinbedrijf blijkt het echter nog steeds erg moeilijk om vreemd vermogen aan te trekken. Met 51% wordt slechts de helft van alle aanvragen onder deze groep bedrijven volledig gehonoreerd en een bijna even groot deel wordt volledig afgewezen. Dit is een groot verschil met het midden- en grootbedrijf waar respectievelijk 64% en 96% van de aangevraagde financiering volledig wordt toegekend. Voor het grootbedrijf betekent dit een enorme stijging in het toekenningspercentage: een jaar geleden was dit nog 75%.

Aantrekken vreemd vermogen blijvend moeilijk voor kleinbedrijf

Kleine bedrijven zijn voor kredietverstrekkers risicovoller en omdat de leningen relatief klein zijn, drukken de screeningskosten voor banken relatief zwaar op deze kleine leningen. Toch is er ook in het kleinbedrijf sprake van een verbetering. Het aandeel volledig gehonoreerde aanvragen is toegenomen van 44% een jaar geleden tot 51% nu.

figuur 1 aantrekken van de gezochte financiering naar grootteklasse en sector (totaal n=264)

Bron: Panteia, 2015.

Ook tussen de diverse sectoren zijn substantiële verschillen waarneembaar. Bedrijven in de bouwnijverheid hebben de meeste moeite met het aantrekken van de door hen gezochte financiering en behoort traditioneel tot één van de sectoren waarvoor het moeilijker is krediet aan te trekken. In de handel wordt het grootste aandeel aanvragen volledig afgewezen. Bedrijven in het transport en opslag en - verrassend genoeg - de overige dienstverlening hebben het vaakst succes en weten het gezochte bedrag relatief vaak volledig aan te trekken.

Leeftijd van bedrijven is in deze meting voor het eerst als factor opgenomen en lijkt minder van invloed te zijn op de slaagkans bij het aantrekken van vreemd vermogen.

Risico kredietverstrekker voornaamste reden voor afwijzing

Wanneer een financieringsaanvraag wordt afgewezen heeft dit vooral te maken met het risico voor de potentiële kredietverstrekker: tabel 6 laat zien dat dit ten grondslag ligt aan 73% van de afwijzingen. Daarnaast worden een gebrek aan voldoende onderpand dit jaar vaker genoemd. Solvabiliteit, interesse bij de financier en verslechtering van het bedrijfsresultaat van het zoekende bedrijf spelen minder vaak een rol. De teruggelopen afwijzingen zijn hier mogelijk aan te toe te kennen.

tabel 6 redenen waarom gezocht vreemd vermogen niet of niet volledig is aangetrokken (meerdere antwoorden mogelijk)

reden	aantal bedrijven: 68	
	totaal 2015-1	totaal 2014-1
rentekosten	0%	0%
te lage solvabiliteit	7%	14%
aanvraag onvoldoende onderpand	2%	3%
schuld te hoog t.o.v. winstgevendheid	1%	3%
risico kredietverstrekker	73%	60%
onvoldoende onderpand	7%	2%
onvoldoende interesse bij financier	7%	14%
verslechtering bedrijfsresultaat	0%	10%
anders	27%	20%

Bron: Panteia, 2015.

Bijna één op de drie ondernemingen noemt bovendien andere redenen voor de afwijzing waar zij mee werden geconfronteerd. Enkele citaten zijn hieronder opgenomen:

“De bank wilde niet het hele bedrag financieren, met als gevolg dat het gat voor ons te groot werd”
“Banken verschuilen zich achter het excuus van aangescherpte regelgeving”
“We zijn nog een jong bedrijf, waardoor we te weinig jaaroverzichten konden overleggen”

De helft van de afgewezen bedrijven zoekt verder

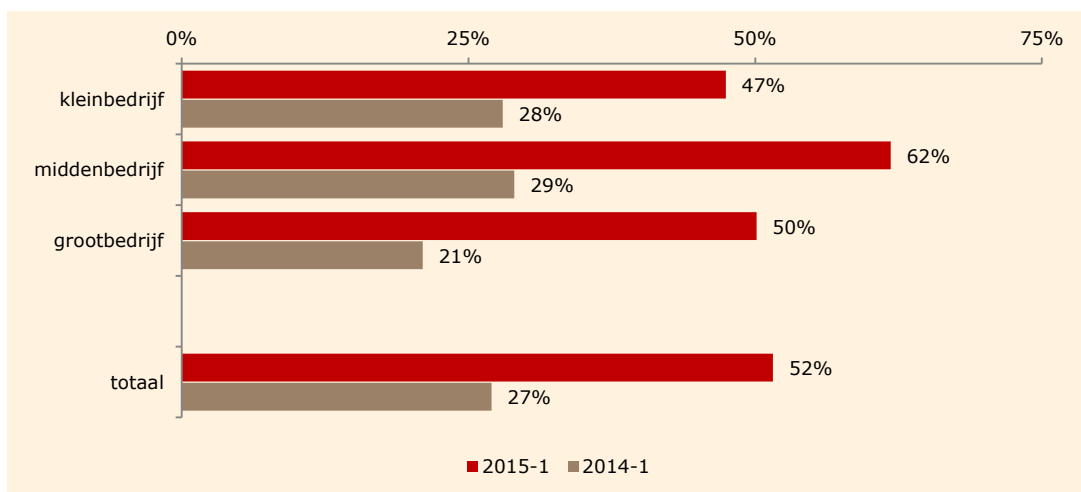
Met een afwijzing van de aanvraag op zak hoeft de zoektocht naar externe financiering nog niet afgelopen te zijn. Van de 22% van de zoekende bedrijven die met een afwijzing te maken krijgt, probeert meer dan de helft nog eens op een andere manier het gezochte bedrag binnen te krijgen. Dat is bijna een verdubbeling wanneer vergeleken met de meting van een jaar terug, maar gebaseerd op een relatief laag aantal respondenten en dus vooral indicatief. Dit blijkt uit figuur 2. Bedrijven in alle grootteklassesegmenten zijn standvastiger geworden en zijn hardnekkiger dan eerst op zoek naar financiering.

Gecombineerd met het toegenomen belang van alternatieve financieringsbronnen en het steeds groter wordende aandeel bedrijven dat voor een mix van typen financiering gaat, wijst dit vaker doorzoeken na een afwijzing er op dat bedrijven zich aanpassen aan het financieringslandschap dat is ontstaan na de financiële crisis. Om financiering rond te krijgen, moeten bedrijven daarin meer shoppen en is het niet langer een kwestie van aankloppen bij de huisbank.

figuur 2 heeft men geprobeerd op een andere manier aan kredietfinanciering te komen? (n=68)

Bron: Panteia, 2015.

Van de bedrijven die via een andere route proberen alsnog hun financiering rond te krijgen, slaagt één op de drie ten minste deels alsnog bij een andere partij⁴.

Financiering van investeringen maakt de meeste kans

De slaagkans varieert met het doel van de gezochte financiering: tabel 7 brengt het succes van de zoektocht in beeld voor vier financieringsdoelen. Aanvragen voor investeringendoeleinden worden het vaakst volledig gehonoreerd. Financiering voor de aanschaf van bedrijfsmiddelen (90%), voor algemene investeringen (76%) en voor werkkapitaal (74%) kunnen relatief vaak rekenen op een volledige goedkeuring. Dit lijkt hoog voor een financieringsdoel waarbij het risico bestaat dat de aangewende fondsen worden gebruikt voor verliesfinanciering. Het belang van werkkapitaal als financieringsdoel neemt echter af. Mogelijk neemt met deze afname ook de kwaliteit van dergelijke aanvragen toe.

tabel 7 toe- of afwijzing naar het doel van de gezochte kredietfinanciering

	beslissing op aanvraag			Totaal	aantal bedrijven
	volledig	deels	nee		
werkkapitaal	74%	2%	24%	100%	83
huisvesting of verbouwing	62%	8%	30%	100%	39
aanschaf bedrijfsmiddelen	90%	5%	5%	100%	39
andere investering	76%	0%	24%	100%	52
totaal	76%	0%	24%	100%	

Bron: Panteia, 2015.

Bedrijven verwachten elders ook afgewezen te worden

Wanneer zij geconfronteerd worden met een afwijzing van hun financieringsaanvraag zoekt één op de twee van de bedrijven verder. Hoewel dit een enorme toename is, doet een substantieel deel dit dus nog steeds níet. Uit tabel 8 blijkt waarom deze ondernemingen dat niet doen.

⁴ Let wel: dit resultaat is indicatief en is gebaseerd op een zeer beperkt aantal bedrijven.

tabel 8 waarom heeft men niet gezocht naar andere manieren om aan kredietfinanciering te komen (meerdere antwoorden mogelijk)

	grootteklassen			aantal bedrijven: 51	
	kb	mb	gb	totaal 2015-1	totaal 2014-1
investering (kon) uitgesteld	21%	0%	8%	14%	10%
investeringskans gepasseerd	0%	17%	0%	3%	1%
verwacht elders geen succes	23%	42%	7%	23%	30%
onbekend met alternatieven	6%	0%	0%	4%	14%
eigen middelen ingezet	14%	5%	0%	9%	13%
anders	44%	37%	85%	53%	51%

Bron: Panteia, 2015.

Wat een groot deel van de bedrijven weerhoudt van het voortzetten van de zoektocht is de verwachting dat zij ergens anders geen beter resultaat zullen behalen. Voor 23% van de bedrijven houdt de zoektocht na één afwijzing op, omdat zij bang zijn bij een andere bron hetzelfde resultaat te behalen. Dit is vooral voor het middenbedrijf een reden om niet verder te zoeken. Hieruit blijkt opnieuw het belang van de band die ook middelgrote bedrijven hebben met hun huisbank, wat ook al boven water kwam in tabel 5. Bijna de helft van de bedrijven zocht niet verder om andere redenen: deze groep is niet nader uitgewerkt, omdat de antwoorden zeer diffuus waren.

In de najaarsmeting van 2014 waren het nog juist de kleine bedrijven waar dit het sterkst speelde. Dit kan zijn omdat zij juist met die bank een relatie hebben opgebouwd die het probleem van asymmetrische informatie tussen banken en kleinere bedrijven ondervangt, omdat zij als klein bedrijf niet de keuze hebben uit meerdere banken of omdat het simpelweg niet bij hen opkomt om andere opties te overwegen. Hoe het ook zij: 23% van de kleine bedrijven zoekt na een mislukte aanvraag niet verder omdat zij elders ook geen succes verwachten. Bij het middenbedrijf is dit 42%, hoger dan in de laatste meting, maar in dezelfde orde van grootte als een jaar terug. Hierbij dient de kanttekening gemaakt te worden dat resultaten in de tabel vooral indicatief zijn door het relatief lage aantal respondenten, zeker bij een uitsplitsing van de resultaten naar grootteklasse.

Andere voorname redenen om niet verder te zoeken zijn het kunnen uitstellen van de investeringen (vooral in het kleinbedrijf) of het inzetten van eigen middelen. Meer dan de helft noemt nog andere redenen, waarbij het trouw (moeten) blijven aan de eigen bank regelmatig terugkeert. Een selectie van andere overige redenen volgt:

"We hebben de financiering uiteindelijk kunnen krijgen bij het moederbedrijf"
 "We hebben er geen vertrouwen meer in"
 "Niet verder zoeken was het makkelijkst en het snelst"

Gemiste financiering leidt tot rem op ontwikkeling

Het niet kunnen verkrijgen van de gezochte financiering is niet zonder gevolgen: bedrijven zijn immers met een specifiek doel op zoek naar deze financiering. Een niet gehonoreerde kredietvraag kan leiden tot een investering niet door kunnen laten gaan of zelfs het einde van een bedrijf. Deze gevolgen worden uiteengezet in tabel 9.

tabel 9 gevolgen van het niet krijgen van kredietfinanciering (meerdere antwoorden mogelijk)

	grootteklassen			aantal bedrijven: 71	
	kb	mb	gb	totaal 2015-1	totaal 2014-1
rem op ontwikkeling of groei ⁵	57%	35%	9%	41%	44%
w.v. niet kunnen investeren	24%	8%	9%	17%	22%
geen R&D kunnen doen	0%	0%	0%	0%	0%
bedrijfsbeëindiging	0%	0%	0%	0%	3%
personeel moeten ontslaan	3%	0%	7%	3%	10%
ander gevolg	31%	38%	17%	29%	41%
geen gevolg	24%	33%	80%	39%	-

Bron: Panteia, 2015.

Voor twee op de vijf bedrijven heeft het niet kunnen aantrekken van de financiering geen gevolg. Dit zijn bedrijven die het met eigen middelen gered hebben of die de investeringen uit hebben kunnen stellen. Voor nog eens 17% heeft het er toe geleid dat zij hun investering niet hebben kunnen doen en ruim 40% ervoer daarom een rem op de algehele ontwikkeling of groei van het bedrijf. Het niet kunnen aantrekken van externe financiering zorgt vooral in het grootbedrijf ook voor gedwongen ontslagen.

Een grote groep bedrijven noemt andere gevolgen, een selectie van deze gevolgen is hier onder opgenomen:

"Bij onze verhuizing klussen we nu meer in plaats van zaken uit te besteden"
 "Betalingsachterstand bij de Belastingdienst"
 "De betalingen liggen nu langer te wachten; mijn buffer ligt bij de leveranciers"

2.6 Bekendheid met overheidsregelingen

Omdat de toegang tot financiering als een voorname belemmering wordt ervaren, heeft de overheid diverse regelingen in het leven geroepen om ondernemingen te ondersteunen in het uitvoeren van hun (innovatieve) werkzaamheden en om hen te helpen met het aantrekken van financiering door middel van garanties op verstrekte kredieten of door zelf geld te lenen. Om succesvol te zijn, moeten deze regelingen hun doelgroepen wel weten te bereiken. In figuur 3 wordt in beeld gebracht hoe bekend de diverse regelingen zijn onder bedrijven. Qredits en Vroegefasefinanciering werden in 2014 nog niet aan respondenten voorgelegd.

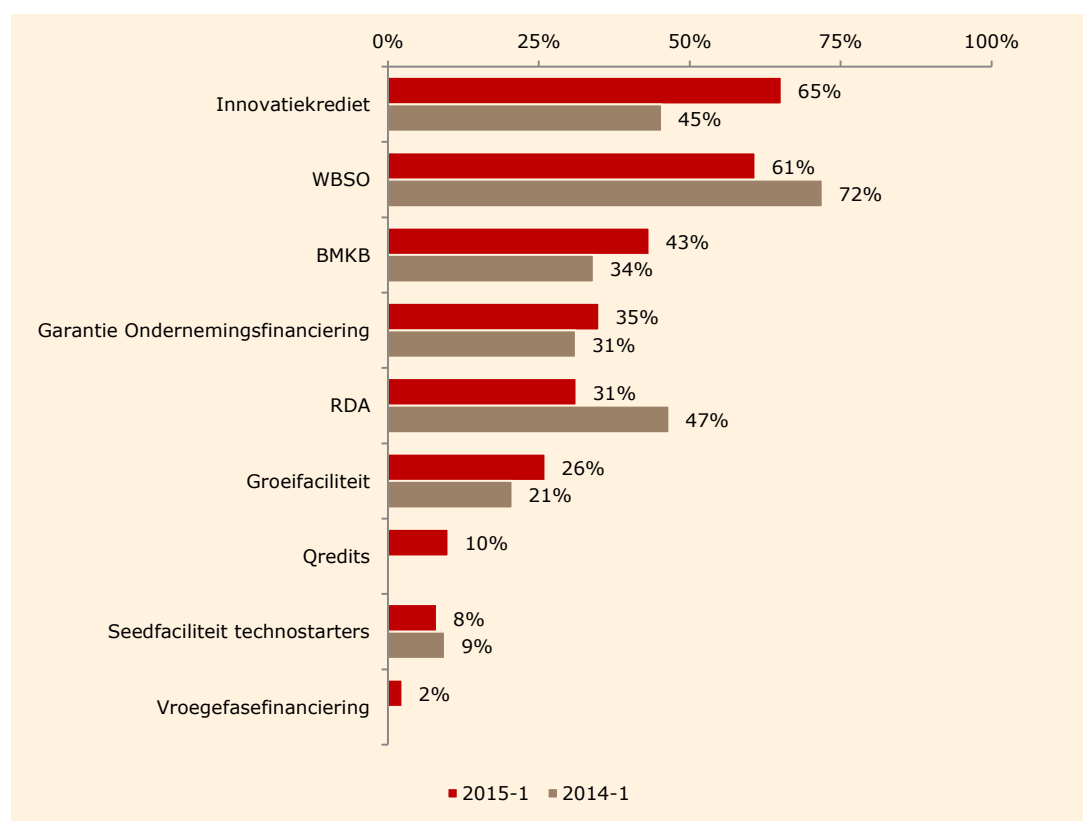
Innovatie bevorderende regelingen het meest bekend

De regelingen die gericht zijn op het bevorderen van innovativiteit zijn het meest bekend bij ondernemingen. Ongeveer twee op de vijf bedrijven is bekend met de WBSO, een fiscale aftrekregeling die de loonkosten van S&O-werkzaamheden drukt, en met het Innovatiekrediet. De bekendheid van de RDA is het afgelopen jaar teruggelopen tot 20%. Deze laatste levert een extra aftrekpost voor andere projectkosten en uitgaven en is gekoppeld aan de WBSO. De bekendheid van de meeste regelingen en instrumenten is in het afgelopen jaar iets toegenomen.

⁵ Deze categorie is een optelling van 'niet kunnen investeren' en open antwoorden voor zover die een geremde groei of ontwikkeling inhouden. Voorbeelden zijn projecten die niet doorgaan of het mislopen van opdrachten.

figuur 3 bekendheid met overheidsregelingen (garantie- en innovatieregelingen) (n=1.066)

Bron: Panteia, 2015.

Van de financieringsinstrumenten van de overheid zijn het Borgstellingskrediet MKB (de BMKB) en de Garantie Ondernemingsfinanciering (GO) het meest bekend. Respectievelijk 27% en 22% kent deze regelingen. De SEED Capital regeling is het minst bekend maar is ook specifiek gericht op risicokapitaal verstreckende investeringsfondsen en niet op bedrijven zelf. Variaties in de bekendheid naar grootteklasse worden gepresenteerd in tabel 10.

tabel 10 bekendheid met overheidsregelingen naar grootteklasse

	grootteklassen			aantal bedrijven: 1.066
	kb	mb	gb	
BMKB	25%	30%	30%	
Groeifaciliteit	11%	20%	23%	
Garantie Ondernemingsfinanciering	15%	26%	29%	
SEED Capital	4%	9%	5%	
Innovatiekrediet	30%	43%	54%	
WBSO	13%	55%	59%	
RDA	8%	30%	28%	

Bron: Panteia, 2015.

De meeste regelingen genieten de grootste bekendheid onder grote bedrijven. Kleine bedrijven hebben minder vaak een eigen financieel specialist aan boord en zijn vaker afhankelijk van een financieel intermediair of hun accountant.

2.7 De belangrijkste punten op een rijtje

- De kredietvraag van het bedrijfsleven is in 2014 gedaald;
- Minder bedrijven (van 22% naar 19%) zijn hun bestaande kredietruimte méér gaan benutten en minder bedrijven (van 21% naar 17%) hebben gezocht naar externe financiering buiten deze kredietruimte;
- Bedrijven geven vooral vaker aan externe financiering niet nodig te hebben;
- De bedrijven die nog wel naar financiering zochten, deden dit minder vaak dan voorheen voor werkkapitaal en steeds vaker voor investeringen in huisvesting, bedrijfsmiddelen en overige investeringen. Dit is een ontwikkeling die al twee jaar gaande is;
- De slaagkans van het aantrekken van financiering is omhoog gegaan: 78% krijgt (deels) het aangevraagde bedrag ten opzichte van 72% vorig jaar;
- In het kleinbedrijf wordt echter nog steeds bijna de helft (44%) afgewezen. Dit is bijna twee keer zo veel als in het middenbedrijf (26%) en vele malen hoger dan in het grootbedrijf (3%);
- Drie van de vier afwijzingen vinden hun grondslag in een te hoog risico voor de kredietverstrekker, dit is meer dan de 60% vorig jaar;
- Bedrijven zoeken steeds iets vaker naar een mix van eigen en vreemd vermogen, zijn minder honkvast bij hun huisbank en maken steeds vaker gebruik van alternatieve bronnen van vreemd vermogen.

3 Eigen vermogen

Dit hoofdstuk behandelt het zoeken naar eigen vermogen en redenen om daar juist van af te zien, en verder, of men het heeft gekregen en bij wie, en eventuele redenen waarom men het gewenste bedrag niet heeft kunnen aantrekken. Er zijn aanzienlijk minder zoekers naar eigen dan naar vreemd vermogen, en bij sommige bevindingen is het aantal onderliggende waarnemingen daardoor gering.

3.1 Keuze om (niet) te financieren met eigen vermogen

Tabel 11 laat een opvallende verschuiving zien van kiezen voor eigen vermogen omdat aan vreemd vermogen niet te komen is, naar kiezen voor eigen vermogen omdat dáár juist makkelijker aan te komen is. Hoewel gebaseerd op erg weinig gevallen kan dit mogelijk worden geïnterpreteerd als een indicatie dat financiering met eigen vermogen als alternatief voor bankfinanciering aantrekkelijker is geworden.

In de categorie 'anders' is eigen vermogen soms het alternatief omdat de bank krediet weigert. Maar de bank stelt (het kunnen) aantrekken van eigen vermogen soms ook als voorwaarde om zelf met krediet over de brug te komen. Een andere genoemde reden is dat het aantrekken van vreemd vermogen simpelweg niet mag volgens de eigen bedrijfsstatuten – waardoor eigen vermogen moet worden aangetrokken

tabel 11 redenen om te kiezen voor financiering met eigen vermogen (meerdere antwoorden mogelijk)

Reden	aantal bedrijven: 21 ⁶	
	totaal 2015-1	totaal 2014-1
vreemd vermogen niet aan kunnen trekken	42%	62%
aantrekken eigen vermogen makkelijker	27%	23%
vreemd vermogen is te duur	20%	7%
solvabiliteit verbeteren	0%	7%
Anders	20%	19%

Bron: Panteia, 2015.

Verwacht niet te kunnen krijgen minder vaak reden om geen EV te proberen
Eén van de meest voorname redenen om niet te kiezen voor financiering met eigen vermogen is dat het simpelweg niet nodig is: zie tabel 12. Die reden wordt nu beduidend vaker genoemd dan bij voorgaande metingen. Ook iets vaker verwacht men de noodzakelijke financiering simpelweg niet via eigen vermogen aan te kunnen trekken en wordt vreemd vermogen goedkoper geschat. Financiering via vreemd vermogen blijft voor een grotere groep dan ook de eerste keus.

In de tabel is ook te zien dat de redenen om niet te kiezen voor financiering met eigen vermogen verschillen bij kleine en grote bedrijven. In grotere bedrijven staat de bedrijfsstructuur vaker een beroep op extern eigen vermogen in de weg of ligt de keuze bij het moederbedrijf. In het kleinbedrijf verwacht men het vaker niet aan te kunnen trekken. Bij het middenbedrijf telt de (lagere) prijs van vreemd vermogen relatief het zwaarst.

⁶ Dit is de groep bedrijven die aangegeven heeft financiering met eigen vermogen te zoeken. De omvang van deze groep is zeer beperkt, waardoor resultaten niet meer dan indicatief zijn.

tabel 12 reden om niet te kiezen voor financiering met eigen vermogen (meerdere antwoorden mogelijk)

	grootteklasse			aantal bedrijven: 170		
	kb	mb	gb	totaal 2015-1	totaal 2014-1	totaal 2013-1
niet nodig	33%	22%	33%	32%	22%	24%
vreemd vermogen is goedkoper	8%	11%	12%	8%	6%	6%
moederbedrijf beslist	0%	8%	5%	0%	2%	6%
verwacht niet aan te kunnen trekken	27%	16%	6%	26%	24%	12%
te duur	2%	1%	2%	2%	1%	2%
teveel werk	0%	0%	1%	0%	0%	4%
wil geen zeggenschap inleveren	2%	8%	3%	2%	16%	12%
vreemd vermogen of bank is eerste keus	15%	16%	33%	15%	3%	8%
bedrijfsstructuur ⁷	0%	4%	4%	0%	1%	6%
Anders	18%	17%	3%	18%	16%	23%

Bron: Panteia, 2015.

De categorie 'anders' in de tabel betreft in een aantal gevallen korte termijn-financiering, waardoor eigen vermogen niet in aanmerking komt. Andere genoemde redenen om niet te kiezen voor financiering met eigen vermogen zijn:

"De bestaande aandeelhouders willen geen extra vermogen beschikbaar stellen"

"We willen geen externe financiers meer"

"Ons extern eigen vermogen zijn we juist aan het terugbrengen"

3.2 Bron van eigen vermogen

Bestaande aandeelhouders bij grote, privévermogen bij kleinere bedrijven

Bestaande aandeelhouders en privévermogen zijn de belangrijkste bronnen van eigen vermogen, samen met familie en vrienden. Ze worden op enige afstand gevolgd door andere bedrijven: zie tabel 13. Ten opzichte van de voorgaande meting valt het sterk toegenomen aandeel van andere bedrijven op, waarbij in acht genomen dient te worden dat het aantal respondenten relatief laag is. Bestaande aandeelhouders zijn iets in belang afgenomen als bron van eigen vermogen. Van een lange termijntrend is echter nog niet direct sprake, gelet op de eerdere ontwikkeling in tegengestelde richting in het najaar van 2014 (39%).

Privévermogen is vooral van belang in het mkb: voor het kleinbedrijf is het samen met geld ingelegd door familie en vrienden de belangrijkste bron van eigen vermogen. In het midden- en grootbedrijf is het belang van bestaande aandeelhouders fors toegenomen en zijn andere bedrijven voornamelijk verstrekking van financiering. Eigen vermogen via het bankwezen wordt vooral door kleinere bedrijven gezocht.

⁷ Bedrijfsstructuur verwijst naar juridische obstakels voor het aantrekken van extern eigen vermogen, zoals bij een beursnotering of een coöperatie.

tabel 13 bron van eigen vermogen (meerdere antwoorden mogelijk)

	grootteklasse			aantal bedrijven: 65		
	kb	mb	gb	totaal 2015-1	totaal 2014-1	totaal 2013-1
Privévermogen	35%	15%	0%	25%	21%	17%
bestaande aandeelhouders	6%	53%	71%	27%	31%	38%
nieuwe aandeelhouders	1%	5%	8%	3%	1%	13%
andere bedrijven	16%	16%	21%	17%	7%	6%
familie of vrienden	39%	2%	4%	25%	30%	19%
participatiemaatschappij, ROM ⁸	2%	10%	0%	3%	0%	6%
informele investeerders	0%	7%	0%	1%	6%	6%
banken (<i>private equity</i>)	10%	6%	0%	7%	4%	5%

Bron: Panteia, 2015.

3.3 Financiering krijgen en reden indien *niet* geslaagd

Afwijzingen eigen vermogen omhoog

Figuur 4 (door afrondingen tellen de cijfers soms niet op tot 100%) laat zien dat een afnemend aantal bedrijven er in slaagt het gezochte eigen vermogen volledig aan te trekken. Dit aandeel is teruggelopen van 72% begin 2012 tot 44% in de huidige meting. Een vergelijkbare ontwikkeling deed zich voor bij het aantrekken van vreemd vermogen, maar deze trend is in het najaar van 2014 gekeerd en het aandeel toekenningen van vreemd vermogen neemt vanaf dat moment weer toe. Vooral het aandeel aanvragen dat *volledig* wordt toegekend is in het afgelopen jaar fors afgenomen: van 54% terug naar 44%. Dit heeft mogelijk te maken met de toename in bedrijven die eigen vermogen proberen aan te trekken, waarbij de kwaliteit van aanvragen iets af zou kunnen nemen.

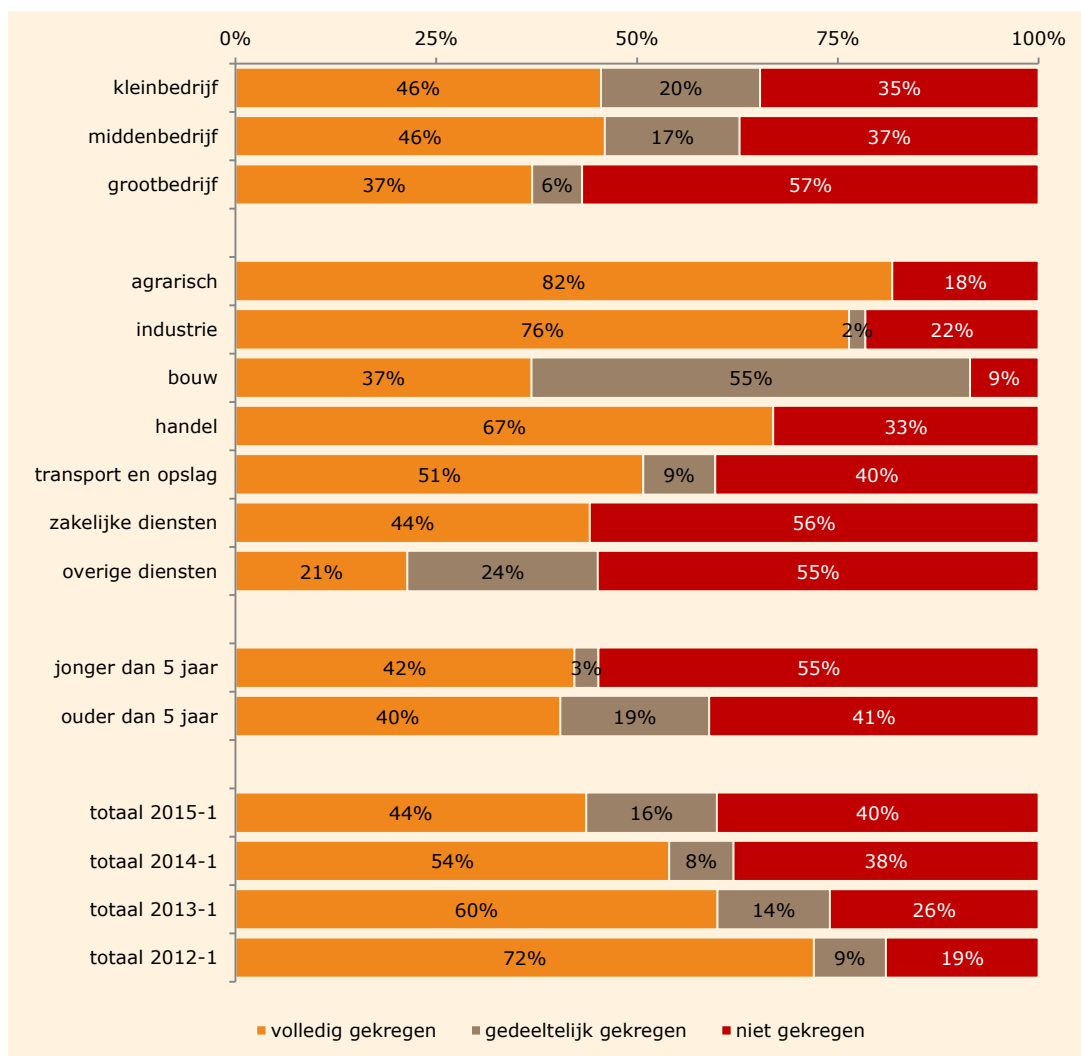
De figuur laat bovendien een opvallende wending zien die eerder al zichtbaar was in de najaarsmeting van 2014. Het is niet langer meer zo dat bedrijven naarmate zij groter worden vaker het door hen gezochte eigen vermogen volledig weten aan te trekken. Het grootbedrijf slaagt er zelfs minder vaak dan het kleinbedrijf in om de verzochte financiering te verzilveren. Het aandeel grote bedrijven dat eigen vermogen volledig weet aan te trekken is zelfs volledig ingezakt van 83% een jaar geleden tot 37% nu. Dit kan te maken hebben met de verschillende vormen van extern eigen vermogen die bedrijven in diverse grootteklassen trachten aan te trekken. Het kleinbedrijf zoekt dit vooral bij vrienden en familie, groepen waar de ondernemer bekend mee is en die misschien wat makkelijker geld verstrekken. Het grootbedrijf zoekt het vooral bij bestaande aandeelhouders.

Bedrijven in de landbouw en industrie melden de beste slaagkansen, bedrijven in de overige dienstverlening melden opvallend geringe kansen. Bedrijfsleeftijd lijkt in geringe mate een rol te spelen. Het aandeel jonge bedrijven dat het gezochte eigen vermogen volledig weet aan te trekken is iets groter dan het aandeel onder de meer volwassen bedrijven: 42% versus 40%. Bij deze laatste groep is het aandeel dat deze externe behoefte deels weet te vervullen juist weer een stuk groter. Het percentage harde afwijzingen is daarmee bij oudere bedrijven wel aanzienlijk lager dan bij starters.

⁸ Regionale Ontwikkelingsmaatschappij

figuur 4 geslaagd of niet bij het aantrekken van het gezochte eigen vermogen (totaal n=105)

Bron: Panteia, 2015.

Eigen vermogen wat makkelijker te vinden

Hoewel fors minder bedrijven dan bij de meting van een jaar geleden er in slagen het gezochte externe eigen vermogen volledig aan te trekken, is de groep bedrijven die het gemakkelijk vindt eigen vermogen aan te trekken in omvang toegenomen. Zie tabel 14. Deze ontwikkeling concentreert zich opmerkelijk genoeg vooral in het middenbedrijf, waar het aandeel is toegenomen van 33% tot 53%, terwijl het afwijzingspercentage tegelijkertijd is toegenomen. Dit is een opvallend resultaat en is vooral in het grootbedrijf gezien het hoge afwijzingspercentage moeilijk te duiden.

tabel 14 extern eigen vermogen makkelijk te vinden

	grootteklassen			aantal bedrijven: 105	
	kb	mb	gb	totaal 2015-1	totaal 2014-1
makkelijk te vinden	46%	53%	68%	52%	46%

Bron: Panteia, 2015.

Niet of minder gekregen: risico te groot

De belangrijkste reden waarom zij extern eigen vermogen niet of niet volledig hebben kunnen aantrekken is volgens ondernemers die het hebben geprobeerd het gebrek aan interesse bij de beoogde verschaffer van dat vermogen. Zie tabel 15. Daarmee speelt dit nu een voornamere rol dan het risico voor de financier, wat in het verleden als belangrijkste reden werd aangewezen. De kosten van eigen vermogen als verklaring voor het niet kunnen aantrekken zijn in belang toegenomen. De groep respondenten is echter beperkt en het betreft hier de eigen interpretatie van de ondernemers.

tabel 15 redenen waarom gezocht eigen vermogen niet of niet volledig is aangetrokken (meerdere antwoorden mogelijk)

Reden	aantal bedrijven: 40	
	totaal 2015-1	totaal 2014-1
te duur	18%	6%
risico voor financier	19%	33%
te tijdrovend	2%	0%
onvoldoende interesse bij financiers	23%	17%
geen toestemming commissarissen of aandeelhouders	0%	11%
Anders	48%	46%

Bron: Panteia, 2015.

Daarnaast is er nog een substantiële groep bedrijven die andere redenen noemt. Voorbeelden zijn extra strenge voorwaarden waar het bedrijf niet aan wilde voldoen of het teleurstellende bedrijfsresultaat.

3.4 Ontwikkeling eigen vermogen

Uit metingen van de financieringsmonitor in voorgaande jaren bleek altijd dat de groep bedrijven die het eigen vermogen zowel absoluut als relatief zag afnemen ongeveer gelijk aan elkaar was op één van de drie bedrijven. In de huidige meting is het aandeel van deze groep voor het eerst stevig gedaald. Zie tabel 16.

tabel 16 ontwikkeling eigen vermogen (meerdere antwoorden mogelijk in onderste deel tabel)

	grootteklasse			aantal bedrijven: 1.400 / 400		
	kb	mb	gb	totaal 2015-1	totaal 2014-1	totaal 2013-1
absoluut bedrag EV afgenomen	30%	24%	14%	22%	32%	32%
aandeel EV op balans afgenomen	28%	23%	19%	23%	31%	31%
<i>oorzaak afname:</i>						
negatief resultaat uit bedrijfsvoering	60%	59%	36%	51%	64%	61%
Dividenduitkering	2%	15%	33%	16%	9%	9%
afschrijvingen materiële activa	13%	5%	1%	7%	5%	
andere reden	27%	25%	33%	29%	16%	6%
geen reden genoemd	1%	1%	1%	1%	1%	0%

Bron: Panteia, 2015.

Fors verschil tussen absolute en relatieve afname eigen vermogen

Iets meer dan één op de vijf bedrijven zag het absolute bedrag aan eigen vermogen op de balans in 2014 afnemen. Dit is een wezenlijke daling van tien procentpunten ten opzichte van de meting een jaar geleden en is een gunstig teken: het betekent dat een groter deel van het bedrijfsleven haar eigen vermogenspositie het afgelopen jaar heeft kunnen uitbouwen of ten minste heeft kunnen behouden. Deze daling van de afname (en dus juist een verbetering van de eigen vermogenspositie) concentreert zich in het midden- en grootbedrijf. Een ongeveer even grote groep van 23% geeft aan dat ook het *aandeel* eigen vermogen, ofwel de solvabiliteit, is afgenomen.

Dividenduitkering werd in deze meest recente meting iets vaker genoemd dan voorheen. Bij de 'andere' redenen springen er twee categorieën uit, namelijk investeringen (die worden gefinancierd met vreemd vermogen) en overnames, en balansverschuivingen. Een selectie van andere redenen:

"Door het aantrekken van vreemd vermogen"
"Door investeringen in vastgoed is het balanstotaal toegenomen"
"Leningen met een hoge rente leidden tot een negatief resultaat"
"Hoge personeelskosten"
"Kapitaalstorting naar moederbedrijf"
"Door overname van een ander bedrijf"
"Marktwaarde van derivaten is verslechterd"

3.5 De belangrijkste punten op een rijtje

- Aanzienlijk minder bedrijven spreken nog van een verslechtering van de eigen vermogenspositie. Dit speelt in het middenbedrijf en in het grootbedrijf;
- Ondernemers die géén eigen vermogen hebben gezocht, hebben het vaker simpelweg niet nodig. Ook heeft financiering met vreemd vermogen vaak nog simpelweg de voorkeur.
- Bestaande aandeelhouders blijven de belangrijkste bron voor het eigen vermogen in het grootbedrijf; privévermogen voor het mkb;
- Het is iets moeilijker geworden eigen vermogen aan te trekken en er zijn nu meer bedrijven die eigen vermogen zoeken en nul op rekest krijgen: 40% versus 38% een jaar geleden.

4 Afhandeling en voorwaarden

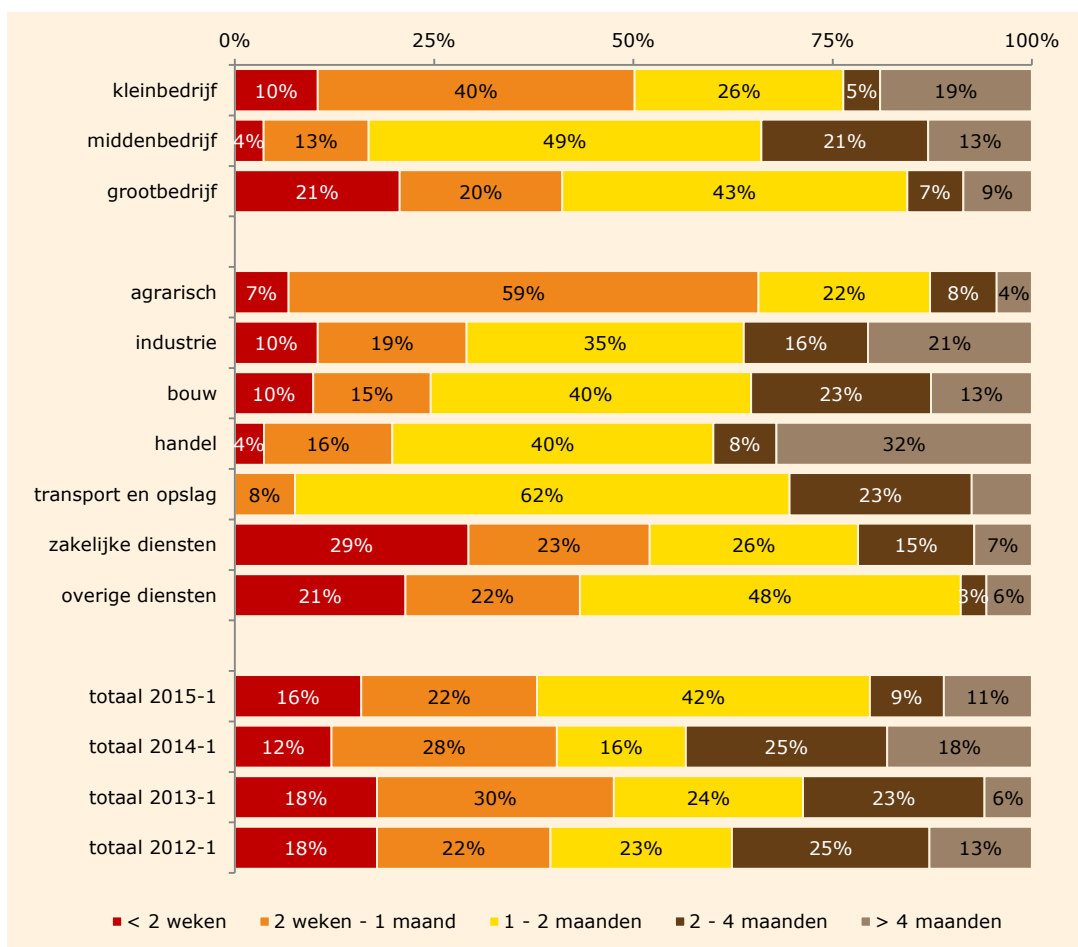
Dit hoofdstuk behandelt de voorwaarden van banken voor kredietverlening aan bedrijven, en wijzigingen daarvan, en daarnaast eventuele aanpassing van het eigen debiteurenbeleid.

4.1 Afhandeling

80 procent van financieringsaanvragen binnen twee maanden afgehandeld

Figuur 5 (door afrondingen tellen de cijfers soms niet op tot 100%) laat zien dat de afhandeling van een financieringsaanvraag bij de bank (vanaf correcte indiening van alle gevraagde documenten) bij de laatste meting in ruim een derde deel van de gevallen binnen een maand rond is, bij 42% binnen één tot twee maanden, en in één op vijf gevallen pas na meer dan twee maanden. Het aandeel van deze laatste groep is daarmee fors afgenomen ten opzichte van eerdere metingen. Financieringsaanvragen worden sneller verwerkt en vooral uitwassen in negatieve zin komen minder vaak voor. Met het aantrekken van de economie neemt de onzekerheid en het risico voor kredietverstrekkers af.

figuur 5 looptijd van de behandeling door de kredietverstrekker (n=115)

Bron: Panteia, 2015.

Snelste afhandeling in kleinbedrijf en grootbedrijf

In het kleinbedrijf ligt het aandeel bedrijven dat binnen een maand weken uitsluitend krijgt het hoogst: 50% van de aanvragen is binnen die periode afgehandeld, terwijl dit voor slechts 17% in het middenbedrijf geldt. Opmerkelijk genoeg vertonen het kleinbedrijf en het grootbedrijf in deze zin dan ook meer overeenkomsten. Het zijn waarschijnlijk andere krachten die hier aan ten grondslag liggen. In het grootbedrijf is het toekenningspercentage van kredietaanvragen zeer hoog: deze bedrijven zijn meer transparant, meer gediversifieerd en meer gedreven in het verkrijgen van externe financiering. Dit maakt de behandeling van een aanvraag door een bank dan ook gemakkelijker en sneller.

In het kleinbedrijf is het afwijzingspercentage echter het hoogst: daar wordt 44% van de kredietaanvragen volledig afgewezen (zie figuur 1). Aanvragen die op voorhand geen kans maken, plannen die slecht onderbouwd zijn of aanvragen die duidelijk een te groot risico voor de kredietverschaffer betekenen en dus snel worden afgekeurd, vergen ook weinig tijd van de bank.

tabel 17 gemiddeld aanvaardbaar geachte looptijd

	grootteklassen			aantal bedrijven: 98		
	kb	mb	gb	totaal	totaal	totaal
				2015-1	2014-1	2013-1
gemiddelde in weken	5,6	5,3	6,9	6,3	5,7	6,7

Bron: Panteia, 2015.

Aanvaardbaar geachte doorlooptijd: verschil tussen midden- en grootbedrijf

De looptijd van een kredietaanvraag die ondernemers nog aanvaardbaar achten ligt gemiddeld op een week of zes en dit is, met ongeveer een halve week speling, vrij stabiel door de jaren heen: zie tabel 17. Het mkb gunt de kredietverschaffer ruim vijf weken de tijd, het grootbedrijf bijna zeven weken. Daarmee passen de verwachtingen bij de ervaringen van het grootbedrijf. Hoewel deze bedrijven tot de groep behoren met de snelste afhandelingen (binnen één maand, zie figuur 5), hebben zij tevens het grootste aandeel bedrijven dat tot twee maanden moet wachten. Hoewel het toekenningspercentage het hoogst ligt in het grootbedrijf, zal een deel van de door deze bedrijven ingediende aanvragen ook een stuk ingewikkelder zijn en dus meer tijd vergen.

4.2 Rente

Bedrijven betalen minder rente dan een jaar geleden. Dit blijkt uit de resultaten gepresenteerd in tabel 18. De verklaring voor deze daling is tweeledig. Allereerst is de basisrente gedaald. Deze volgt de Euribor, het benchmarktarief op de geldmarkt en deze is sinds mei 2014, met een kleine uitzondering in december van dat jaar, consequent gedaald. Ten tweede is ook de risico-opslag afgenomen. Banken scherpen sinds het vierde kwartaal van 2014 hun acceptatiecriteria voor het mkb niet verder aan. Zie paragraaf 4.5. De financieringsvoorwaarden voor het grootbedrijf zijn sinds het begin van het jaar versoepeld. De rente is één van deze voorwaarden. De vaste rente volgt bovendien een trend die zichtbaar is in de rente op tienjaars staatsleningen in het Eurogebied, die sinds december 2013 eveneens een dalend verloop laten zien.

tabel 18 betaalde rentepercentages

	grootteklassen			aantal bedrijven: 154	
	kb	mb	gb	totaal 2015-1	totaal 2014-1
vaste rente	4,1%	3,1%	2,4%	2,9%	3,6%
variabele rente	2,7%	2,2%	1,7%	2,1%	2,6%

Bron: Panteia, 2015.

Vergeleken met de najaarsmeting uit 2014 zijn zowel de vaste als de variabele rente voor iedere groep gedaald of gelijk gebleven. Uitzondering is een beperkte stijging van 0,1% punt in de variabele rente voor het grootbedrijf.

4.3 Onderpand

Grootbedrijf wordt minder vaak onderpand gevraagd

In 28% van de aanvragen voor externe financiering vraagt de kredietverschaffer om onderpand. Onderpand is daarmee een minder bepalende factor geworden in de kans om krediet aan te trekken dan een jaar geleden. Zie tabel 19. Het gaat dan om bedrijfspanden, roerend goed zoals machines en inventaris, en in het kleinbedrijf ook vaak de privéwoning van de ondernemer. 'Andere' genoemde vormen van onderpand zijn onder meer een privéborgstelling, grond en de handelsvoorraad. Vooral activa die in het bedrijfsproces worden ingezet en de privéwoning van ondernemers worden nu vaker gevraagd.

tabel 19 gevraagd onderpand

	grootteklassen			aantal bedrijven: 179 / 64	
	kb	mb	gb	totaal 2015-1	totaal 2014-1
onderpand gevraagd	41%	40%	18%	28%	32%
waarvan:					
bedrijfspand(en)	13%	5%	12%	11%	17%
machines, inventaris, beleggingen	21%	24%	22%	22%	13%
Privéwoning	23%	5%	2%	11%	2%
debiteuren en voorraden	13%	19%	25%	19%	17%
ander onderpand	30%	47%	39%	38%	51%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: Panteia, 2015.

Ten opzichte van de najaarsmeting (39%) is het aandeel bedrijven dat om onderpand werd gevraagd bovendien erg sterk teruggelopen. Het teruggelopen belang van onderpand concentreert zich volledig in het grootbedrijf, waar het aandeel bedrijven dat werd verzocht onderpand te overleggen in het najaar van 2014 nog 39% bedroeg. Grote bedrijven hebben, meer dan het mkb, geprofiteerd van versoepelingen in de acceptatiecriteria door banken (zie figuur 6, welke later wordt besproken). In het mkb blijven criteria - zoals gerapporteerd door de banken zelf - stabiel. In het grootbedrijf is er al sinds halverwege 2014 sprake van daadwerkelijke versoepelingen. Eén van de criteria die hier onder valt is het gevraagde onderpand.

4.4 Financieringsvoorwaarden banken

Minder dan de helft van alle bedrijven geeft aan dat hun bank de kredietvoorwaarden heeft aangepast op een of meer punten. Dit blijkt uit tabel 20. Meestal gaat het daarbij om wijzigingen van de rente en andere kosten, maar daarnaast noemt men ook aanpassing van de (maximale) omvang van het krediet nog vrij vaak. Ten opzichte van de meting van vorig hebben aanmerkelijk *minder* bedrijven te maken gehad met wijzigingen. Dat geldt voor alle aanpassingen die men kon noemen, maar met name de bijkomende kosten (afgezien van de rente) zijn aanzienlijk minder vaak gewijzigd.

tabel 20 aanpassingen van financieringsvoorwaarden

	grootteklassen			aantal bedrijven: 1.400	
	kb	mb	gb	totaal 2015-1	totaal 2014-1
aanpassingen genoemd	46%	49%	41%	44%	63%
Rente	26%	28%	28%	27%	31%
w.v. vaste rente verhoogd	10%	11%	5%	8%	14%
w.v. vaste rente verlaagd	8%	8%	11%	9%	7%
w.v. variabele rente verhoogd	8%	10%	7%	8%	17%
w.v. variabele rente verlaagd	8%	11%	12%	10%	8%
andere kosten	31%	24%	18%	24%	33%
w.v. verhoogd	30%	21%	15%	21%	30%
w.v. verlaagd	0%	2%	3%	2%	3%
omvang krediet(lijn)	9%	13%	12%	11%	15%
w.v. vergroot	2%	5%	4%	4%	6%
w.v. verkleind	7%	7%	7%	7%	9%
looptijd krediet	4%	4%	3%	3%	5%
w.v. verkort	3%	2%	0%	2%	2%
w.v. verlengd	1%	2%	2%	2%	3%
eisen onderpand	6%	7%	6%	6%	10%
w.v. aangescherpt	5%	6%	4%	5%	9%
w.v. versoepeld	1%	1%	2%	1%	1%
Solvabiliteitseisen	2%	3%	4%	3%	6%
w.v. aangescherpt	2%	2%	3%	3%	5%
w.v. versoepeld	1%	1%	1%	1%	1%
andere voorwaarden	6%	5%	7%	7%	8%
w.v. aangescherpt	6%	5%	7%	6%	7%
w.v. versoepeld	0%	0%	0%	0%	1%

Bron: Panteia, 2015.

Rente wordt verlaagd, andere voorwaarden verslechteren vooral

Waar de voorwaarden zijn aangepast hebben ondernemers vervolgens aangegeven of dat een verbetering was dan wel een verslechtering (hogere rente en kosten, kortere looptijd, minder krediet, aanscherping van de voorwaarden). Het gaat merendeels om

een verslechtering. Vrijwel alle bedrijven die zich geconfronteerd zagen met een aanpassing van de eisen aan hun onderpand, bijvoorbeeld, hadden te maken met een aanscherping van deze voorwaarden. Dat geldt echter niet over de hele linie. Zowel de vaste als de variabele rente is vaker gedaald dan gestegen. Dit past in het beeld dat werd geschetst in paragraaf 5.2, waar bleek dat een continu dalende Euribor en rente op tienjaars staatsobligaties gecombineerd met voorzichtige versoepelingen in de acceptatiecriteria door banken, er voor hebben gezorgd dat de rente is gezakt.

Daarentegen is een aanpassing van de bijkomende overige kosten in vrijwel alle gevallen een verhoging. Ook de overige voorwaarden zijn merendeels een verslechtering, zoals minder krediet en verscherpte solvabiliteitseisen.

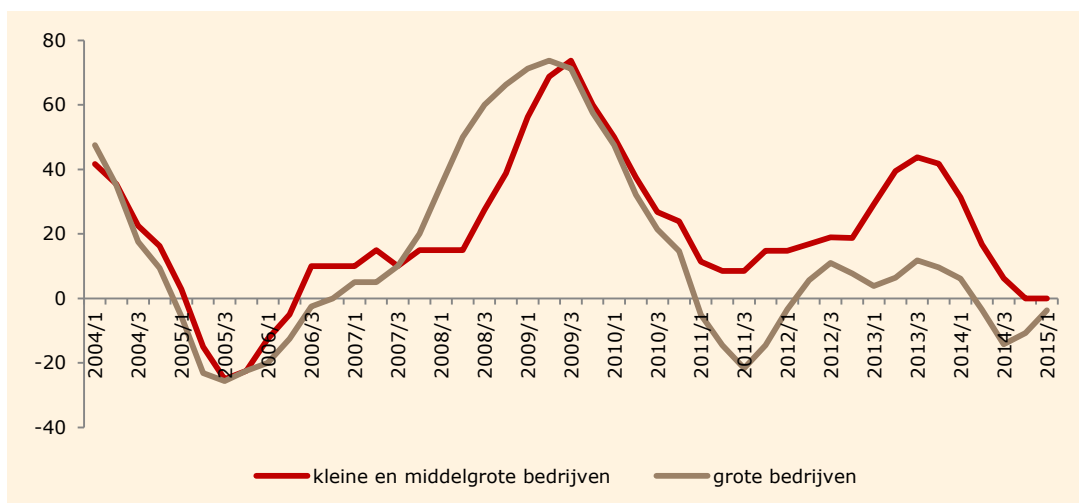
Accenten mkb en grootbedrijf

Aanpassing van de kredietvoorwaarden verschilt niet erg sterk tussen klein en groot, met enkele kanttekeningen: het grootbedrijf heeft het minst vaak te maken met aangepaste voorwaarden en naarmate bedrijven kleiner zijn, zijn het vooral de 'andere kosten' die vaker aangepast worden. Deze worden onder meer gevormd door vergoedingen en provisies gerekend door banken.

4.5 Acceptatiecriteria banken voor kredieten mkb en grootbedrijf

Figuur 6 laat de ontwikkeling zien van de acceptatiecriteria die banken hanteren voor leningen aan bedrijven vanaf 2004. Het gaat om gegevens die elk kwartaal door Nederlandse banken worden gerapporteerd aan De Nederlandsche Bank (DNB), namelijk het netto verschil tussen banken die strengere en banken die soepeler criteria zeggen te hanteren. Daarbij wordt onderscheid gemaakt tussen de acceptatiecriteria voor grote, en die voor kleine bedrijven. Als strenger versus soepeler in evenwicht zijn zit de grafiek op de nullijn. Als een meerderheid strengere criteria hanteert zit de grafiek er boven; als een meerderheid soepelere criteria hanteert zit de grafiek er onder.

figuur 6 voortschrijdend jaar gemiddelde van de ontwikkeling van de netto kredietvoorwaarden voor kleine en middelgrote en grote ondernemingen, 2004-2014, waarbij een positief saldo er op duidt dat er meer banken zijn die aangeven hun acceptatiecriteria *verscherpt* te hebben

Bron: De Nederlandsche Bank, 2014.

Ontwikkeling acceptatiecriteria voor mkb en grootbedrijf

Na de kredietcrisis in 2008 scherpen banken hun acceptatiecriteria voor kredietverlening aan voor alle bedrijven. In de drie jaar daarna neemt het aandeel

verscherping van de voorwaarden geleidelijk af, maar minder voor kleine en middelgrote bedrijven dan voor het grootbedrijf. In 2013 verscherpen de banken hun voorwaarden voor het mkb sterker dan die voor grote bedrijven. Daarna beweegt het saldo van verscherping en versoepeling zich naar evenwicht tussen beide, eind 2014. Het is daarmee voor het eerst sinds 2006 dat de acceptatiecriteria voor het mkb netto *niet* verscherpt zijn. Deze trend zet zich voort in het eerste kwartaal van 2015. De acceptatiecriteria voor het grootbedrijf worden al sinds begin 2014 vaker versoepeld dan aangescherpt, maar dit saldo gaat steeds meer naar een balans toe.

Perceptie bedrijven blijft achter bij de ontwikkeling van de criteria

De figuur laat een trend zien voor het mkb die zich eigenlijk al in begin 2014 heeft ingezet: banken zijn opgehouden de acceptatiecriteria voor deze doelgroep blijvend te verscherpen en hanteren de status quo. In de figuur is sprake van een voortschrijdend jaargemiddelde, waardoor deze ontwikkeling zich pas in het vierde kwartaal volledig manifesteert.

Er is sprake van een discrepantie in perceptie tussen bedrijven en banken: nog steeds geeft 44% van de ondernemingen aan met aanpassingen in de kredietvoorwaarden te zijn geconfronteerd, waarvan het grootste deel te maken had met verscherpingen van de criteria. Zo geeft 21% van alle bedrijven aan dat de kosten van financiering zijn verhoogd en slechts 2% dat deze kosten omlaag gegaan zijn. Het aandeel bedrijven dat aanpassingen ervaart neemt echter wel gestaag af.

4.6 Aanpassing van eigen betalingsvoorwaarden

Het bedrijfsleven heeft steeds minder vaak te maken met aanscherpingen van de betalingsvoorwaarden door kredietverstrekkers. Zelf passen bedrijven de betalingsvoorwaarden die zij stellen aan hun eigen debiteuren ook minder vaak aan. Een jaar geleden voerde 16% nog wijzigingen door, nu is dit nog maar één op de tien bedrijven. Dit is immers ook een instrument dat niet eindeloos ingezet kan worden door bedrijven. Voor zover aanpassingen plaatsvinden, betreft dat een aanscherping van de betalingstermijn, en (wat minder vaak) het sneller manen van debiteuren. Zie tabel 21.

tabel 21   aanpassing eigen debiteurenbeleid door bedrijven (meerdere antwoorden mogelijk)

	grootteklassen			aantal bedrijven: 1.378	
	kb	mb	gb	totaal 2015-1	totaal 2014-1
betalingstermijn aangescherpt	11%	3%	8%	8%	8%
betalingstermijn versoepeld	2%	2%	1%	1%	3%
debiteuren sneller gemaand	1%	1%	2%	2%	4%
geen leverancierskrediet meer	2%	0%	2%	1%	1%
geen wijziging	85%	95%	91%	90%	84%

Bron: Panteia, 2015.

4.7 De belangrijkste punten op een rijtje

- Nog steeds bijna de helft (44%) van het bedrijfsleven heeft te maken met aanpassingen van de financieringsvoorwaarden. Dit is echter wel een forse daling ten opzichte van een jaar geleden (63%) en past in een trend die in het najaar van 2014 is ingezet;

- Rentekosten nemen af voor alle typen bedrijven als gevolg van dalingen in de EURIBOR en de rente op tienjaars-staatsobligaties;
- Buiten de rente betekenen aanpassingen in de voorwaarden veelal wel verslechtingen, bijvoorbeeld in de vorm van verhoogde provisies en een verkorting van de kredietlijn;
- Ondernemingen in het grootbedrijf worden minder vaak om onderpand gevraagd, in het mkb blijft dit onveranderd;
- De behandelingstijd van kredietaanvragen neemt af voor het gehele bedrijfsleven en is vooral laag in het kleinbedrijf (juist veel afwijzingen) en in het grootbedrijf (juist veel toekenningen);
- Bedrijven in het kleinbedrijf betalen de hoogste rente en worden het vaakst geacht onderpand te overleggen.

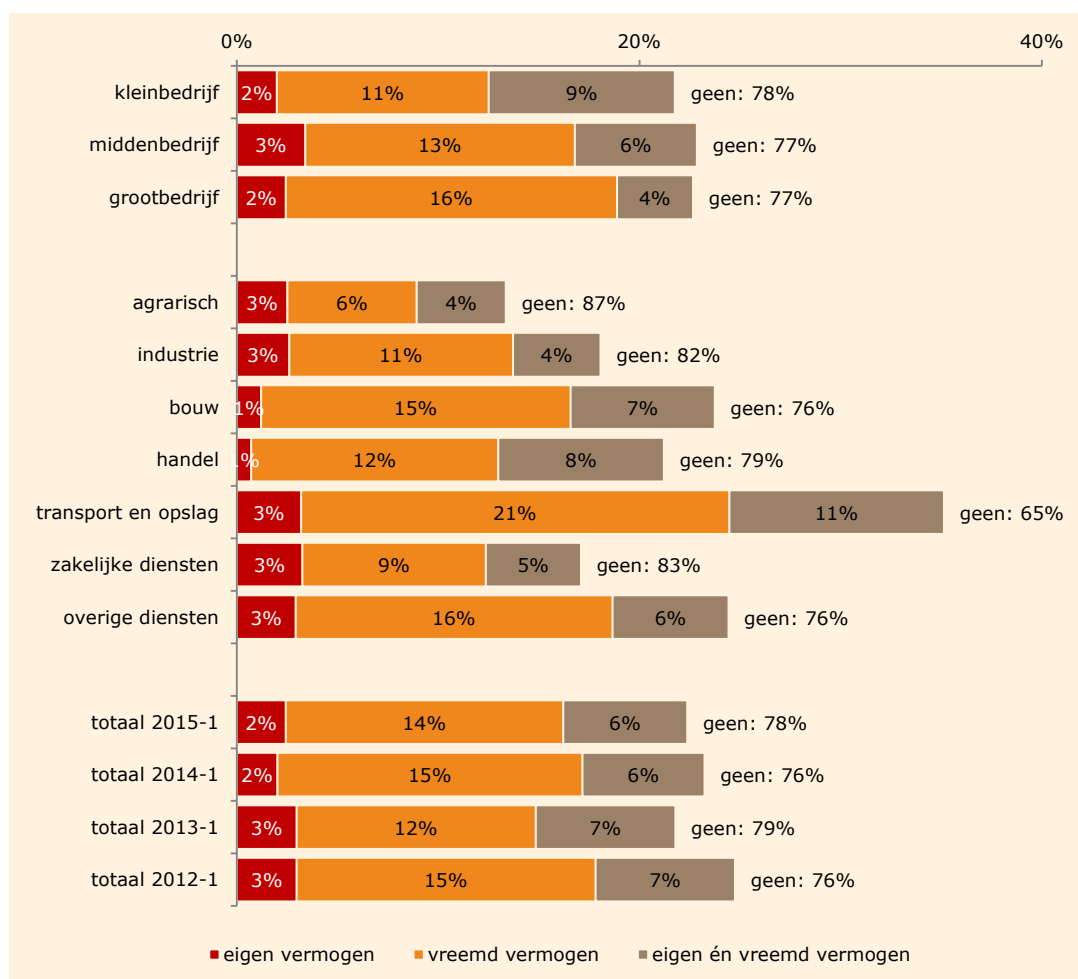
5 Verwachte financieringsbehoefte

Dit hoofdstuk richt de blik op de toekomst door de verwachtingen omtrent de toekomstige financieringsbehoefte in beeld te brengen, het doel en de bron van deze financiering en de eigen verwachtingen ten aanzien van de slaagkans.

5.1 Financieringsbehoefte

Het aantal bedrijven dat verwacht de komende 12 maanden behoefte te hebben aan externe financiering is in een jaar tijd iets teruggelopen van 24% in de eerdere meting uit 2014 naar 22% nu. Dit blijkt uit de resultaten die in figuur 7 worden gepresenteerd. Door afrondingen tellen de cijfers soms niet op tot 100%. De daling wordt veroorzaakt door een kleine terugval in de verwachte vraag naar vreemd vermogen. Het aandeel bedrijven dat financiering verwacht te zullen zoeken is relatief stabiel door de jaren heen.

figuur 7 verwachte financieringsbehoefte in de komende 12 maanden (totaal $n=1.400$)

Bron: Panteia, 2015.

Bedrijfsomvang nauwelijks van invloed op verwachte financieringsbehoefte

De verwachte financieringsbehoefte neemt iets af naarmate bedrijven kleiner zijn, maar eigenlijk is het verschil tussen de onderscheiden grootteklassen zo klein, dat er niet gesproken kan worden van een verband tussen omvang en verwachte behoefte.

Ook tussen de diverse sectoren van het bedrijfsleven bestaan wezenlijke verschillen: de verwachte financieringsbehoefte is verreweg het grootst in de sector transport en opslag. 35% verwacht daar financiering aan te zullen trekken in 2015. Dit is fors hoger dan de 17% van het totale bedrijfsleven die het afgelopen jaar daadwerkelijk financiering zocht. Bedrijven in deze sector hebben de laagste rentabiliteit (zie tabel 34) en zullen daarom meer moeite hebben eigen vermogen aan te trekken. De laagste financieringsbehoefte wordt verwacht in de landbouw en zakelijke dienstverlening. Vooral in de landbouw betekent dit een enorme terugval in de verwachte financieringsbehoefte: in de najaarsmeting van 2014 verwachtte nog 31% extern vermogen aan te trekken. Nu is dit nog slechts 13%.

Verwachte en gerealiseerde behoefte

Verwachtingen ten aanzien van de financieringsbehoefte zijn doorgaans groter dan de daadwerkelijke financieringsbehoefte. In de meting die een jaar terug gehouden is, gaf 24% van de bedrijven aan in 2014 behoefte te hebben aan financiering. Het aandeel bedrijven dat in dat jaar ook daadwerkelijk op zoek is gegaan naar externe financiering is echter slechts 17%. Dit kan er op wijzen dat lang niet alle bedrijven die verwachten behoefte te hebben aan financiering er ook echt naar op zoek gaan. Motivaties kunnen uiteenlopen van een investeringskans die voorbij gegaan is tot de overtuiging niet te zullen slagen of het rondkrijgen van de financiering met eigen middelen.

5.2 Doel van te zoeken financiering

Bedrijven verwachten financiering vooral nodig te hebben om te voorzien in hun behoefte aan werkkapitaal en om te investeren in huisvesting en bedrijfsmiddelen. Dit blijkt uit tabel 22.

tabel 22 doel van te zoeken financiering (meerdere antwoorden mogelijk)

	<i>grootteklasse</i>			<i>aantal bedrijven: 312</i>		
	<i>kb</i>	<i>mb</i>	<i>gb</i>	<i>totaal 2015-1</i>	<i>totaal 2014-1</i>	<i>totaal 2013-1</i>
start bedrijf	0%	3%	0%	0%	3%	1%
groei, overnames	19%	30%	37%	19%	10%	14%
herfinanciering	0%	2%	9%	0%	7%	4%
herstructurering balans	1%	4%	5%	1%	2%	3%
werkkapitaal	32%	26%	24%	31%	46%	45%
internationalisering	0%	0%	2%	0%	2%	1%
huisvesting	37%	16%	15%	36%	21%	15%
bedrijfsmiddelen	21%	39%	41%	22%	26%	28%
innovatie	3%	2%	3%	3%	9%	4%
anders	6%	3%	3%	5%	2%	5%

Bron: Panteia, 2015.

Financiering minder gezocht voor werkkapitaal, vaker voor investeringen

Eén op de drie bedrijven verwacht financiering aan te zullen trekken om hun voorraad werkkapitaal op peil te houden. Daarmee is het nog steeds het meest voorname doel van aan te trekken financiering. Er is echter sprake van een forse terugval ten opzichte van recente metingen, toen nog bijna de helft van alle bedrijven aangaf op

zoek te zijn naar werkkapitaalfinanciering. Deze behoefte leeft vooral nog in het kleinbedrijf⁹. Bedrijven lijken zich voor te bereiden op het actiever investeren in het eigen bedrijf. Huisvesting wordt nu aanzienlijk vaker als financieringsdoel genoemd, een stijgende trend die zich blijvend voortzet. Voor groei en overnames wordt bijna twee keer zo vaak financiering gezocht als een jaar geleden. Het belang van financiering voor bedrijfsmiddelen lijkt iets afgenomen te zijn, maar nog steeds is meer dan een vijfde van de bedrijven om deze reden op zoek naar financiering.

Dit ligt grotendeels in lijn met het beeld dat geschetst wordt in tabel 3, waarin het doel van daadwerkelijk gezochte financiering wordt onderzocht. Ook daar neemt het belang van werkkapitaal af, zij het zeer beperkt, en wordt financiering steeds vaker gezocht om investeringen in huisvesting mogelijk te maken.

Huisvesting is vooral voor het kleinbedrijf een voornaam financieringsdoel, investeren in bedrijfsmiddelen gebeurt vooral in het midden- en grootbedrijf, evenals investeren in verdere groei en overnames.

5.3 Bron van te zoeken financiering

Bedrijven gaan steeds meer op zoek naar minder traditionele bronnen van extern vermogen; zie tabel 23. Eerder bleek al dat bedrijven de afgelopen periode minder vaak beroep deden op banken om te voorzien in hun financieringsbehoefte (terug naar slechts 44% bij de huisbank), het blijkt nu dat bedrijven ook voor de *komende* periode verwachten vaker een beroep te doen op alternatieve financieringsbronnen dan in vorige metingen. Het aandeel dat zich tot de bank wendt, blijft ongeveer gelijk.

tabel 23 bron van te zoeken financiering (meerdere antwoorden mogelijk)

	grootteklasse			aantal bedrijven: 233		
	kb	mb	gb	totaal 2015-1	totaal 2014-1	totaal 2013-1
bank(en)	70%	70%	67%	70%	69%	75%
familie en vrienden	13%	8%	0%	13%	3%	5%
leveranciers	2%	6%	1%	2%	1%	3%
informele investeerders	12%	1%	2%	11%	7%	7%
openbare kapitaalmarkt	2%	4%	3%	2%	2%	4%
VC, PM of ROM ¹⁰	0%	4%	1%	0%	2%	2%
overheidsregelingen	2%	0%	1%	2%	3%	2%
andere bedrijven	6%	6%	8%	6%	2%	2%
eigenaren, aandeelhouders	8%	7%	1%	8%	10%	5%
moederbedrijf, holding	0%	2%	11%	1%	6%	6%
anders	10%	21%	16%	11%	11%	11%

Bron: Panteia, 2015.

⁹ Zie ook Span, T. (2014), *De financiële positie van het mkb in 2014 en 2015*, Panteia. Kleinere bedrijven hebben een relatief hogere liquiditeit, onder meer omdat het voor grotere bedrijven gemakkelijker is om het aanhouden van kostbare liquide middelen te beperken door beter voorraadbeheer en omdat zij meer druk uit kunnen oefenen op hun debiteuren. Bovendien is het voor hen gemakkelijker op korte termijn krediet te krijgen.

¹⁰ Respectievelijk *Venture Capital*, participatiemaatschappij en Regionale Ontwikkelingsmaatschappij.

Nog steeds hoofdrol voor banken, maar meer op zoek naar alternatieven

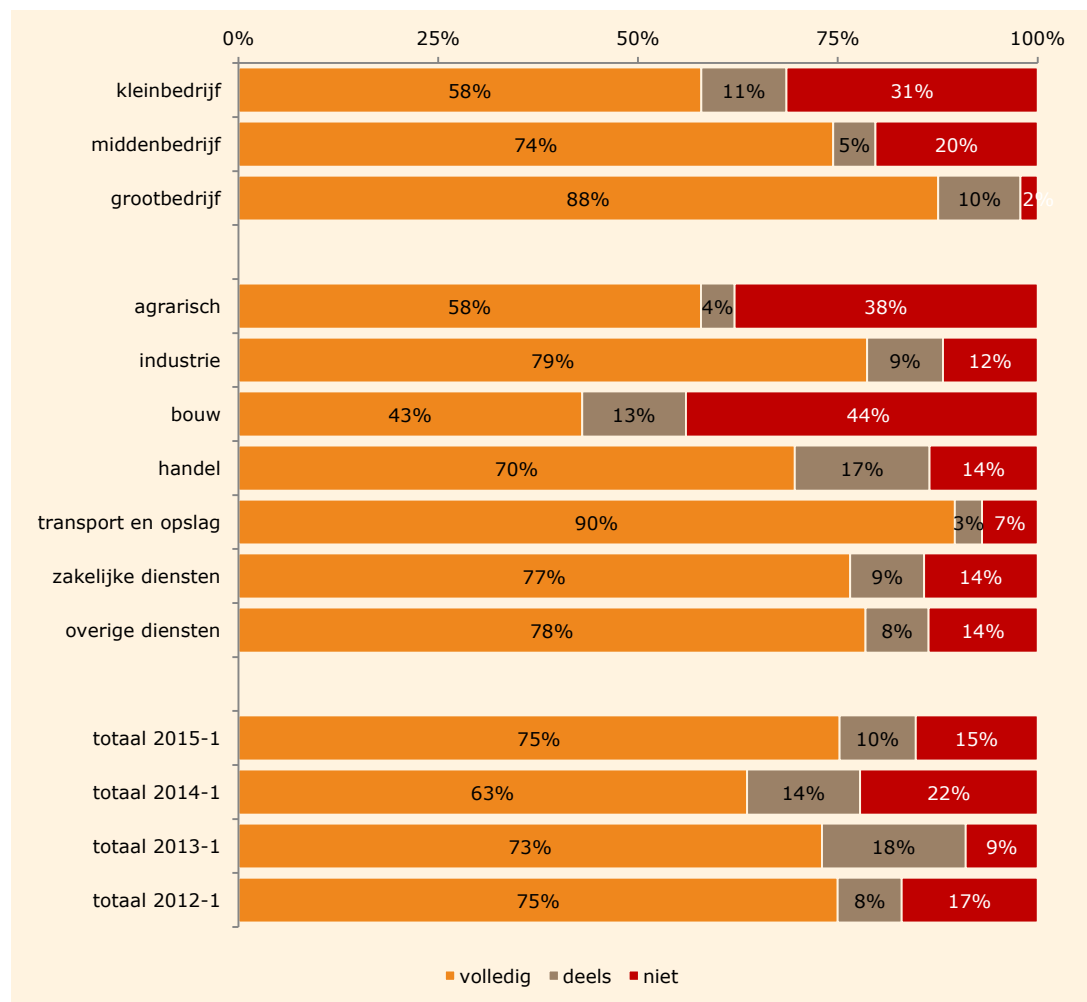
Banken zijn daarmee nog steeds veruit de meest voornamelijk bron van aan te trekken vermogen. In plaats daarvan verwachten bedrijven steeds meer een beroep te doen op familie en vrienden (vooral in het kleinbedrijf), op informele investeerders (ook vooral in het kleinbedrijf) en andere bedrijven.

Eén op de tien noemt andere bronnen. Dit betreft vooral leasing en crowdfunding.

5.4 Verwachte slaagkans bij verkrijgen van financiering

Bedrijven verwachten in het komende jaar iets minder vaak op zoek te gaan naar externe financiering. Uit figuur 8 blijkt dat het mogelijk de bedrijven die denken betere kansen te maken zijn die overblijven. 85% van de bedrijven verwacht de te zoeken financiering in meer of mindere mate aan te trekken. Een jaar geleden was dit nog 77%. Bedrijven zijn dus aanzienlijk optimistischer geworden ten aanzien van hun kansen betreffende het aantrekken van financiering.

figuur 8 verwacht men het gezochte vermogen aan te kunnen trekken? (totaal $n=317$)

Bron: Panteia, 2015.

Grootbedrijf meest optimistisch

Het grootbedrijf schat de eigen kansen het hoogst in: afhankelijk van de gehanteerde maatstaf verwacht slechts 2% de te zoeken financiering geheel *niet* te krijgen, versus 31% in het kleinbedrijf. Deze verwachtingen zijn goeddeels geworteld in ervaring:

97% van het grootbedrijf wist het in 2014 gezochte vreemd vermogen in meer of mindere mate ook daadwerkelijk aan te trekken.

Bedrijven in de sector transport en opslag zijn veruit het meest positief over hun kansen. Deze sector slaagde er het afgelopen jaar ook het vaakst in het gezochte vreemd vermogen aan te trekken, zoals blijkt uit figuur 1. Daarna volgen de industrie, handel, overige en zakelijke dienstverlening. Meest pessimistisch zijn daarmee de landbouw en bouwnijverheid: 38-44% van deze sectoren verwacht het gezochte bedrag geheel niet te krijgen.

5.5 Relatie slaagkans met gezocht bedrag

Grotere financieringsbedragen worden vaker *volledig* gehonoreerd dan kleinere bedragen. Dit blijkt zowel uit de realisaties over het afgelopen jaar als uit de verwachtingen die bedrijven zelf uitspreken: zie hiervoor tabel 24. De volledig toegekende financieringsaanvragen waren het afgelopen half jaar gemiddeld € 6,6 miljoen, de deels of volledig afgewezen aanvragen waren gemiddeld € 1,3 miljoen. Dit verschil wordt iets kleiner wanneer vooruit gekeken wordt.

tabel 24 toekenning en afwijzing naar gezocht bedrag¹¹ (gemiddeld gezochte bedragen * € 1.000)

aantal bedrijven: 258 / 287		
<i>resultaat of verwachting te krijgen bedrag</i>	<i>heeft financiering gezocht in de afgelopen 6 maanden</i>	<i>zoekt financiering in de komende 12 maanden</i>
volledig	€ 6.600	€ 5.500
deels of niet	€ 1.300	€ 2.300

Bron: Panteia, 2015.

Slaagkans neemt toe met bedrag

Er bestaat daarmee een duidelijk verband tussen bedrijfsgrootte en slaagkans. De kleinere bedrijven zoeken minder financiering en zijn om diverse redenen minder aantrekkelijk voor kredietverstrekkers (meer risico, relatief hoge screeningkosten), dus hun slaagkans ligt ook lager. Bovendien drukken de te maken kosten relatief zwaar op het (kleinere) financieringsbedrag dat zij zoeken.

De genoemde gemiddelde bedragen liggen niet in het verlengde van de monitor die vorig jaar in het voorjaar is uitgevoerd: de gemiddelde bedragen die bedrijven toen verwachtten te gaan zoeken (€ 2,7 miljoen bij volledig, € 4,4 miljoen bij deels of niet) matchen niet met de gemiddelde bedragen die bedrijven in 2014 ook daadwerkelijk hebben gezocht. Er heeft zich een verplaatsing naar slagingscategorie voorgedaan: grotere bedragen blijken juist vaker aangetrokken te zijn. Mogelijk waren grote bedrijven bescheidener in hun verwachte slaagkans dan wat zij daadwerkelijk wisten te realiseren.

5.6 Alternatieve bronnen van financiering?

Banken zijn nog altijd de meest voorname bron van externe financiering. Hun belang daalt echter wel. Het aandeel van banken als bron blijft ruwweg gelijk in de verwachte aan te trekken financiering, maar is in de praktijk al fors afgenomen bij het aantrekken van vreemd vermogen in het afgelopen jaar. Als gevolg hiervan ziet een

¹¹ De gepresenteerde bedragen zijn op 5% aan onder- en bovenzijde getrimd. Dit wil zeggen dat de 5% hoogste en 5% laagste bedragen zijn verwijderd, omdat een gemiddelde erg gevoelig is voor extreem hoge of extreem lage bedragen. Dergelijke bedragen leveren een sterk vertekend beeld van het gemiddelde op.

steeds groter deel van het bedrijfsleven ook alternatieven voor bancaire financiering: 37% ziet alternatieven voor financiering buiten het traditionele bankkanaal. Dit blijkt uit tabel 25, waarin de populariteit van de verschillende alternatieven uiteengezet wordt.

tabel 25 mogelijke alternatieve bronnen voor financiering dan de bank

	grootteklassen			aantal bedrijven: 725	
	kb	mb	gb	totaal 2015-1	totaal 2014-1
ziet alternatieven	31%	43%	43%	37%	29%
factoring	0%	1%	0%	0%	1%
leasing of huren	3%	2%	2%	2%	2%
crowdfunding	9%	12%	1%	7%	4%
informele investeerder of part.mij	3%	5%	6%	4%	5%
kredietunie of coöp. financiering	0%	2%	4%	2%	0%
versneld innen debiteuren	0%	0%	0%	0%	0%
later betalen schuldeisers	0%	0%	0%	0%	1%
aandelen uitgeven	0%	1%	6%	2%	3%
obligaties uitgeven	0%	0%	2%	1%	1%
eigen middelen	2%	1%	1%	2%	3%
subsidies	4%	2%	1%	3%	1%
leverancierskrediet	0%	5%	1%	1%	1%
bestaande aandeelhouders	1%	5%	24%	6%	1%
familie	11%	6%	4%	8%	-
anders	2%	4%	7%	4%	4%

Bron: Panteia, 2015.

Kennis van alternatieve bronnen beperkt in kleinbedrijf

Voorals grotere bedrijven zijn bekend met de mogelijkheden die alternatieve bronnen van financiering bieden: 43% van hen ziet alternatieven voor de bank versus 31% in het kleinbedrijf. Enerzijds mag dit geen verrassing heten. Naarmate bedrijven groter worden, zullen zij eerder een eigen financieel specialist in vaste dienst hebben. Deze heeft meer zicht op de mogelijkheden en kan ook een betere onderbouwing aan banken geven. De kleinste bedrijven zijn meer afhankelijk van een financieel adviseur of hun accountant: zij besteden deze kennis uit en alleen wanneer daar een directe aanleiding voor is. Van de andere kant blijkt het juist voor het kleinbedrijf moeilijk om financiering aan te trekken. Hun aanvragen worden het vaakst (deels) afgewezen. Zij hebben dus potentieel het meeste baat bij het vinden van alternatieve bronnen.

Grootbedrijf wendt zich steeds vaker tot bestaande aandeelhouders

De alternatieve financieringsbronnen die sinds de vorige meting het meest aan populariteit hebben gewonnen zijn crowdfunding en een beroep doen op de bestaande aandeelhouders. Vooral deze laatste vorm heeft een grote vlucht genomen en 24% van het grootbedrijf heeft deze manier van financieren nu op het netvlies, vergeleken met slechts 1% een jaar geleden. Deze toename is echter zo fors dat dit met grote voorzichtigheid geïnterpreteerd dient te worden: de najaarsmeting zal uitsluitend geven over de bestendigheid.

5.7 De belangrijkste punten op een rijtje

- Minder bedrijven verwachten het komende jaar op zoek te zullen gaan naar externe financiering: 22% vergeleken met 24% een jaar geleden;
- Er bestaat nauwelijks verschil in verwachte financieringsbehoefte tussen grootteklassen: alles ligt op 22-23%;
- Financiering zal vooral gezocht worden voor werkkapitaal, huisvesting en bedrijfsmiddelen. Het belang van werkkapitaal is echter fors afgenomen. Dat van huisvesting is juist trendmatig toegenomen;
- Bedrijven zijn ook weer iets vaker op zoek naar financiering voor groei en overnames;
- Het bedrijfsleven is een stuk optimistischer over haar kansen: 75% verwacht het gezochte bedrag volledig aan te kunnen trekken, een jaar was dit nog 63%;
- Het kleinbedrijf is het meest pessimistisch over haar kansen: 31% verwacht de gezochte financiering in zijn geheel niet te zullen krijgen versus slechts 2% in het grootbedrijf. Dat maakt hen echter meer optimistisch dan de realisaties zouden doen verwachten: 44% gaf nog aan de gezochte financiering geheel niet te hebben gekregen;
- 37% van het bedrijfsleven ziet alternatieven voor financiering buiten de bank. Vooral crowdfunding en een beroep doen op bestaande aandeelhouders zijn meer reële opties voor bedrijven geworden.

6 Solvabiliteit

Dit hoofdstuk behandelt de solvabiliteit van het bedrijfsleven en de invloed van de hoogte ervan op het aantrekken van financiering. De solvabiliteit vertegenwoordigt het aandeel eigen vermogen in het totale vermogen en is daarmee een maatstaf van de financiële gezondheid van bedrijven. Bedrijven met een hogere solvabiliteit zullen beter in staat zijn om aan hun verplichtingen op lange termijn te voldoen. Bovendien is voldoende eigen vermogen vaak een belangrijke voorwaarde voor het aantrekken van *vreemd* vermogen.

6.1 De solvabiliteit naar bedrijfsgrootte

De algehele solvabiliteitspositie van het bedrijfsleven is iets verbeterd ten opzichte van een jaar geleden en komt nu uit op 40%: zie tabel 26. Dit ligt in lijn met de resultaten die gerapporteerd werden in tabel 16 waarin er bij minder bedrijven sprake is van een verslechtering van het eigen vermogen. De verbetering van de solvabiliteit vindt zeer evenredig plaats over alle grootteklassen.

tabel 26 solvabiliteit naar bedrijfsgrootte

	grootteklassen			aantal bedrijven: 1.245	
	kb	mb	gb	totaal 2015-1	totaal 2014-1
gemiddelde solvabiliteit	37%	41%	42%	40%	39%
minder dan 20%	29%	20%	19%	22%	16%
20-30%	13%	12%	20%	16%	13%
30-40	9%	17%	14%	13%	21%
meer dan 40%	49%	51%	48%	49%	50%
Totaal	100%	100%	100%	100%	100%

Bron: Panteia, 2015.

Wel maakt de tabel inzichtelijk dat er verschillen bestaan in de opbouw van het *overall* solvabiliteitscijfer tussen de grootteklassen. In zowel het mkb als het grootbedrijf vormt de groep met een solvabiliteit groter dan 40% ongeveer de helft van alle bedrijven. In het kleinbedrijf is vervolgens echter de groep met een zeer lage solvabiliteit van minder dan 20% veruit de grootste. In de twee andere grootteklassen speelt dit niet of in mindere mate. Voor microbedrijven (met niet meer dan tien werkzame personen in dienst) in algemene zin geldt dat eigen vermogen in de vorm van zelf ingelegd geld of geld geïnvesteerd door vrienden en familie een voornaam bron van eigen vermogen is. Microbedrijven zonder rechtspersoonlijkheid (zoals eenmanszaken en vof) hebben juist een erg lage solvabiliteit, omdat de privé schuld van de ondernemer op de balans drukt¹².

Solvabiliteit neemt toe met bedrijfsomvang

Naarmate bedrijven groter zijn, verbetert hun solvabiliteitspositie. Het kleinbedrijf heeft 37% eigen vermogen op de balans staan, het midden- en grootbedrijf zitten daar wezenlijk boven. Voor grote bedrijven is het waarschijnlijk iets gemakkelijker om te financieren met eigen vermogen, omdat er door hun omvang doorgaans meer informatie over deze bedrijven beschikbaar is en de informatie asymmetrie tussen

¹² Span, T. (2014), *De financiële positie van het MKB in 2014 en 2015*, Panteia.

financieringszoekende en verstrekker kleiner is. Daarnaast zijn zij doorgaans meer gediversifieerd in hun activiteiten en daardoor een kleiner risico voor de financier. Bovendien is het voor deze groep kleine, vaak jonge bedrijven ook erg moeilijk om vreemd vermogen los te peuteren.

6.2 Financiering, slaagkans en solvabiliteit

De mogelijkheid van bedrijven om voldoende eigen vermogen aan te trekken geldt vaak ook als een voorwaarde voor het kunnen aantrekken van *vreemd* vermogen. Dit blijkt tevens uit onderzoek door De Nederlandsche Bank naar een verklaring voor de relatief hoge afwijzingspercentages van kredietaanvragen in Nederland¹³. De financiële positie van bedrijven die vreemd vermogen proberen aan te trekken is sterker verslechterd dan die van bedrijven die géén krediet zoeken¹⁴. De wisselwerking tussen financiering zoeken en de eigen solvabiliteitspositie wordt in beeld gebracht in tabel 27.

tabel 27 slagen bij het aantrekken van financiering en solvabiliteit

	<i>solvabiliteit</i>	<i>aantal bedrijven</i>
in afgelopen jaar géén financiering gezocht	40%	1,105
in afgelopen jaar eigen vermogen gezocht	20%	96
w.v. volledig gekregen	20%	
w.v. niet of deels gekregen	19%	
in afgelopen jaar vreemd vermogen gezocht	29%	234
w.v. volledig gekregen	32%	
w.v. niet of deels gekregen	22%	
denkt komend jaar geen financiering nodig te hebben	40%	1,036
denkt komend jaar financiering nodig te hebben	30%	287
w.v. verwacht te krijgen	32%	
w.v. verwacht niet of deels te krijgen	25%	

Bron: Panteia, 2015.

Solvabiliteit bedrijven zonder financieringsbehoefte stukken beter

Er bestaat een duidelijk verschil in solvabiliteit tussen ondernemingen die niet op zoek zijn geweest naar externe financiering (40%) en ondernemingen die dit wel deden. Bedrijven die vreemd vermogen zochten hadden een solvabiliteit van 29%, bedrijven die eigen vermogen zochten hadden een nog lagere solvabiliteit van 20%. Dat het aandeel eigen vermogen van bedrijven die geen behoefte hadden aan extern krediet wezenlijk hoger ligt, is niet verwonderlijk. Het eigen vermogen bestaat deels uit ingehouden winsten, een bron van interne financiering. Bedrijven met een hoger eigen vermogen trekken niet alleen gemakkelijker vreemd vermogen aan, maar kunnen ook gemakkelijker uit de voeten met interne financiering.

Solvabiliteit van belang in aantrekken vreemd vermogen

Er bestaat niet alleen wezenlijk verschil in de solvabiliteit tussen bedrijven die wel of geen externe financiering zoeken, maar ook tussen die bedrijven die hier volledig in slagen en bedrijven die hier niet of slechts deels in slagen. De eigen vermogenspositie

¹³ Het afwijzingspercentage op aanvragen van bankkrediet is het hoogst in Nederland wanneer vergeleken met de andere landen uit de EU-28. Zie Panteia (2014), *Survey on the Access to Finance of Enterprises*.

¹⁴ De Nederlandsche Bank (2014), *Kredietverlening en bancair kapitaal*, DNB Occasional Studies, 12, (3).

is hoger in de eerste groep dan in de laatste groep. Dit belang van eigen vermogen speelt vooral bij het aantrekken van vreemd vermogen, waar de solvabiliteit van de twee groepen respectievelijk 32% en 25% is.

Daarentegen lijkt de huidige solvabiliteit van minder groot belang in het aantrekken van méér extern eigen vermogen. Het verschil tussen de twee groepen is minimaal. Extern eigen vermogen zal juist worden aangetrokken om de solvabiliteitspositie te verbeteren en dus vaker door bedrijven met een lager aandeel eigen vermogen. Het aantal onderliggende respondenten is relatief beperkt.

Bedrijven zijn goed op de hoogte van belang solvabiliteit

Het belang van het eigen vermogen in het aantrekken van vreemd vermogen is goed doorgedrongen tot het bedrijfsleven. Wanneer zij hun eigen kansen moeten inschatten in het aantrekken van externe financiering in het komende jaar, verwacht de groep met een hoger eigen vermogen (32%) betere kansen te hebben dan de groep met een lager eigen vermogen (25%).

6.3 De belangrijkste punten op een rijtje

- Nederlandse bedrijven hebben een gemiddelde solvabiliteit van 40%, een lichte stijging ten opzichte van een jaar geleden;
- Het kleinbedrijf (microbedrijven zonder rechtspersoonlijkheid) heeft de laagste solvabiliteit. Naarmate de bedrijfsomvang toeneemt, verbetert ook de solvabiliteitspositie;
- De financiële positie van bedrijven die externe financiering zoeken is slechter dan die van bedrijven die dit niet doen. Bedrijven die het door hen gezochte vreemd vermogen volledig aan weten te trekken hebben meer eigen vermogen dan bedrijven die hier niet of slechts deels in slagen.

7 Financieringsbehoefte bedrijven

Dit hoofdstuk behandelt het bedrag aan financiering dat de onderzochte groep bedrijven in het afgelopen jaar heeft gevraagd en heeft gekregen, en het bedrag waaraan zij dit jaar behoefte heeft, op basis van de bedragen die deelnemers aan het onderzoek noemen. Het gezochte bedrag en het verkregen bedrag worden geconfronteerd. Tevens komen de gemiddeld per grootteklasse gevraagde bedragen aan de orde.

7.1 Totaalbedragen

De berekende financieringsbehoefte en het daadwerkelijk verkregen bedrag worden gepresenteerd in tabel 28. Een toelichting op de berekeningswijze wordt gegeven in Bijlage 2. Het bedrijfsleven zocht in 2014 in totaal naar een bedrag van € 33,6 miljard en wist hiervan € 26,8 miljard daadwerkelijk aan te trekken: een slagingspercentage van 80%.

tabel 28 totaalbedragen gezochte en verkregen financiering x € 1 miljoen¹⁵

	aantal bedrijven in 2015: 285					
	financieringsbehoefte		verkregen bedrag		% van gevraagd	
	afgelopen 12 maanden					
	2014-1	2015-1	2014-1	2015-1	2014-1	2015-1
kleinbedrijf	6.400	7.300	4.850	5.300	76%	73%
middenbedrijf	6.100	7.900	5.250	6.400	86%	81%
grootbedrijf	16.550	18.500	15.550	15.100	94%	82%
industrie en landbouw	13.200	15.100	11.800	12.800	90%	85%
bouw	3.350	2.400	2.900	1.800	87%	75%
handel	2.650	2.600	2.300	2.000	87%	77%
transport en communicatie	4.100	5.500	3.900	4.100	94%	75%
zakelijke diensten	1.400	3.300	1.250	2.700	89%	82%
overige diensten incl. horeca	4.350	4.800	3.500	3.500	80%	73%
totaal	29.050	33.600	25.650	26.800	88%	80%

Bron: Panteia, 2015.

De vraag naar financiering groeit

De recente financieringsbehoefte van het bedrijfsleven is daarmee iets toegenomen ten opzichte van de meting een jaar geleden, toen het gezochte bedrag € 29 miljard was, maar in dezelfde orde van grootte als bij de najaarsmeting van 2014. De financieringsbehoefte is het grootst in de industrie en landbouw, waar bovendien een groei plaatsvindt in de recente financieringsbehoefte. Bedrijven actief in de bouwnijverheid hebben een terugval in financieringsbehoefte doorgemaakt in 2014 wanneer vergeleken met het jaar daarvoor (toen de behoefte nog € 3,4 miljard was). De overige sectoren laten allemaal ten minste een bescheiden groei in financieringsbehoefte zien, hoewel in de handel sprake is van een verwaarloosbare ontwikkeling.

¹⁵ In de berekening van deze gemiddelde bedragen zijn extreme waarden uitgesloten, om te voorkomen dat zij het gemiddelde beeld sterk vertekenen. Deze methode is ook toegepast op de berekeningen die ten grondslag liggen aan tabel 24.

Vooruitzichten positiever

In tabel 29 wordt de *verwachte* financieringsbehoefte het komende jaar en de verwachtingen ten aanzien van succesvol aantrekken van deze fondsen in beeld gebracht. Het bedrijfsleven verwacht het komende jaar beter te slagen dan in het afgelopen jaar en denkt nu 84% van de te zoeken financiering aan te kunnen trekken. Bedrijven verwachten het komende jaar een kleine € 33 miljard aan financiering te zullen zoeken. De verwachtingen ten aanzien van de toekomstige financieringsbehoefte zijn daarmee eveneens hoger dan een jaar geleden: dit bedrag was eerder € 28 miljard. In de bouw en handel verwacht men de meeste problemen in het aantrekken van het gezochte bedrag, in de industrie het minst.

tabel 29 totaalbedragen verwachte te zoeken en te zullen krijgen financiering x € 1 miljoen ¹⁶

	aantal bedrijven in 2015: 311					
	verwachte behoefte komende 12 maanden		verwacht te krijgen		% van gevraagd	
	2014-1	2015-1	2014-1	2015-1	2014-1	2015-1
Kleinbedrijf	5.800	5.400	4.650	3.200	81%	59%
Middenbedrijf	6.150	7.300	5.500	5.100	89%	70%
Grootbedrijf	16.200	20.100	15.650	17.700	97%	88%
industrie en landbouw	10.850	19.000	10.300	16.500	95%	87%
Bouw	1.900	2.500	1.350	1.800	71%	72%
handel	3.450	3.000	3.250	2.200	94%	73%
transport en communicatie	4.400	4.700	4.300	4.000	98%	85%
zakelijke diensten	3.400	1.500	3.150	1.200	92%	80%
overige diensten incl. horeca	4.150	2.200	3.450	1.700	83%	77%
totaal	28.150	32.800	25.800	27.500	92%	84%

Bron: Panteia, 2015.

7.2 Gezocht financieringsbedrag naar omvang bedrijf

Deze monitor blikt terug en kijkt vooruit: wat zijn de ervaringen van het bedrijfsleven met het aantrekken van financiering in de afgelopen periode geweest en wat zijn hun verwachtingen ten aanzien van het aankomende jaar. Uitgesplitst naar grootteklasse levert dat de gemiddelde bedragen naar grootteklasse op die worden gepresenteerd in tabel 30.

Niet geheel onverwacht beweegt het gemiddeld gezochte bedrag mee met de grootte van het bedrijf: kleinere bedrijven zoeken kleinere bedragen, grotere bedrijven zoeken grotere bedragen. Voor het aanstaande jaar denken kleine en grote bedrijven op zoek te zullen gaan naar (iets) grotere bedragen. De verwachte financieringsbehoefte in het middenbedrijf ligt juist iets lager. Wat hier mogelijk een rol bij speelt zijn de verwachtingen ten aanzien van de slaagkans. Deze is in 2014 verslechterd en lager dan in 2013 (toen nog 88% van het gezochte bedrag).

¹⁶ In de berekening van deze gemiddelde bedragen zijn extreme waarden afgetopt, om te voorkomen dat zij het gemiddelde beeld sterk vertekenen. Deze methode is ook toegepast op de berekeningen die ten grondslag liggen aan tabel 24.

tabel 30 per bedrijf gezochte financieringsbedragen naar grootteklasse * € 1.000¹⁷

<i>aantal bedrijven: 285 / 311</i>		
	<i>financieringsbehoefte afgelopen 12 maanden</i>	<i>verwachte financieringsbehoefte komende 12 maanden</i>
kleinbedrijf	€ 305	€ 340
middenbedrijf	€ 2.050	€ 1.650
grootbedrijf	€ 11.640	€ 14.210

Bron: Panteia, 2015.

7.3 De belangrijkste punten op een rijtje

- De financieringsbehoefte in 2014 was ruim € 33,5 miljard, waarvan men bijna € 27 miljard heeft aangetrokken;
- De verwachte behoefte voor het komende jaar is een kleine € 33 miljard, waarvan men meer dan € 27 miljard denkt aan te kunnen trekken;
- De totale financieringsbehoefte is het sterkst toegenomen in het middenbedrijf;
- In de industrie zoekt men meer financiering dan voorheen, in de handel blijft het ongeveer gelijk en in de bouw is zelfs sprake van een terugval.

¹⁷ In de berekening van deze gemiddelde bedragen zijn extreme waarden afgetopt, om te voorkomen dat zij het gemiddelde beeld sterk vertekenen. Deze methode is ook toegepast op de berekeningen die ten grondslag liggen aan tabel 24.

8 Snelle groeiers versus overige bedrijven

Snelle groeiers zijn bedrijven die in een relatief kort tijdsbestek een forse groei weten te realiseren in werkgelegenheid of in omzet¹⁸. Van de bedrijven die hun medewerking verleenden aan deze monitor kan 4% worden aangemerkt als snelle groeier. Willen deze bedrijven hun snelle groei verwezenlijken, moet het vinden van financiering geen obstakel vormen.

Uit de empirische literatuur komt veelvuldig naar voren dat de overlevingskansen van grote bedrijven groter zijn dan van kleine bedrijven. Dit maakt hen een veiligere investering voor kredietverstrekkers. Tegelijkertijd komt snelle groei (logischerwijs) vaker voor onder kleine bedrijven. Dit zou snelle groeiers riskanter kunnen maken voor banken en het voor hen dus moeilijker maken om financiering aan te trekken. Recent onderzoek wijst echter uit dat de overlevingskans van snelgroeiende bedrijven *niet* lager ligt dan van overige bedrijven¹⁹. Mogelijk heeft hier al een selectie plaats gevonden: om snel te kunnen groeien hadden deze bedrijven financiering nodig, die alleen na zorgvuldige selectie is verstrekt.

tabel 31 snelle groeiers vergeleken met overige bedrijven

<i>kenmerken</i>	<i>snelle groeiers</i>	<i>overige bedrijven</i>	<i>snelle groeiers ongewogen</i>
aandeel	4%	96%	63
kredietruimte bij bank méér benut	27%	19%	63
financiering gezocht buiten bestaande kredietruimte	16%	17%	
eigen én vreemd vermogen gezocht	44%	30%	16
gezocht eigen vermogen volledig gekregen	61%	43%	
gezocht eigen vermogen deels gekregen	39%	15%	16
gezocht eigen vermogen niet gekregen	0%	42%	
gezocht vreemd vermogen volledig gekregen	74%	74%	
gezocht vreemd vermogen deels gekregen	0%	4%	9
gezocht vreemd vermogen niet gekregen	26%	21%	
herkomst vreemd vermogen: huisbank	77%	43%	9
herkomst vreemd vermogen: andere bank	27%	29%	
solvabiliteit	37%	39%	
bedrag eigen vermogen gedaald	8%	22%	63
aandeel eigen vermogen op de balans gedaald	15%	21%	

Bron: Panteia, 2015.

Aan deze groep bedrijven is daarom een afzonderlijke analyse gewijd. Het aantal onderliggende observaties is relatief beperkt: met 4% snelle groeiers zijn de analyses over deze groep in het beste geval (ongewogen) op slechts 63 waarnemingen gebaseerd. De meeste analyses zijn uitgevoerd op nog lagere aantallen snelle groeiers, omdat de groep snel kleiner wordt naarmate meer diepgravende vragen

¹⁸ De grens ligt op 60% groei over een periode van drie jaar, dus ten opzichte van voorjaar 2012.

¹⁹ Zie: Kok, J. de, H. Zhou, C. Hartog & P. van der Zwan (2012), *the Risk of Growth Fast: Does fast growth have a negative impact on the survival rates of firms?*

worden gesteld. De resultaten van de vergelijking tussen snelle groeiers en overige bedrijven die geen groei of minder sterke groei doormaakten, zijn dan ook niet meer dan indicatief en worden gepresenteerd in tabel 31.

Snelle groeiers zoeken minder financiering maar vaker langs andere weg

Bedrijven die de afgelopen drie jaar een snelle groei doormaakten, maken vaker extra gebruik van hun bestaande kredietruimte, maar zijn tegelijkertijd iets minder vaak op zoek naar financiering buiten deze kredietruimte. Wanneer ze wel financiering zoeken, zoeken ze relatief vaak naar een mix van financieringsvormen: eigen én vreemd vermogen. Dit kan te maken hebben met het risicoprofiel van deze groep, die het voor hen minder gemakkelijk maakt om enkel en alleen vreemd vermogen aan te trekken.

Snelle groeiers zoeken hun financiering bovendien langs de minder traditionele kanalen. De groep die een beroep doet op banken is relatief klein vergeleken met de niet-snelle groeiers. Ten slotte hebben snelle groeiers een eigen vermogenspositie die slechts iets lager is dan die van overige bedrijven en heeft deze positie recent een minder negatieve ontwikkeling doorgemaakt dan onder niet-snelgroeiende bedrijven.

9 De financiële positie van het bedrijfsleven in 2013

De Financieringsmonitor beoogt een actueel beeld te schetsen van de behoefte aan financiering die leeft in het bedrijfsleven, de mate waarin het hierin kan voorzien en de gevolgen wanneer het dit niet kan. Dit hoofdstuk schetst een achtergrond waartegen enkele uitkomsten van de monitor geplaatst kunnen worden door te laten zien hoe de financiële positie van het Nederlandse bedrijfsleven er in 2013 uit zag. Dit gebeurt eerst op het globale niveau van het gehele niet-financiële bedrijfsleven²⁰. Vervolgens wordt de situatie op het niveau van sectoren en van grootteklassen behandeld en worden enkele ontwikkelingen door de tijd gezien. De onderzoeksmethodologie wordt toegelicht in Bijlage 2 van de monitor.

9.1 De financiële positie in beeld gebracht

Acht kengetallen worden gebruikt om de financiële positie van het bedrijfsleven weer te geven. Zij maken de verdeling van de balans en financiële prestaties inzichtelijk. De precieze opbouw en berekeningswijze van de kengetallen is opgenomen in Bijlage 2 van de rapportage (tabel B2.3). De volgende maatstaven worden in dit hoofdstuk gebruikt:

- aandeel vaste activa
- aandeel vlottende activa
- aandeel eigen vermogen
- aandeel lang vreemd vermogen
- aandeel kort vreemd vermogen
- solvabiliteit
- liquiditeit (*current ratio*)
- rentabiliteit eigen vermogen

De aandelen van de balansposten geven hun respectievelijke vertegenwoordiging in het balanstotaal. De drie financiële indicatoren meten ieder een ander aspect van de financiële staat van het bedrijfsleven. De solvabiliteit geeft een indicatie van hoe goed bedrijven in staat zijn aan hun verplichtingen op lange termijn te voldoen. De liquiditeit doet hetzelfde voor de korte termijn. De rentabiliteit van het eigen vermogen geeft een benadering van de winstgevendheid van bedrijven.

Bedrijven zonder rechtspersoonlijkheid

Binnen het kleinbedrijf wordt een nader onderscheid gemaakt tussen rechtspersonen (bijv. bv en nv) en niet-rechtspersonen (bijv. vof en eenmanszaken). Dit onderscheid wordt gemaakt, omdat deze laatste groep een wezenlijk andere financiële structuur heeft. In deze rechtsvorm is de ondernemer hoofdelijk aansprakelijk voor alle schulden en maakt het persoonlijk vermogen feitelijk deel uit van het vermogen van de onderneming.

9.2 Balansstructuur en financiële prestaties van het bedrijfsleven

De balans maakt de structuur van een bedrijf inzichtelijk. Wat zijn de bezittingen van het bedrijf en hoe worden deze gefinancierd? De balans bestaat uit twee zijden. Aan één kant staan de bezittingen van het bedrijf: de activa. Aan de andere kant staan de middelen waarmee deze bezittingen zijn betaald: de passiva. Per definitie zijn de twee

²⁰ Het particuliere bedrijfsleven exclusief financiële instellingen, het verzekeringswezen, onroerend goed en de zorg. In tegenstelling tot de verdere hoofdstukken is dit inclusief de bedrijven zonder personeel.

zijden van de balans met elkaar in evenwicht. Het vermogen van een bedrijf is altijd even groot als de optelsom van haar bezittingen.

Bedrijfsbezittingen

De activa worden ingezet om de bedrijfsactiviteiten uit te voeren en om de continuïteit van de onderneming te waarborgen. Binnen de bezittingen wordt traditioneel een onderscheid gemaakt op basis van de levensduur. Als activa in meerdere opvolgende productieprocessen kunnen worden ingezet, zijn het vaste activa. Voorbeelden zijn het bedrijfspand, grond in bezit van het bedrijf en machines. Maar ook immateriële zaken als de merknaam of een patent behoren tot de vaste activa. Worden activa binnen een enkel productieproces verbruikt, zijn het vlottende activa. Voorbeelden zijn voorraden, kortlopende vorderingen op klanten en liquide middelen zoals kasgeld. In de praktijk ligt de grens tussen vast en vlottend op een jaar.

Vermogensstructuur

De bezittingen van een bedrijf worden gefinancierd met het vermogen. Een deel van dit vermogen bestaat uit gestort kapitaal dat door de eigenaren van de onderneming is ingelegd bij de oprichting van het bedrijf, uit het aandelenkapitaal dat eventueel is uitgebreid na een aandelenemissie en uit ingehouden winsten. Dit is het eigen vermogen. Het eigen vermogen vertegenwoordigt de claims die de eigenaren van de onderneming bezitten. De rest van het vermogen wordt geleend. Dit is het vreemd vermogen. Vreemd vermogen bestaat uit onder meer uit leningen, obligaties en handelscrediteuren en kan naar looptijd worden ingedeeld in lang en kort vreemd vermogen.

Afstemmen van de vermogensstructuur op de aard van de bezittingen

De balans geeft inzicht in de verhoudingen tussen de vaste en vlottende aard van de activa en tussen het eigen en vreemd vermogen. Voor bedrijven is het zaak deze verhoudingen goed in de gaten te houden en de financieringsmix zoveel mogelijk aan te laten sluiten op de aard van de bezittingen. In de regel worden vaste activa zoveel mogelijk met eigen vermogen en lang vreemd vermogen gefinancierd en vlottende activa met kort vreemd vermogen. Omdat ook de vlottende activa een zekere vaste kern hebben (er is altijd wel een bepaalde hoeveelheid vlottende activa in het bedrijf aanwezig), worden deze ook deels met eigen vermogen of lang vreemd vermogen gefinancierd.

In een financieel gezonde onderneming is de omvang van de vlottende activa dus groter dan die van het kort vreemd vermogen. In die gevallen is ook het werkkapitaal²¹ positief. Wanneer bedrijven minder gemakkelijk een langlopende lening kunnen krijgen, bijvoorbeeld door hun geringe omvang of omdat zij in een bepaalde sector actief zijn, moeten zij noodgedwongen een deel van hun investeringen in vaste activa met kort vreemd vermogen financieren. Dit is vaak niet alleen duurder, maar het leidt ook tot een verdere druk op het werkkapitaal. In figuur 1 wordt een grafische weergave van de balansstructuur van het Nederlandse niet-financiële bedrijfsleven in 2013 gegeven.

Balansstructuur van het bedrijfsleven

In 2013 bestaat 67% van de bedrijfsbezittingen van het Nederlandse bedrijfsleven uit vaste activa. Het restant wordt gevormd door bezittingen van een meer of mindere liquide aard. Deze activa worden hoofdzakelijk vanuit eigen vermogen gefinancierd: 40% van het vermogen behoort toe aan de eigenaren van de bedrijven. De optelling

---

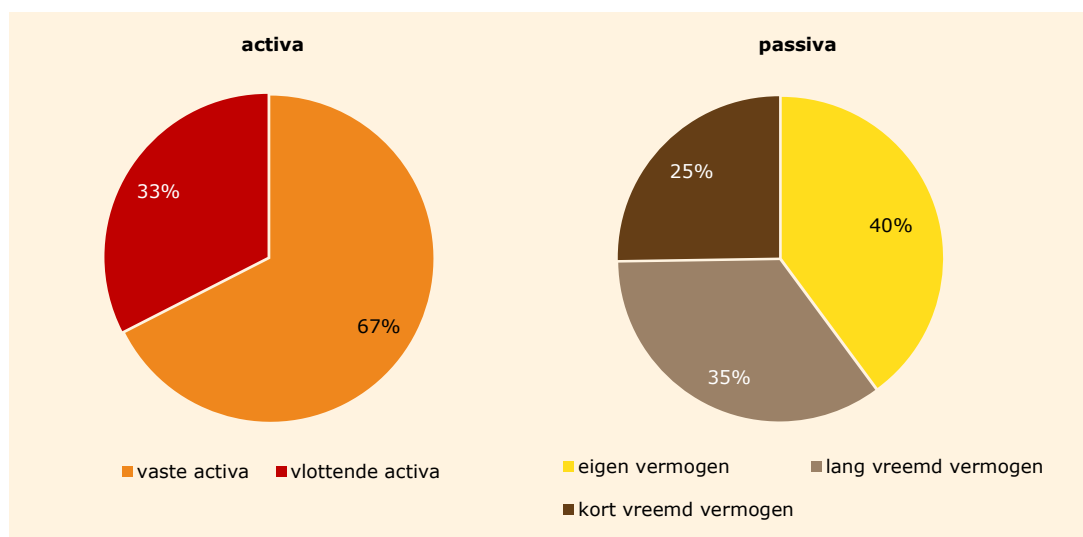
²¹ Vlottende activa minus kort vreemd vermogen.

van het eigen en lang vreemd vermogen (75%) is groter dan het aandeel vaste activa. Dit duidt er op dat het Nederlandse bedrijfsleven als geheel een positief saldo werkkapitaal heeft.

figuur 1 balansstructuur van het niet-financiële bedrijfsleven in 2013

Bron: Berekeningen Panteia op basis van microdata uit de NFO van het CBS, 2015.

Financiële kengetallen voor het bedrijfsleven

De financiële gezondheid van het bedrijfsleven wordt beter gemeten aan de hand van enkele kengetallen die inzicht geven in de solvabiliteit, de liquiditeitspositie en de winstgevendheid van ondernemingen. In tabel 32 wordt een overzicht gegeven van deze drie financiële kengetallen voor het gehele bedrijfsleven.

tabel 32 financiële kengetallen van het niet-financiële bedrijfsleven in 2013

kengetal	waarde
solvabiliteit	0,40
liquiditeit (<i>current ratio</i>)	1,29
rentabiliteit eigen vermogen	10,6%

Bron: Berekeningen Panteia op basis van microdata uit de NFO van het CBS, 2015.

Solvabiliteit

De solvabiliteit geeft aan in welke mate bedrijven in staat zijn om te voldoen aan hun verplichtingen op lange termijn. Het meet het aandeel van het eigen vermogen in het totale vermogen. Hoe groter dit aandeel, hoe minder gevoelig bedrijven zijn voor fluctuaties in de rentetarieven die gelden op leningen en obligaties en voor de risico's die gepaard gaan met herfinanciering.

Er bestaat een rijke historie aan theorie over de optimale kapitaalstructuur (verhouding tussen eigen en vreemd vermogen) voor een bedrijf. Volgens verschillende theorieën heeft deze verhouding geen reële invloed op de waarde van een bedrijf. Toch is het zo dat een te grote afhankelijkheid van vreemd vermogen problematisch kan blijken wanneer het bedrijven niet voor de wind gaat, omdat de betalingsverplichtingen aan de schuldeisers overeind blijven. Daarentegen zijn dividendbetalingen aan aandeelhouders een onderdeel van het bedrijfsbeleid. Een

voldoende hoge solvabiliteit maakt bedrijven dus minder gevoelig voor een neergaand economisch tij en geeft hen meer zekerheid. Bovendien biedt het een gezondere positie om vreemd vermogen aan te trekken, waarbij het eigen vermogen als hefboom wordt gebruikt. In 2013 was de solvabiliteit van het niet-financiële bedrijfsleven 40%. Dit is marginaal lager dan in 2012: in dat jaar was de solvabiliteit 41%.

Liquiditeit

Een veelgebruikte liquiditeitsmaatstaf is de *current ratio*: deze geeft weer in welke mate bedrijven in staat zijn te voldoen aan hun verplichtingen op de korte termijn²². Deze werkkapitaalratio meet de verhouding tussen de vlottende activa en het kort vreemd vermogen. Voldoende vlottende activa voorkomen liquiditeitsproblemen op de korte termijn: deze activa kunnen doorgaans snel in geld worden omgezet en daarmee gebruikt worden om aan verplichtingen op de korte termijn te voldoen. Tegelijkertijd leveren de vlottende activa een bedrijf vaak minder op dan de vaste activa. Voldoende liquiditeit kan een onderneming dus uit financiële problemen houden, maar is tegelijkertijd ook minder winstgevend. Kasgeld levert bijvoorbeeld geen inkomsten uit rente op. Het aanhouden van een buffer aan liquide middelen beperkt daarom ook de mogelijkheden van een bedrijf om te investeren in bezittingen die meer opbrengsten genereren.

Een verslechterende liquiditeitspositie kan duiden op verslechterende financiën: als bedrijven niet in staat zijn hun crediteuren of bank te betalen, nemen deze posten, en daarmee de omvang van het kort vreemd vermogen op de balans toe. Tegelijkertijd kan het ook duiden op een meer efficiënte bedrijfsvoering. Wanneer bedrijven hun voorraden beter beheren en minder onnodige liquiditeiten aanhouden, daalt de hoeveelheid vlottende activa. Een dalende liquiditeit is dus niet persé een slecht teken. Zeker wanneer de solvabiliteit van bedrijven nog in orde is, hoeft hier geen sprake van te zijn. Ten opzichte van 2012 is de *current ratio* van het niet-financiële bedrijfsleven in 2013 marginaal gestegen van 1,28 naar 1,29.

Rentabiliteit eigen vermogen

De winstgevendheid van bedrijven kan op verschillende manieren gemeten worden. De rentabiliteit van het eigen vermogen relateert het netto resultaat (ná belasting) aan het door aandeelhouders in de onderneming geïnvesteerde kapitaal. Deze rentabiliteit maakt een vergelijking met de rendementseis van investeerders in het bedrijf mogelijk. Aandeelhouders in bedrijven zullen een risico opslag verwachten ten opzichte van het rendement dat zij zouden kunnen behalen op (navenant) risicoloze beleggingen als overheidspapier en spaartegoeden. De rentabiliteit op het eigen vermogen is nagenoeg onveranderd gebleven. In 2012 was deze 10,7%, in 2013 is de rentabiliteit 10,6%.

9.3 Balansstructuur en financiële prestaties naar sector

Het voorgaande geeft een overzichtelijk beeld van de balansstructuur en de financiële prestaties van het gehele niet-financiële bedrijfsleven in 2013. Een verbijzondering naar sector maakt het mogelijk om diepgaandere analyses uit te voeren en om nader op de onderliggende sectoren in te gaan.

---

²² Een voorbeeld van een andere liquiditeitsmaatstaf is de *quick ratio*. In de berekening van dit kengetal worden voorraden en onderhanden werk buiten beschouwing gelaten. Dit zijn immers activa die niet direct en kosteloos verzilverd kunnen worden.

De balansstructuur van het niet-financiële bedrijfsleven naar sector

In tabel 33 wordt een overzicht gegeven van de balansstructuur van acht sectoren. Het aantal ondernemingsgroepen²³ en het balanstotaal per sector is gegeven om verdere berekeningen te faciliteren. Een eerste blik leert direct dat er grote verschillen bestaan tussen de sectoren en dat de waarden voor sommige sectoren ook behoorlijk afwijken van het totaalcijfer.

Bezittingen bepaald door activiteiten en rechtspersoonlijkheid

De mate van kapitaalintensiteit en het aandeel bedrijven zonder rechtspersoonlijkheid zijn bepalend voor de kenmerken van de bezittingen in bepaalde sectoren van de economie. Naarmate de activiteiten van bedrijven in sectoren meer kapitaalintensief zijn, neemt het belang van vaste activa toe. Dit uit zich bijvoorbeeld in de landbouw, waar boerenbedrijven veel land nodig hebben en het proces steeds verder geautomatiseerd wordt. In de industrie zijn het machines, apparatuur en pand, in het vervoer vormt het wagenpark een voornaam deel van de bezittingen. In de horeca is de waarde van het bedrijfspand relatief hoog ten opzichte van de waarde van de meer vlottende activa als voorraden en kasgeld.

tabel 33 balansstructuur van het niet-financiële bedrijfsleven naar sector, 2013

sector	ondernemingen groepen	balanstotaal (x €1 mld.)	activa		passiva		
			vaste activa	vlottende activa	eigen vermogen	lang vreemd vermogen	kort vreemd vermogen
landbouw	62.900	115,4	84%	16%	37%	51%	12%
industrie	61.100	796,2	73%	27%	46%	32%	22%
bouwnijverheid	140.300	105,3	57%	43%	34%	34%	32%
handel	215.600	396,0	50%	50%	38%	28%	34%
horeca	48.200	43,9	83%	17%	23%	40%	37%
vervoer	33.500	144,0	77%	23%	33%	46%	21%
ICT en zakelijke diensten	385.400	326,1	63%	37%	37%	36%	27%
overige diensten	133.300	82,5	79%	21%	35%	48%	17%
totaal	1.080.300	2.009,4	67%	33%	40%	35%	25%

Bron: Berekeningen Panteia op basis van microdata uit de NFO van het CBS, 2015.

Bij de overige dienstverlening en deels ook in de horeca speelt een ander aspect mee. Deze sectoren kennen relatief veel bedrijven zonder rechtspersoonlijkheid²⁴: kleine bedrijven of zelfstandigen die onder meer opereren als vof of eenmanszaak. In deze eigendomsstructuur bestaat geen onderscheid tussen het privé-eigendom van een ondernemer en de bezittingen van zijn of haar bedrijf. In kleine ondernemingen telt daarom het eigen woonhuis relatief zwaar mee op de balans.

Het aandeel vaste activa is het laagst, en het aandeel vlottende activa dus het hoogst, in de handel en de bouwnijverheid. In deze twee sectoren zijn voorraden handelswaar en materialen belangrijke inputs in de dagelijkse werkzaamheden. Zeker in de bouw is

²³ De ondernemingsgroep is een statistisch construct van het CBS en vertegenwoordigt de feitelijke actor in financiële processen. Het is de meest omvattende verzameling van in Nederland gevestigde juridische eenheden. Feitelijk is dit dus het concern.

²⁴ In 2013 had 74% van alle *ondernemingsgroepen* géén rechtspersoonlijkheid. Zij waren georganiseerd als vof, eenmanszaak, maatschap of commanditaire vennootschap. Dit aandeel was wezenlijk hoger in de overige dienstverlening (93%), landbouw (89%), bouwnijverheid (81%) en horeca (81%).

er bovendien veelvuldig sprake van onderhanden werk: werkzaamheden die pas bij oplevering (of in fasen van oplevering) betaald worden.

Vermogensstructuur bepaald door omvang, winsten en rechtspersoonlijkheid

De vermogensstructuur verschilt ook sterk tussen sectoren, zowel in de dichotomie tussen eigen en vreemd vermogen en binnen het vreemd vermogen in de looptijd van het vreemd vermogen. De diversiteit tussen sectoren wordt voornamelijk beïnvloed door bedrijfsomvang, winstgevendheid en opnieuw de rechtspersoonlijkheid.

Het aandeel eigen vermogen is het hoogst in de industrie en blijkt uiteindelijk zelfs allesbepalend te zijn voor het gemiddelde aandeel: alleen in deze sector is het aandeel eigen vermogen hoger dan gemiddeld. De sterke invloed van deze brede sector (hier gedefinieerd inclusief delfstoffenwinning en nutsbedrijven) op het gemiddelde heeft alles te maken met diens relatieve vermogensomvang. De industrie maakt 40% van het balanstotaal van het gehele niet-financiële bedrijfsleven uit en drukt zo een zwaar stempel. Het hoge aandeel eigen vermogen in deze sector heeft onder meer te maken met de omvang van industriële bedrijven. Schaalvoordelen spelen hier een grotere rol in het productieproces en voor grotere bedrijven is het in de regel gemakkelijker om eigen vermogen aan te trekken. Deze bedrijven zijn immers transparanter en vaak ook gediversifieerder. Bovendien hebben industriële bedrijven relatief veel vaste activa, die idealiter zoveel mogelijk met lang vermogen worden gefinancierd.

Groei in het aandeel van het eigen vermogen vindt plaats via nieuw aangetrokken eigen vermogen of via ingehouden winsten. De winstgevendheid van een sector is dus ook van invloed op het aandeel eigen vermogen. Uit tabel 34 blijken de handel, de bouw, zakelijke dienstverlening en industrie in 2013 de meest winstgevende sectoren te zijn. Naast de industrie blijken handel en zakelijke dienstverlening ook een hoog aandeel eigen vermogen te hebben. In de bouwnijverheid was de winstgevendheid in 2012 nog wezenlijk lager met 5,1%. De hoge winstgevendheid in 2013 heeft direct tot een hoger aandeel eigen vermogen geleid: van 30% van het vermogen naar 34%.

Ten slotte heeft de rechtspersoonlijkheid van een bedrijf net als bij de bezittingen ook een effect op het vermogen: ook in de vermogensstructuur bestaat geen onderscheid tussen privé en zakelijk. In kleine bedrijven drukt de hypotheek op het woonhuis (lang vreemd vermogen) dan zwaar op de balans. Dit komt het sterkst naar voren in de landbouw, horeca en overige dienstverlening. Het aandeel lang vreemd vermogen is hier het hoogst. In de horeca valt bovendien op dat bedrijven vooral kort vreemd vermogen aan weten te trekken, mogelijk hebben zij meer moeite lange leningen te verkrijgen en is dit vooral werkkapitaalfinanciering. Daarnaast gebruiken zij ook meer leverancierskrediet.

De financiële kengetallen van het niet-financiële bedrijfsleven naar sector

In tabel 34 worden solvabiliteit, liquiditeit en de rentabiliteit van het eigen vermogen gepresenteerd om zo de prestaties van sectoren onderling te vergelijken.

De solvabiliteit is niets anders dan het aandeel eigen vermogen en deze wordt dus voornamelijk beïnvloed door bedrijfsomvang, winstgevendheid en het belang van bedrijven zonder rechtspersoonlijkheid in een sector.

tabel 34 financiële kengetallen van het niet-financiële bedrijfsleven naar sector, 2013

sector	solvabiliteit	liquiditeit (current ratio)	rentabiliteit eigen vermogen
landbouw	0,37	1,35	6,3%
industrie	0,46	1,22	10,2%
bouwnijverheid	0,34	1,34	13,2%
handel	0,38	1,46	14,0%
horeca	0,23	0,45	8,7%
vervoer	0,33	1,08	0,4%
ICT en zakelijke diensten	0,37	1,36	12,9%
overige diensten	0,35	1,24	9,4%
totaal	0,40	1,29	10,6%

Bron: Berekeningen Panteia op basis van microdata uit de NFO van het CBS, 2015.

Liquiditeitspositie bepaald door voorraden en debiteuren

Er bestaan grote verschillen tussen sectoren in hun *current ratio* (de omvang van de vlottende activa gedeeld door de omvang van het kort vreemd vermogen). Deze is met 1,46 het hoogst in de handel en met 0,45 het laagst in de horeca. Sectoren met een relatief sterke liquiditeitspositie zijn, naast de handel, onder meer de landbouw, bouwnijverheid en ICT en zakelijke diensten. Dit betekent dat bedrijven in deze sector goed aan hun verplichtingen op de korte termijn kunnen voldoen.

Het gepresenteerde, diverse profiel aan sectoren heeft een bijna even divers palet aan verklaringen voor hun hoge *current ratio*. In de handel wordt uit voorraad verkocht, in de bouwnijverheid worden voorraden aan materialen ingezet in de dagelijkse activiteiten. In de landbouw worden relatief veel liquide middelen aangehouden. In de zakelijke dienstverlening wordt veel op projectbasis gewerkt, waarbij betaling pas plaatsvindt wanneer de dienst verleend is en kortlopende vorderingen dus een groot deel van de bezittingen vormen.

De *current ratio* blijkt structureel het laagst te zijn in de horeca: zie eerdere edities van de voorjaarsmeting van deze monitor. In 2013 is deze slechts 0,45. Hoewel in de horeca veel uit voorraad verkocht wordt, kenmerkt de vermogensstructuur van deze sector zich door een opvallend hoog aandeel kort vreemd vermogen. Horecabedrijven trekken moeilijk lang vreemd vermogen aan en gebruiken veel leverancierskrediet. Investerings worden dus deels met kort vreemd vermogen - en de daarbij komende herfinancieringsrisico's - gefinancierd. Gecombineerd met de slechte solvabiliteit van de sector (het laagste aandeel eigen vermogen van alle sectoren) wijst dit op structurele moeilijkheden in het voldoen aan verplichtingen.

Rentabiliteit over het algemeen onveranderd

De rentabiliteit op het eigen vermogen is een maatstaf van de winst die is gerealiseerd met het vermogen ingelegd door de eigenaren van het bedrijf. Het wordt uiteraard beïnvloed door de winstgevendheid, maar ook door de vermogensstructuur. Omdat de winstgevendheid wordt gerelateerd aan het eigen vermogen, kan met een laag eigen vermogen (rekenkundig) relatief gemakkelijker een hogere rentabiliteit gerealiseerd worden. Dit is gerelateerd aan het hefboomeffect van vreemd vermogen, dat het met een relatief lage eigen inbreng mogelijk maakt om meer winst te realiseren. Zijn zowel winstgevendheid en solvabiliteit hoog, duidt dit op een erg sterk netto resultaat. Dit is het geval in de industrie, handel en zakelijke dienstverlening.

De rentabiliteit op het eigen vermogen is net als in 2012 het laagst in het vervoer. Gecombineerd met een relatief lage solvabiliteit en *current ratio* (beiden in deze sector de op-één-na-laagste waarde) duidt dit op structurele problemen. Zo kan de slechte solvabiliteitspositie niet versterkt worden vanuit ingehouden winsten.

Vergeleken met de financiële positie in 2012 is de winstgevendheid van het niet-financiële bedrijfsleven in 2013 over het algemeen weinig veranderd. De rentabiliteit is in dat jaar 10,6%. Een jaar eerder was dit 10,7%. De grootste veranderingen deden zich voor in de bouwnijverheid, waar de rentabiliteit bijna verdubbelde na een slecht jaar in 2012, en het vervoer dat de rentabiliteit nog verder zag wegzakken.

9.4 Balansstructuur en financiële kengetallen naar grootteklasse

Een verbijzondering naar grootteklasse maakt het mogelijk om ook op dat niveau analyses uit te voeren en te bezien hoe de balansstructuur en financiële kengetallen verschillen tussen grootteklassen. In tabel 35 wordt een overzicht gegeven van de balansstructuur van het niet-financiële bedrijfsleven naar grootteklasse.

tabel 35 balansstructuur van het niet-financiële bedrijfsleven naar grootteklasse, 2013²⁵

sector	ondernemingen groepen	balanstotaal (x €1 mld.)	activa		passiva		
			vaste activa	vlottende activa	eigen vermogen	lang vreemd vermogen	kort vreemd vermogen
kleinbedrijf <i>nrp</i> (0 - 49 wp)	802.300	375,9	76%	24%	24%	54%	22%
kleinbedrijf <i>rp</i> (0 - 49 wp)	267.000	320,9	48%	52%	43%	32%	25%
middenbedrijf (50 - 249 wp)	9.000	206,7	48%	52%	36%	25%	39%
grootbedrijf (250+ wp)	1.900	1.105,9	74%	26%	45%	31%	24%
kleinbedrijf <i>nrp</i> (0 < 10 € mln.)	802.300	375,9	76%	24%	24%	54%	22%
kleinbedrijf <i>rp</i> (0 < 10 € mln.)	263.300	242,4	49%	51%	44%	33%	24%
middenbedrijf (10 < 50 € mln.)	11.300	121,0	50%	50%	39%	30%	31%
grootbedrijf (50+ € mln.)	3.300	1.270,1	70%	30%	44%	30%	26%
totaal	1.080.300	2.009,4	67%	33%	40%	35%	25%

Bron: Berekeningen Panteia op basis van microdata uit de NFO van het CBS, 2015.

Hoog aandeel vaste activa door rechtsvorm en concernstructuur

Er bestaan wezenlijke verschillen op de activazijde tussen diverse typen bedrijven. Zo hebben kleine bedrijven met minder dan tien werknemers in dienst en zonder rechtspersoonlijkheid het grootste aandeel vaste activa op hun balans, opmerkelijk genoeg op de voet gevolgd door bedrijven in het grootbedrijf. Dit zijn twee extremen op de schaal naar bedrijfsomvang. Microbedrijven zonder rechtspersoonlijkheid bevatten een groot deel van de groep zzp'ers, in het grootbedrijf zitten reusachtige internationaal opererende concerns. Achter hun hoge aandelen vaste activa gaat dan ook een compleet andere verklaring schuil.

De verklaring voor het opvallend hoge aandeel bedrijfsmiddelen dat meer dan één productiecycclus meegaat onder kleine bedrijfjes zonder rechtspersoonlijkheid grijpt

²⁵ De afkorting *nrp* staat voor niet-rechtspersoon, *rp* voor rechtspersonen

opnieuw terug op het gebrek aan scheiding tussen privaat en bedrijfseigendom. Het eigen woonhuis van de ondernemer drukt daardoor zwaar op de activazijde van de balans. In het grootbedrijf vinden we omvangrijke ondernemingengroepen die in hun concernstructuur weer andere kleinere bedrijven bergen. Deze bedrijven komen voor als financiële (vaste) activa op de balans van het moederbedrijf. Het verschil in het aandeel vaste activa op de balans tussen middenbedrijf en grootbedrijf wordt bijna volledig verklaard door het verschil in financiële activa²⁶.

Behoefte aan flexibiliteit in het mkb

Met uitzondering van microbedrijven zonder rechtspersoonlijkheid geldt tegelijkertijd dat het mkb dus een groter aandeel vlottende activa op de balans heeft staan: meer dan de helft van de bezittingen van het mkb verlaat de onderneming binnen een jaar en wordt gevormd door activa die in de regel minder renderen. Het mkb houdt relatief meer voorraden en liquide middelen aan en heeft meer kortlopende vorderingen op haar afnemers. Het relatief grote aandeel voorraden heeft alles te maken met de kleinere omvang van deze bedrijven: de minimale efficiënte voorraad drukt als vaste kern relatief zwaarder op een kleinere balans. De beperktere macht van kleinere bedrijven vertaalt zich naar het aanhouden van meer liquide middelen en ook het voorkomen van meer kortlopende vorderingen. Kleinere bedrijven komen moeilijker aan extern krediet en kunnen minder druk uitoefenen op hun afnemers. Het belang van een flexibele schil van vlottende activa is dus groter in het mkb.

Verschillen in vermogensstructuur vooral door rechtsvorm

Er blijkt geen duidelijke relatie tussen bedrijfsomvang en de manier van financieren. De groep bedrijven die het meest afwijkt van de rest is opnieuw het kleinbedrijf zonder rechtspersoonlijkheid. Zij financieren het minst met eigen vermogen en vooral met afstand het meest met lang vreemd vermogen: (bijna) twee keer zoveel als de andere onderscheiden groepen. Opnieuw komt dit door het gebrek aan scheiding tussen privaat en bedrijfsvermogen, met als gevolg dat de hypotheek van de ondernemer zwaar drukt op de balans van het bedrijf. In het middenbedrijf valt het hoge aandeel kort vreemd vermogen op.

De eigen vermogenspositie van het grootbedrijf is het sterkst: 45% van de bezittingen wordt gefinancierd met eigen vermogen. Dit is echter slechts marginaal hoger dan in het kleinbedrijf met rechtspersoonlijkheid. Voor het grootbedrijf zou het echter relatief makkelijker moeten zijn om extern eigen vermogen aan te trekken door uitgifte van aandelen en omdat zij als omvangrijk bedrijf doorgaans transparanter en ook meer gediversifieerd zijn. Mogelijk spelen deze motieven geen doorslaggevende rol. Een aanvulling van het eigen vermogen gebeurt ook vanuit ingehouden winsten: de rentabiliteit is in het grootbedrijf met 9,3% echter relatief het laagst.

Financiële kengetallen naar grootteklasse

De financiële kengetallen maken het beter mogelijk om de prestaties van de sectoren onderling te vergelijken. Dit gebeurt in tabel 36, waarin solvabiliteit, liquiditeit en de rentabiliteit van het eigen vermogen worden gepresenteerd. De relatie tussen solvabiliteit en bedrijfsomvang is reeds besproken.

Minder behoefte aan liquiditeit in het grootbedrijf

Grotere bedrijven houden minder vlottende middelen aan. Uitzondering zijn de kleine bedrijven zonder rechtspersoonlijkheid, waar het privé eigendom van de ondernemer zwaar drukt op de balans. Een lage *current ratio* kan duiden op problemen in het

---

²⁶ Span, T. (2014), *De financiële positie van het MKB in 2014 en 2015*, Panteia.

tegemoetkomen van verplichtingen op de korte termijn, zeker wanneer ook de solvabiliteitspositie zwak is. Het grootbedrijf heeft de laagste liquiditeit, maar heeft tegelijkertijd ook de hoogste solvabiliteit. Zij zijn beter dan het mkb in staat hun bezittingen te beheren door voorraden, kortlopende vorderingen en onrendabele liquiditeiten tot een minimum te beperken. Op die manier kunnen zij meer investeren in vaste activa die hen ook meer opbrengen.

tabel 36 financiële kengetallen naar grootteklassen, 2013

sector	solvabiliteit	liquiditeit	rentabiliteit
		(current ratio)	eigen vermogen
kleinbedrijf <i>nrp</i> (0 - 49 wp)	0,24	1,08	12,1%
kleinbedrijf <i>rp</i> (0 - 49 wp)	0,43	2,06	12,8%
middenbedrijf (50 - 249 wp)	0,36	1,36	13,1%
grootbedrijf (250+ wp)	0,45	1,10	9,3%
kleinbedrijf <i>nrp</i> (0 < 10 € mln.)	0,24	1,08	12,1%
kleinbedrijf <i>rp</i> (0 < 10 € mln.)	0,44	2,16	11,8%
middenbedrijf (10 < 50 € mln.)	0,39	1,61	12,6%
grootbedrijf (50+ € mln.)	0,44	1,15	10,0%
totaal	0,40	1,29	10,6%

Bron: Berekeningen Panteia op basis van microdata uit de NFO van het CBS, 2015.

Verband tussen solvabiliteit en rentabiliteit

Er bestaat geen eenduidig verband tussen bedrijfsomvang en rentabiliteit. Bedrijven in het middenbedrijf renderen het beste, bedrijven in het grootbedrijf renderen het minst goed. Afhankelijk van de gehanteerde afbakening voor grootteklasse behaalt deze laatste groep in 2013 een rendement van 9,3% tot 10,0%. Het kleinbedrijf zit tussen deze twee grootteklasse in, waarbij opvalt dat bedrijven zonder rechtspersoonlijkheid goed renderen. Er lijkt een verband te bestaan tussen solvabiliteit en rendement, zeker wanneer de grootteklassen op basis van omzet worden gezien.

9.5 Ontwikkeling financiële kengetallen 2008-2013

De financiële positie van het niet-financiële bedrijfsleven in het jaar 2013 is uitgebreid in kaart gebracht, met verbijzonderingen naar sector en grootteklasse. Het schetsen van een achtergrond waartegen de bevindingen van de rest van de monitor gezien moeten worden, kan niet zonder het één en ander in het bredere perspectief van een meerjarige ontwikkeling te plaatsen²⁷.

Jaar van normalisatie voor het Nederlandse bedrijfsleven

De ontwikkeling van de liquiditeit en de rentabiliteit op het eigen vermogen over de periode van 2008 tot 2013 wordt in figuur 2. in beeld gebracht. De grafiek is op twee assen geplot: de liquiditeitspositie op de linker y-as, de rentabiliteit op de rechter.

De jaren 2012 en 2013 vormen gezamenlijk de tweede recessie van de dubbele dip die de Nederlandse economie sinds het begin van de financiële crises doormaakt en betekenen het dieptepunt van de Europese staatsschuldencrisis. In 2013 was er nog sprake van economische krimp, liepen de particuliere bestedingen hard terug en

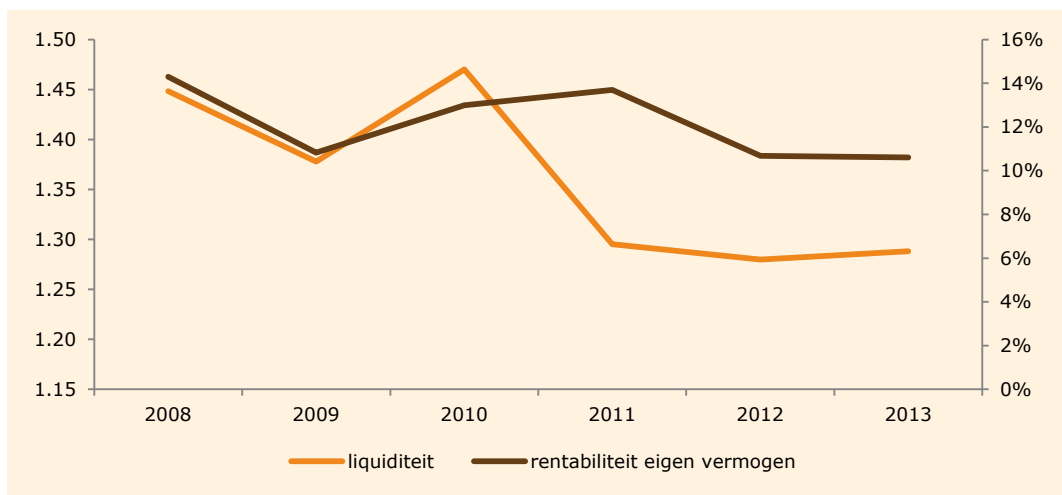
²⁷ In voorgaande voorjaarsmetingen werd de recente ontwikkeling van de balansstructuur inzichtelijk gemaakt. Omdat de balansverhoudingen over de economie als geheel nauwelijks veranderden, blijft deze analyse dit jaar achterwege. De benodigde input voor deze analyse is nog steeds voorhanden in paragraaf 2.2.

maakten ook de bedrijfsinvesteringen voor het tweede jaar op rij een forse terugval²⁸. Het enige lichtpuntje dat jaar was de aantrekkende wereldhandel, die harder groeide dan in het jaar daarvoor.

figuur 2 ontwikkeling financiële kengetallen van het bedrijfsleven, 2008 - 2013

Bron: Berekeningen Panteia op basis van microdata uit de NFO van het CBS, 2015.

Hoewel de meeste seinen dus op rood stonden, betekende 2013 voor een belangrijk deel van het niet-financiële bedrijfsleven toch een jaar van normalisatie. De liquiditeit laat voor het eerst sinds 2010 weer een, zij het een uiterst bescheiden, opleving zien en de rentabiliteit daalt slechts marginaal (van 10,7% naar 10,6%) na een stevige duik in 2012.

Ontwikkeling financiële kengetallen naar grootteklasse

De in het voorgaande getoonde ontwikkelingen hebben betrekking op het gehele niet-financiële bedrijfsleven. Een overzicht van de ontwikkeling van een aantal kengetallen naar grootteklasse wordt gegeven in tabel 37. Naast solvabiliteit, liquiditeit en rentabiliteit zijn dit de aandelen lang en kort vreemd vermogen. Samen met de solvabiliteit maakt dit de ontwikkelingen in de kapitaalstructuur inzichtelijk. Bij de bedrijven in het kleinbedrijf zonder rechtspersoonlijkheid ontbreken de jaren voor 2011 vanwege een trendbreuk.

Waar het totaalplaatje een stabilisatie van de liquiditeit liet zien, onthult dit overzicht een grotere diversiteit tussen de grootteklassen. Terwijl er in het kleinbedrijf en bij grote bedrijven sprake is van een verbetering van de *current ratio*, verslechtert de liquiditeitspositie van het middenbedrijf in 2013 fors. Gecombineerd met een teruglopende solvabiliteit in datzelfde jaar betekent dit dat het tweede achtereenvolgende krimpjaar vooral in dit segment van het mkb hard aankwam. De rentabiliteit op het eigen vermogen nam in het middenbedrijf wel iets toe; in het kleinbedrijf met rechtspersoonlijkheid nam deze even sterk af. Overall is er in de rentabiliteit minder verschil tussen de grootteklassen.

²⁸ CPB (2014), *Macro-Economische Verkenning 2014*, Centraal Planbureau.

tabel 37 ontwikkeling financiële kengetallen naar grootteklassen, 2008 - 2013

	jaar	solvabiliteit	liquiditeit (current ratio)	rentabiliteit eigen vermogen	LVV	KVV
kleinbedrijf niet-rechtspersonen	2011	0,31	1,11	16%	49%	19%
	2012	0,24	1,08	12%	54%	22%
	2013	0,24	1,08	12%	54%	22%
kleinbedrijf rechtspersonen	2008	0,35	1,76	22%	33%	31%
	2009	0,35	1,83	17%	38%	28%
	2010	0,35	1,75	16%	31%	34%
	2011	0,41	2,03	12%	33%	26%
	2012	0,45	1,96	15%	28%	27%
	2013	0,43	2,06	13%	32%	25%
middenbedrijf	2008	0,38	1,39	15%	43%	32%
	2009	0,37	1,47	11%	43%	27%
	2010	0,36	1,50	12%	35%	29%
	2011	0,33	1,57	14%	36%	32%
	2012	0,41	1,62	11%	28%	30%
	2013	0,36	1,36	13%	25%	39%
grootbedrijf	2008	0,44	1,28	17%	37%	32%
	2009	0,46	1,23	9%	30%	29%
	2010	0,46	1,28	13%	25%	29%
	2011	0,47	1,04	14%	27%	26%
	2012	0,45	1,07	9%	29%	26%
	2013	0,45	1,10	9%	31%	24%

Bron: Berekeningen Panteia op basis van microdata uit de NFO van het CBS, 2015.

9.6 De belangrijkste punten op een rijtje

De structuur en prestaties van het niet-financiële bedrijfsleven zijn in beeld gebracht met behulp van balans aandelen en financiële kengetallen. Ter afronding de meest in het oog springende aspecten van de financiële positie van het bedrijfsleven in 2013 kort samengevat:

- 2013 is een tweede krimpjaar, maar betekende voor het niet-financiële bedrijfsleven vooral een jaar van stabilisatie;
- belangrijke prestatie indicatoren als de solvabiliteit, de rentabiliteit op het eigen vermogen en de liquiditeitspositie bleven allen nagenoeg gelijk;
- de in 2013 nog voortdurende recessie werd vooral gevoeld in het middenbedrijf, dat wel te maken had met een forse terugval in de solvabiliteits- en liquiditeitspositie;
- de industrie was in 2013 het meest solvabel, daarna hadden bedrijven in de landbouw, handel en zakelijke dienstverlening de beste solvabiliteits- en liquiditeitspositie;
- de rentabiliteit van eigen vermogen was het hoogst in de handel, bouwnijverheid, zakelijke dienstverlening en industrie, en opnieuw het laagst in het vervoer, waar de rentabiliteit nog slechter was dan in 2012.

Bijlagen

Bijlage 1 **Vragenlijst**

Bedrijven die deelnamen aan de meting van de Financieringsmonitor in maart 2015 hebben de volgende vragenlijst doorlopen. Niet iedere deelnemer krijgt iedere vraag voorgelegd. In de vragenlijst zit een bepaalde routing waarbij doorgevraagd wordt op bepaalde antwoorden.

Vraag V01

Valt de organisatie waar u werkt onder een moederbedrijf?

Vraag V02

Maakt uw bedrijf onderdeel uit van een beursgenoteerde onderneming?

Vraag V03

In welke bedrijfstak is uw bedrijf actief?

Vraag V04

Hoeveel werknemers telt uw totale organisatie in Nederland?

Vraag V05A

Wat was ongeveer de jaaromzet van uw bedrijf in Nederland?

Vraag V05A2

Is de omzet of de werkgelegenheid bij uw bedrijf meer dan 60% hoger dan in 2012?

Vraag V06

Heeft u in de afgelopen twaalf maanden uw kredietruimte bij de bank meer benut dan daarvoor? Hieronder verstaan we ook het rood staan op een rekening courant.

Vraag V07

Heeft u in de afgelopen twaalf maanden financiering gezocht buiten de bestaande kredietruimte?

Vraag V08

Heeft uw bedrijf in de afgelopen twaalf maanden eigen vermogen gezocht, vreemd vermogen (dat wil zeggen, geleend geld), of beide? Achtergestelde leningen worden tot het eigen vermogen gerekend.

Vraag V09

Waarom heeft uw bedrijf gekozen voor financiering met eigen vermogen?

Vraag EXTRA1

Vond u extern eigen vermogen makkelijk te vinden?

Vraag V10

Waarom heeft u geen extern eigen vermogen gezocht?

Vraag V11

Waarom heeft u geen financiering gezocht?

Vraag V12

Voor welk doel of welke doelen zocht u financiering?

Vraag V13

Hoe groot was het financieringsbedrag dat u zocht?

Vraag V14

Heeft u het extra eigen vermogen of de achtergestelde lening die u zocht ook aan kunnen trekken?

Vraag V15

Waarom is volgens u het extra eigen vermogen ... aangetrokken?

Vraag V16

Heeft u het extra vreemde vermogen dat u zocht ook aan kunnen trekken?

Vraag V17

Waarom is volgens u het extra vreemde vermogen dat u zocht niet of niet volledig aangetrokken?

Vraag V17A

Heeft u geprobeerd op een andere manier aan vreemd vermogen te komen?

Vraag V17A2

Heeft u geprobeerd op een andere manier aan extra eigen vermogen te komen?

Vraag V17B

Kunt u kort aangeven op welke manier?

Vraag V17C

Is het gelukt om op een andere manier aan financiering te komen?

Vraag V17D

Kunt u aangeven waarom u niet verder heeft gezocht?

Vraag V17E

Wat zijn de gevolgen geweest van het [*niet hebben geprobeerd / niet zijn geslaagd om op een andere manier aan financiering te komen?*]

Vraag V18

Waar heeft u eigen vermogen of een achtergestelde lening aangetrokken?

Vraag 19

U noemde aandeelhouders. Gaat dan om:

- 1: converteerbare obligaties of achtergestelde leningen
- 2: aandelen of opties op aandelen
- 3: beide

Vraag V20

Waar heeft u vreemd vermogen aan kunnen trekken?

Vraag V21

Ik noem u enkele overheidsregelingen. Wilt u aangeven of u daar mee bekend bent?

Vraag V22

Heeft uw bedrijf voor het gevraagde krediet gebruik gemaakt van:

Vraag V24

Heeft uw bank een overheidsgarantieregeling aangeboden?

Vraag V25

Voor welk bruto leningbedrag heeft u gebruik gemaakt van de garantieregeling?

Vraag V26

Hoe lang duurde de behandeling van de financieringsaanvraag vanaf correcte indiening van alle gevraagde documenten?

Vraag V27

Hoeveel weken vindt u een aanvaardbare doorlooptijd?

Vraag V28

Welke percentage variabele en welk percentage vaste rente moet u betalen over het totale kredietbedrag?

Vraag V29

Moest u extra onderpand bieden voor het krediet? U heeft immers nieuwe financiering aangevraagd.

Vraag V30

Wat was dat onderpand?

Vraag V31

Hoeveel procent eigen vermogen staat er op uw balans?

Vraag V32A

Is het absolute bedrag eigen vermogen van uw bedrijf in 2014 afgenomen?

Vraag V32B

Is het eigen vermogen van uw bedrijf als percentage van de balans in 2014 afgenomen?

Vraag V33

Waarom is uw eigen vermogen afgenomen?

Vraag V33A

Welke andere mogelijke bronnen van financiering dan lenen bij de bank, bij zakelijke relaties of bij vrienden of kennissen ziet u voor uw bedrijf?

Vraag V33B

Wat denkt u te huren of te leasen?

Vraag V33C

Heeft uw bedrijf een ketenfinancieringsprogramma?

Vraag V33D

Wat was in 2014 de omvang van uw ketenfinancieringsprogramma?

Vraag V33E

Welk aandeel van het programma ging naar het mkb?

Vraag V34

Verwacht u in de komende 12 maanden behoefte te zullen hebben aan extra eigen vermogen, aan vreemd vermogen, aan beide, of aan geen van beide?

Vraag V35

Voor welk doel of welke doelen verwacht u behoefte te zullen hebben aan financiering?

Vraag V36

Hoe groot is het financieringsbedrag dat u in de komende 12 maanden denkt te zoeken?

Vraag V38

Verwacht u dat u financiering kunt krijgen?

Vraag V39

Bij wie verwacht u financiering te kunnen krijgen?

Vraag V40

Gaat u toch proberen financiering te verkrijgen?

Vraag V41A

Heeft uw bank in 2014 de kredietvoorwaarden aangepast? Ik leg u een aantal mogelijke aanpassingen voor:

Rente.

Vraag V42A1

Is uw vaste rente verhoogd of verlaagd?

Vraag V42A2

Is uw variabele rente verhoogd of verlaagd?

Vraag V41B

Andere kosten zoals vergoedingen en provisies. Heeft uw bank deze in 2014 aangepast?

Vraag V42B

Zijn deze verhoogd of verlaagd?

Vraag V41C

Beschikbare omvang van het krediet of kredietlijn. Heeft uw bank deze in 2014 aangepast?

Vraag V42C

Is dit vergroot of verkleind?

Vraag V41D

Beschikbare kredietlooptijd. Heeft uw bank deze in 2014 aangepast?

Vraag V42D

Is die verkort of verlengd?

Vraag V41E

Eisen omtrent onderpand. Heeft uw bank deze in 2014 aangepast?

Vraag V42E

Zijn deze aangescherpt of versoepeld?

Vraag V41F

Eisen omtrent minimum aan solvabiliteit.

Vraag V42F

Zijn deze aangescherpt of versoepeld?

Vraag V41G

Andere voorwaarden zoals garanties, doorlooptijden en procedures

Vraag V42G

Zijn deze aangescherpt of versoepeld?

Vraag V43

Heeft u in 2014 uw eigen voorwaarden voor het verstrekken van krediet aan uw afnemers gewijzigd?

Bijlage 2 **Onderzoeksverantwoording financiële positie**

Hoofdstuk 2 brengt de financiële positie van het Nederlandse bedrijfsleven in beeld voor het jaar 2013, verbijzonderd naar sector en grootteklasse. In enkele gevallen wordt tevens een trend geschetst over een periode van meerdere jaren, beginnend in 2008. De hiervoor gebruikte gegevens zijn gebaseerd op microdata van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS), geactualiseerd naar één recenter jaar en waar ten slotte de groep niet-rechtspersonen aan is toegevoegd.

Microdata

De CBS statistiek Financiën Niet-Financiële Ondernemingen (NFO) verzamelt de balans- en resultatenrekeninggegevens van alle Nederlandse niet-financiële ondernemingen met rechtspersoonlijkheid. Een koppeling met het Algemeen Bedrijven Register (ABR) voegt het aantal werkzame personen in een ondernemingengroep toe, benodigd om een grootteklasse indeling te kunnen maken op basis van deze aantallen.

Actualisering

Ten tijde van dit schrijven, hebben de meest recente NFO microdata betrekking op het jaar 2012. Van het jaar 2013 zijn enkel nog randtotalen op sectorniveau beschikbaar. Om het beschreven financiële beeld beter te laten aansluiten op de in de rest van de monitor besproken periode, worden de microdata geactualiseerd opdat zij representatief zijn voor het jaar 2013. Om dit te bereiken, maakt Panteia gebruik van REACH, een overzicht met jaarrekeninggegevens van bedrijven die hun jaarcijfers gedeponereerd hebben bij de Kamer van Koophandel. De groeicijfers uit REACH worden toegepast op de microdata uit 2012 en de resulterende verdeling naar grootteklasse wordt op de CBS randtotalen van 2013 gezet. De bedragen uit 2012 zijn geüpdatet met de ontwikkeling van de relevante posten op de balans en resultatenrekening van bedrijven uit REACH die zowel in 2012 als 2013 hebben gedeponereerd. Voor alle cijfers over 2013 geldt daarom dat zij nog onder voorbehoud zijn.

Niet-rechtspersonen

Bedrijven zonder rechtspersoonlijkheid ontbreken in de financiële statistiek van het CBS en moeten afzonderlijk bijgeschat worden. Dit gebeurt met behulp van databestanden waarover Panteia de beschikking heeft en volgens een methodiek die ook wordt toegepast binnen FAMOS²⁹, een door Panteia ontwikkeld financieel-analytisch model, waarvoor dezelfde data gebruik wordt gemaakt.

Ondernemingengroepen

De NFO bevat financiële gegevens naar ondernemingengroep. Op het niveau van deze juridische entiteit worden de financiële beslissingen genomen. Praktisch gezien is dit een verzameling van alle ondernemingen die binnen de invloedssfeer van een moedermaatschappij vallen. Dit is dus een bredere definitie dan die van het individuele bedrijf en omvat meerdere bedrijfseenheden. Binnen het kleinbedrijf zijn deze twee begrippen doorgaans wel gelijk aan elkaar.

Definitie gehanteerde kengetallen

Hierna volgt een nadere uitwerking van de kengetallen die in hoofdstuk 2 van de rapportage worden gebruikt om de financiële positie van het Nederlandse bedrijfsleven in beeld te brengen. De volgende tabel geeft een overzicht van de acht kengetallen en

²⁹ Zie Verhoeven, W., T. Span & A. Ruis (2013) - FAMOS 2013: a size-class based financial analysis model, Panteia.

uit welke balans- en resultatenrekeningposten zij zijn opgebouwd. De rechterkolom bevat de posten zoals deze voorkomen in de Statistiek Niet-Financiële Ondernemingen (NFO) van het CBS.

tabel B2.1 opbouw financiële kengetallen

<i>niveau of kengetal</i>	<i>opbouw</i>
vaste activa =	immateriële vaste activa + materiële vaste activa + deelnemingen + langlopende vorderingen
vlottende activa =	voorraden + kortlopende vorderingen + handelsdebiteuren + liquide middelen
eigen vermogen =	eigen vermogen
kort vreemd vermogen =	kortlopende schulden + handelscrediteuren
lang vreemd vermogen =	belang van derden + egalisatierekening + voorzieningen + langlopende schulden
solvabiliteit =	eigen vermogen / totaal vermogen

Bron: Panteia, 2015.

Bijlage 3 **Onderzoeksverantwoording en kenmerken respondenten**

Er zijn 2.559 adressen gebruikt voor het uiteindelijke resultaat van 1.400 geslaagde telefonische interviews, willekeurig getrokken uit het beschikbare adressenbestand REACH. Van bereikte respondenten hebben er 960 bij de eerste meting van dit jaar gezegd dat zij nogmaals benaderd mochten worden met vragen over financiering, hierna aan te duiden als panelbedrijven.

Van de 2.559 benaderde bedrijven waren 563 om uiteenlopende redenen niet te bereiken: 22%. Nog eens 77 vielen buiten de gestelde criteria (3%) en 518 (20%) weigerden medewerking. Gerelateerd aan de som van deelnemers en weigeringen is het aandeel weigeringen is het aandeel weigeringen 17%. Dit is een forse daling ten opzichte van de meting in het najaar van 2014, toen dit aandeel nog 24% was.

Uit tabel B2.1 blijkt dat grotere bedrijven vaker hun medewerking weigeren dan de kleinere bedrijven. Bedrijven in de groothandel weigerden deze meting het minst vaak, bedrijven in de voedingsmiddelenindustrie het meest. Het onderscheid tussen startende en langer actieve bedrijven is enkel gemaakt binnen het kleinbedrijf.

tabel B2.1 kenmerken van respondenten en weigeraars

	<i>respondenten</i>	<i>weigeraars</i>	<i>totaal</i>
kleinbedrijf	77%	23%	100%
middenbedrijf	75%	25%	100%
grootbedrijf	66%	34%	100%
agrarijse sector	76%	24%	100%
voedingsmiddelenindustrie	67%	33%	100%
metalektro	73%	27%	100%
overige industrie	72%	28%	100%
bouwnijverheid	69%	31%	100%
autohandel	71%	29%	100%
groothandel	86%	14%	100%
detailhandel	69%	31%	100%
horeca	74%	26%	100%
transport	77%	23%	100%
informatie en communicatie	77%	23%	100%
specialistische zakelijke diensten	70%	30%	100%
overige diensten	67%	33%	100%
totaal	73%	27%	100%

Bron: Panteia, 2015.

Kenmerken respondenten

Uit tabel B2.2 kan worden afgelezen dat 41% van de bedrijven onderdeel is van een groter geheel.

tabel 38 kenmerkende de deelnemende bedrijven (ongewogen)

	<i>kb</i>	<i>mb</i>	<i>gb</i>	<i>totaal</i>
maakt deel uit van moederbedrijf	12%	57%	57%	41%
onderdeel van beursgenoteerde onderneming	2%	14%	21%	13%
aantal werknemers in Nederland				
minder dan 10	79%			29%
10 tot 100	21%	48%		16%
100 tot 250		52%		9%
250 tot 500			39%	18%
500 tot 1.000			26%	12%
1.000 tot 2.000			17%	8%
meer dan 2.000			18%	8%
groeibedrijf	7%	3%	2%	4%
starter	31%	10%		30%

Bron: Panteia, 2015.

Gezochte bedragen en weegprocedure voor representativiteit

Het bedrag van de gezochte financiering is gevraagd in euro. Alleen wanneer men het bedrag niet kon of wilde noemen is gevraagd naar de *orde* van grootte: de grootteklasse van het gezochte bedrag. Dit betrof 8% van de bedrijven die in de voorgaande zes maanden financiering hebben gezocht. Om toch een bedrag in te kunnen vullen is het gemiddelde bedrag genomen dat bedrijven in de desbetreffende grootteklasse hebben genoemd. Als men aangeeft dat het gaat om een bedrag tussen de € 500.000 en € 1 miljoen wordt het gemiddelde berekend van bedrijven die wél een bedrag noemen dat tussen die twee bedragen ligt.

De enquête-uitkomsten zijn herwogen op basis van de *werkgelegenheid* per sector en grootteklasse. Hiervoor zijn CBS-gegevens gebruikt (bedrijven, 1 januari 2015).

Bijlage 4   **Tabellen naar omzetklasse**

In deze bijlage worden een aantal belangrijke tabellen uit de hoofdtekst nog eens gepresenteerd, maar dan met een grootteklasse-indeling op basis van de omzet. Dit in tegenstelling tot de grootteklasse-indeling op basis van werkgelegenheid die in het rapport is gehanteerd. In deze indeling heeft het kleinbedrijf een omzet tot € 10 miljoen, het middenbedrijf een omzet tussen de € 10 miljoen en € 50 miljoen en het grootbedrijf een omzet groter dan € 50 miljoen.

tabel B3.1 méér benutten van bestaande kredietruimte in het afgelopen jaar

	grootteklassen		aantal bedrijven: 1.400	
	kb	mb	gb	totaal 2015-1
méér benut	18%	18%	21%	19%
niet méér benut	60%	72%	69%	66%
heeft geen krediet	21%	9%	10%	15%
totaal	100%	100%	100%	100%

Bron: Panteia, 2015.

tabel B3.2 financiering gezocht buiten de bestaande kredietruimte én de aard daarvan

	grootteklassen		aantal bedrijven: 1.400 / 288	
	kb	mb	gb	totaal 2015-1
ja, financiering gezocht	18%	11%	21%	17%
w.v. eigen vermogen	15%	1%	3%	8%
w.v. vreemd vermogen	40%	85%	76%	60%
w.v. beide	45%	13%	21%	31%
totaal	100%	99%	100%	99%

Bron: Panteia, 2015.

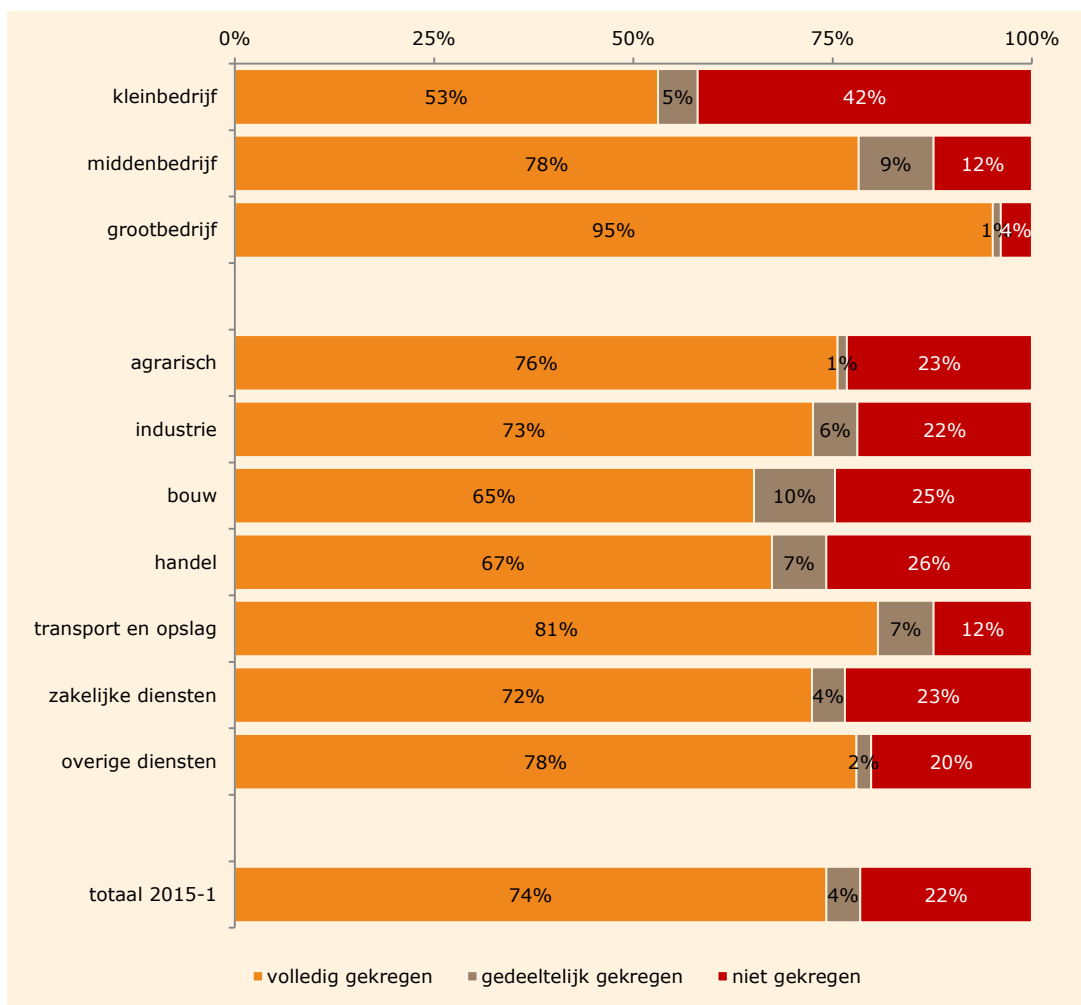
tabel B3.3 doel van de gezochte financiering

	grootteklassen		aantal bedrijven: 287	
	kb	mb	gb	totaal 2015-1
start bedrijf	3%	0%	0%	2%
overname	7%	10%	3%	6%
herfinanciering	3%	1%	6%	3%
herstructurering balans	3%	0%	5%	3%
werkkapitaal	39%	48%	27%	37%
innovatie	1%	0%	1%	1%
internationalisering	1%	1%	1%	1%
huisvesting	29%	9%	4%	17%
bedrijfsmiddelen	12%	20%	16%	15%
overige investeringen	17%	10%	38%	23%
anders	5%	17%	13%	10%

Bron: Panteia, 2015.

figuur B3.1 aantrekken van de gezochte financiering naar grootteklasse en sector (n=264)

Bron: Panteia, 2015.

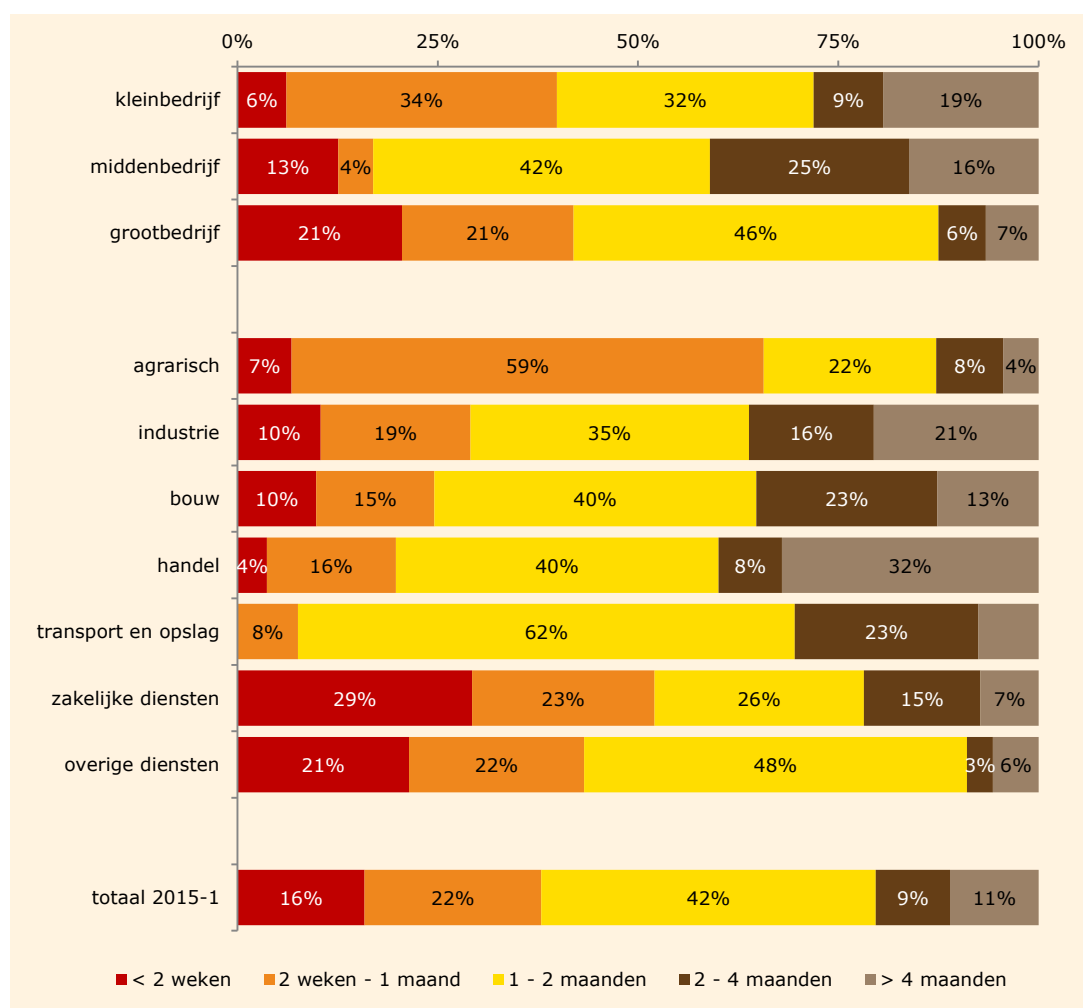
tabel B3.4 bekendheid met overheidsregelingen naar grootteklasse

	grootteklassen		aantal bedrijven: 1.066	
	kb	mb	gb	totaal 2015-1
BMKB	49%	35%	24%	35%
Groeifaciliteit	22%	26%	25%	28%
Garantie ondernemingsfinanciering	31%	34%	34%	35%
Seedfaciliteit technostarters	11%	4%	9%	7%
Innovatiekrediet	68%	56%	46%	57%
WBSO	30%	74%	81%	64%
RDA	21%	40%	53%	40%

Bron: Panteia, 2015.

figuur B3.2 looptijd van de behandeling door de kredietverstrekker (n=115)

Bron: Panteia, 2015.

tabel B3.5 gemiddeld aanvaardbaar geachte looptijd

	grootteklassen			aantal bedrijven: 98
	kb	mb	gb	totaal 2015-1
gemiddelde in weken	4.9	6.1	7.0	6.3

Bron: Panteia, 2015.

Tabel B3.6 ontwikkeling eigen vermogen (meerdere antwoorden mogelijk in onderste deel tabel)

	grootteklasse			aantal bedrijven: 1.400
	kb	mb	gb	totaal 2015-1
absoluut bedrag EV afgenomen	28%	13%	20%	22%
aandeel EV op balans afgenomen	26%	16%	23%	23%

Bron: Panteia, 2015.

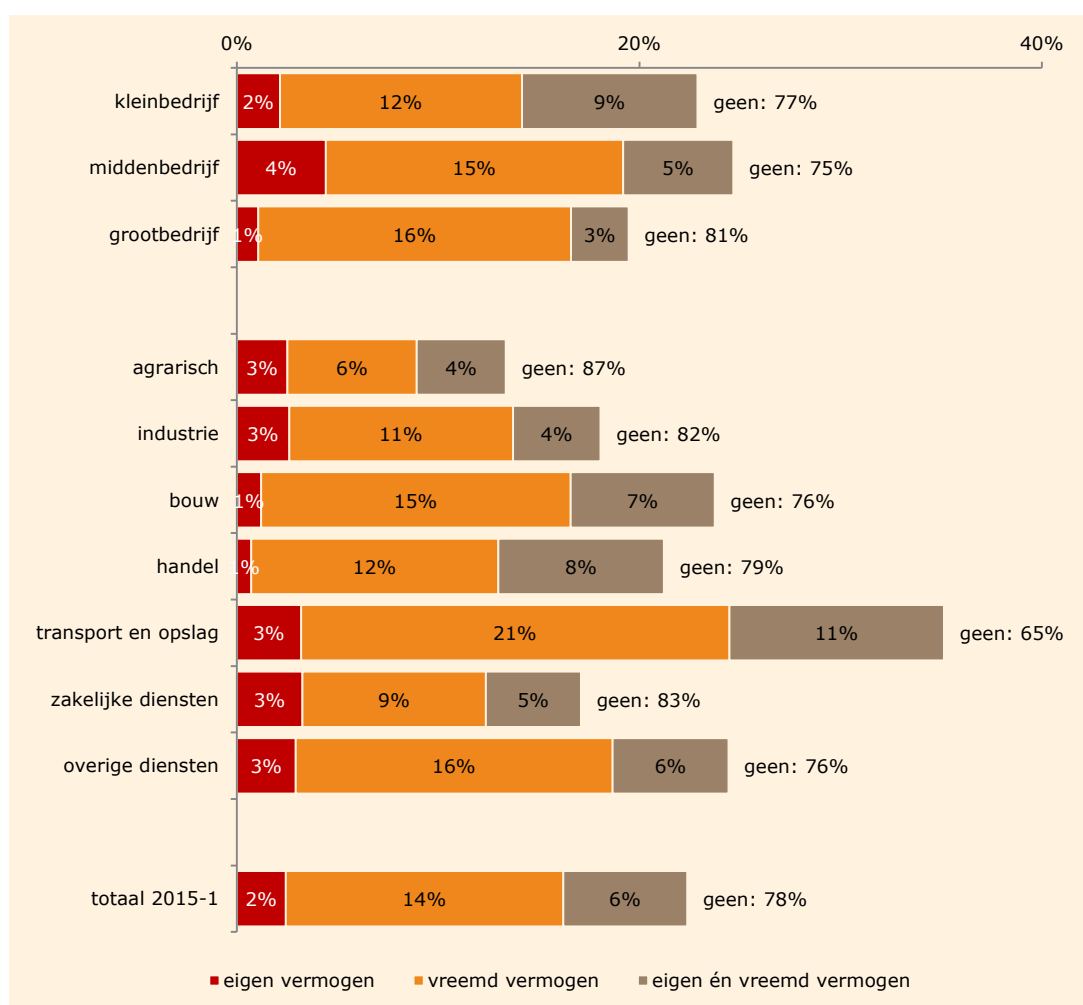

tabel B3.6 aanpassing eigen debiteurenbeleid door bedrijven (meerdere antwoorden mogelijk)

	grootteklassen		aantal bedrijven: 1.378	
	kb	mb	gb	totaal 2015-1
betalingstermijn aangescherpt	11%	7%	5%	8%
betalingstermijn versoepeld	2%	1%	1%	1%
debiteuren sneller gemaand	1%	3%	1%	2%
geen leverancierskrediet meer	1%	3%	0%	1%
geen wijziging	86%	91%	94%	90%

Bron: Panteia, 2015.

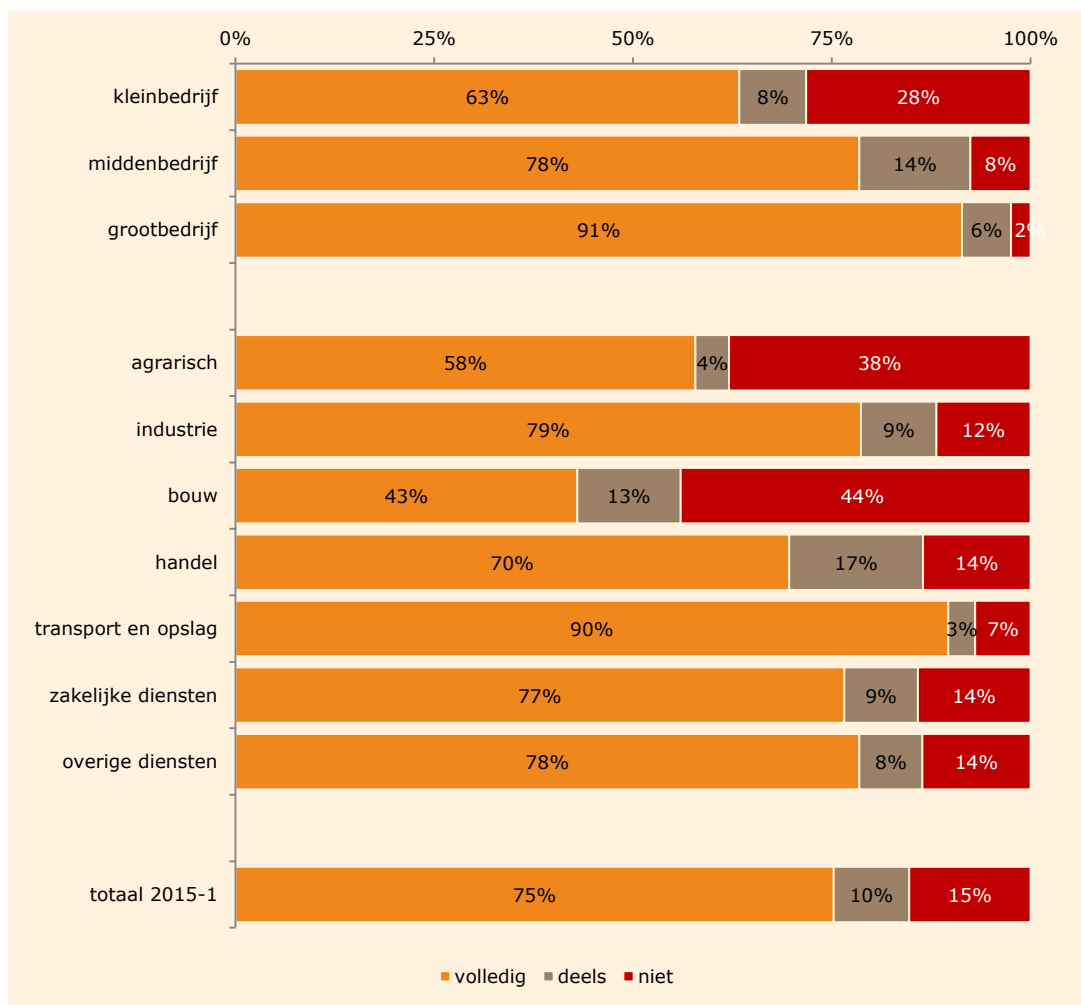
figuur B3.3 verwachte financieringsbehoefte in de komende 12 maanden (totaal n=1.400)

Bron: Panteia, 2015.

figuur B3.4 verwacht men het gezochte vermogen aan te kunnen trekken? (n=317)

Bron: Panteia, 2015.

